

Διαβάζοντας
μια πόλη
από το

ως το

Συντονισμός έργου

Μαρία Λαγογιάννη, δρ αρχαιολόγος
Σουζάνα Χούλια – Καπελώνη, αρχαιολόγος

Σχεδιασμός περιεχομένου – γενική επιμέλεια

Τζένη Αλμπάνη, αρχιτέκτων – δρ ιστορικός της τέχνης
Τόνια Κουτσουράκη, αρχαιολόγος
Αλεξάνδρα Σέληνη, αρχαιολόγος – μουσειολόγος
Σπήλιος Πίστας, γραφίστας

Κείμενα – επιλογή ύλης

Αναστασία Φωτοπούλου – Πρίγκηπα, αρχαιολόγος – μουσειολόγος
Ελένη Καραϊσκού, αρχιτέκτων Msc
Δήμητρα Κατραούζου, αρχιτέκτων Msc

Κριτική ανάγνωση

Νικολέττα Σαραγά, αρχαιολόγος
Ελένη Χαρχαρέ, αρχαιολόγος

Φιλολογική επιμέλεια

Αφροδίτη Καμάρα, δρ ιστορίας

Μετάφραση

Δημήτρης Δούμας, μεταφραστής

Εικονογράφηση – εικαστική επιμέλεια εικόνων και εξωφύλλου

Μαρκέλλα Δουζενάκη, ζωγράφος

Γραφιστικός σχεδιασμός

Μυρτώ Δαυίδ, γραφίστρια

Οικονομική διαχείριση

Αυγή Θεοδωράκου, διοικητικός
Τζώρτζης Παρασκευόπουλος, λογιστής
Έμη Βογιατζή, διοικητικός
Σπυριδούλα Γιόντη, διοικητικός
Γιώτα Καλυβίδη, λογίστρια
Ιωάννα Ντζαδήμα, λογίστρια

Διοικητική εποπτεία

Μάγια Κόμβου, αρχαιολόγος
Χριστίνα Λαβιδιώτου, αρχαιολόγος
Δανάη Κώττη, διοικητικός
Νάνσυ Θεοδωροπούλου, διοικητικός
Καρολίνα Χατζηνικολάου, διοικητικός

Παραγωγή: Pressious Arvanitidis

ISBN: 978-960-386-232-1

© 2015 Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Διεύθυνση Μουσείων – Τμήμα Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας
Θεμιστοκλέους 5, 106 77 Αθήνα
E-mail: dm@culture.gr

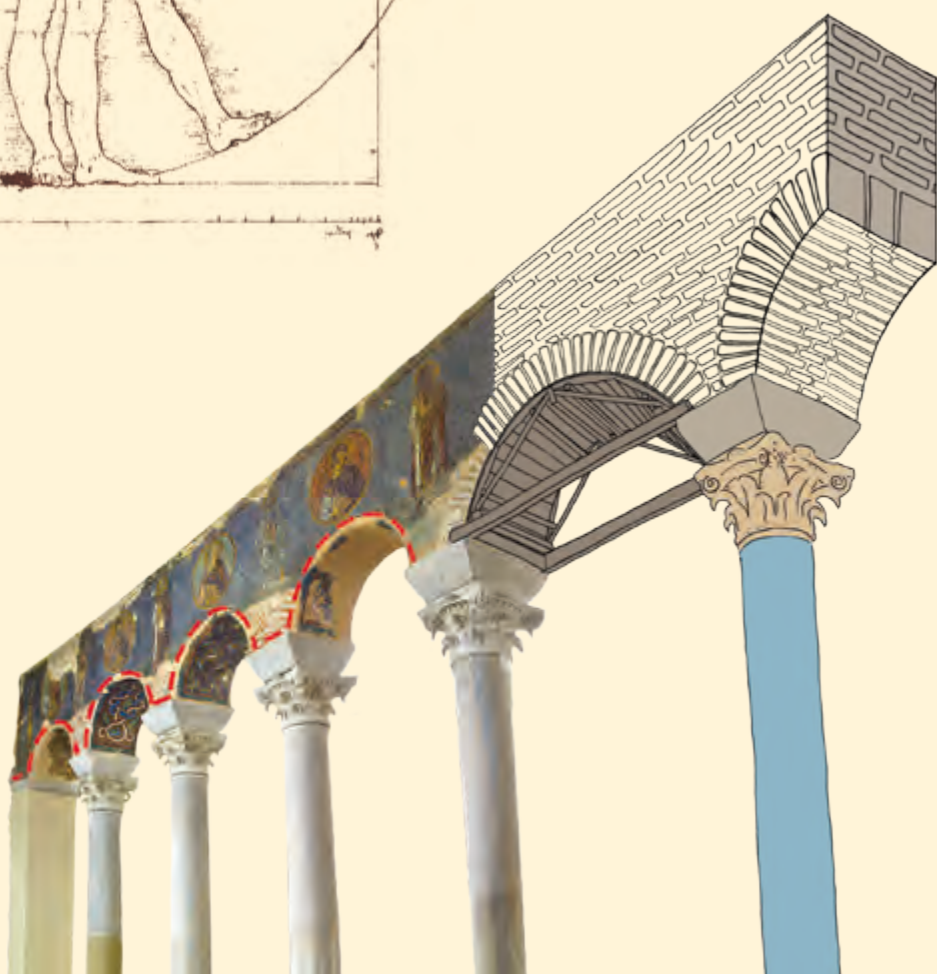
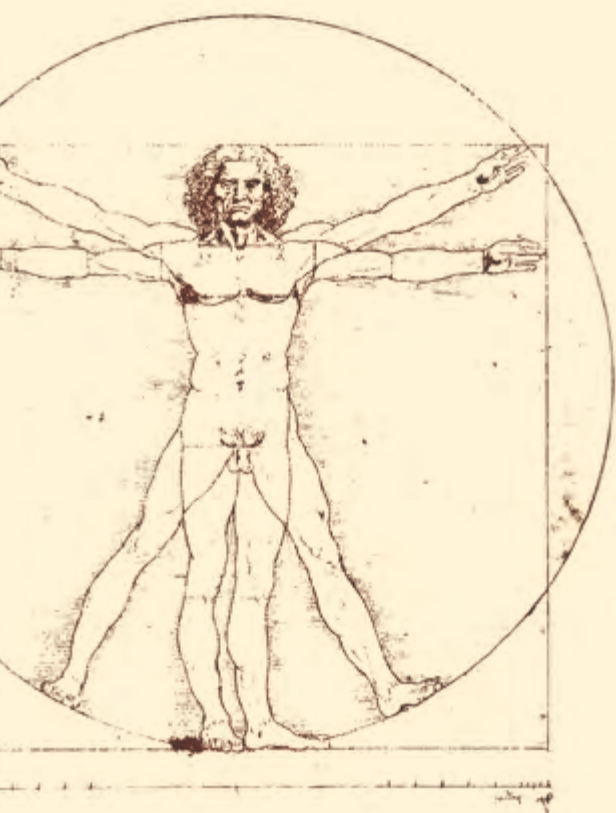
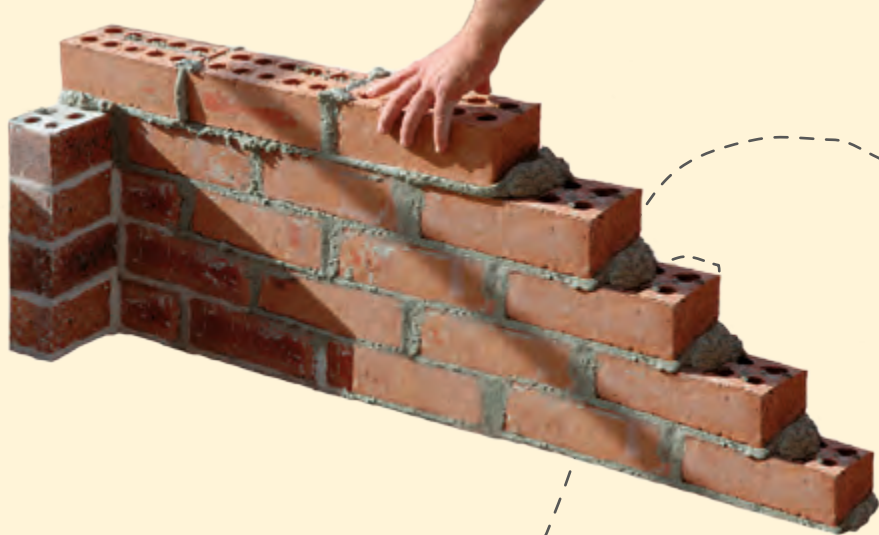
Απαγορεύεται η οποιαδήποτε μερική ή ολική ανατύπωση χωρίς την άδεια του εκδότη

Η Πράξη «Σχεδιασμός και παραγωγή εκπαιδευτικών εργαλείων για το σύγχρονο αστικό περιβάλλον και την αρχιτεκτονική κληρονομιά» (MIS 339819) υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
Ας ξεκινήσουμε με τα βασικά	8
Βλέπω και κατανοώ τα αρχιτεκτονικά σχέδια.....	10
Για να μπορούμε στην πόλη!.....	12
Δες λοιπόν πώς αναπτύσσεται μια πόλη	15
Είναι μια πόλη μόνο κτίρια και δρόμοι;	18
«Ζουμάροντας» στο οικοδομικό τετράγωνο	20
Ήρθε η ώρα να δούμε πώς στέκονται τα κτίρια.....	22
Θα δούμε τώρα τους τοίχους των κτισμάτων.....	28
Ίσως να βάζαμε ένα κεραμίδι πάνω από το κεφάλι μας... ..	32
Κοίτα πάντα πού πατάς... ..	36
Λέω να δούμε τώρα τα στοιχεία των κτιρίων	38
Μα πώς γίνεται η σύνθεση ενός αρχιτεκτονικού έργου;	44
Να δούμε, όμως, πώς εξελίσσονται τα κτίρια της πόλης μέσα στο χρόνο! ..	48
Ξεστράτισα και βρέθηκα στου ιερού την άκρη	64
Όσα μπορούμε να πούμε για τα κτίρια διοίκησης.....	76
Παίνεψε το σπίτι σου, μην πέσει να σε πλακώσει!	81
Ρήτορες και λόγιοι, μαζί καιπραματευτάδες.....	86
Σου έχουν πει για τους «ναούς της γνώσης»;	88
Τι να κάνει μια πόλη χωρίς παραγωγή;	93
Υπηρετώντας τον πολίτη	96
Φροντίζω σημαίνει αγαπώ!.....	99
Χώροι άθλησης, υγιεινής, καλλιέργειας και ψυχαγωγίας.....	102
Ψηφίδες μνήμης στην πόλη.....	110
Ως εδώ και μη παρέκει... Ας τα πάρουμε όμως από την αρχή!.....	116
Επιλεγμένη βιβλιογραφία και δικτυογραφία.....	119

Εισαγωγή

Το Αλφαβητάρι πολεοδομικών και αρχιτεκτονικών όρων *Διαβάζοντας μια πόλη από το Α ως το Ω* είναι ο οδηγός σου για να εξερευνήσεις την πόλη και να γνωρίσεις την ιστορία της, όπως αυτή αποτυπώνεται στα κτίρια, στους δρόμους και στις πλατείες της. Αποτελεί ουσιαστικά ένα μικρό λεξικό που θα σε βοηθήσει στην «ανάγνωση» της πόλης. Ξεφύλλισέ το, παρατήρησε αυτά που σου τραβούν το ενδιαφέρον και ετοιμάσου για την πρώτη πραγματική γνωριμία με την πόλη σου! Γιατί μπορεί να έχεις περπατήσει τόσες φορές στον ίδιο δρόμο, όμως υπάρχουν πράγματα που σίγουρα δεν έχεις παρατηρήσει!

Σε κάθε κεφάλαιο θα ανακαλύψεις και διάφορα «μυστικά» που θα σε βοηθήσουν στις περιηγήσεις σου:

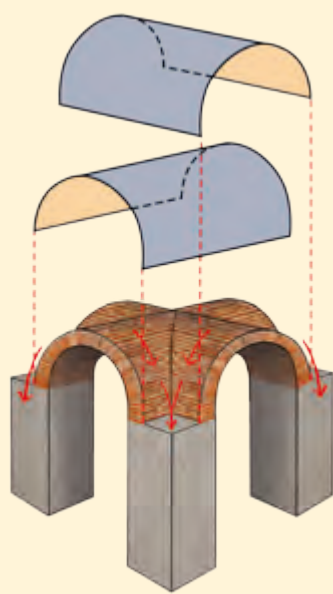
■ Τα κεφάλαια Α-Ζ αφορούν σε θέματα σχετικά με την πόλη.

■ Στα κεφάλαια Η-Λ αναλύονται όροι που αφορούν στην κατασκευή ενός κτιρίου.

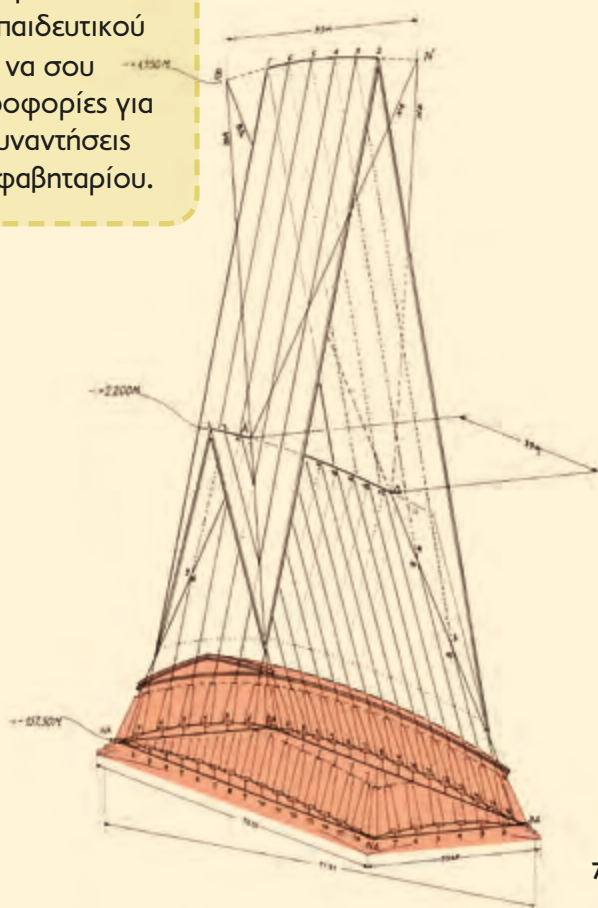
■ Στα κεφάλαια Μ-Ν μπορείς να ρίξεις μια γρήγορη ματιά στη διαδικασία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης και στην ιστορία της αρχιτεκτονικής.

■ Τα κεφάλαια Σ-Ψ προσεγγίζουν την ιστορική εξέλιξη διαφόρων τύπων κτιρίων, δημόσιων και ιδιωτικών, που συναντάμε στην πόλη.

■ Το κεφάλαιο Ω είναι το αλφαβητικό ευρετήριο που θα σε βοηθήσει να εντοπίσεις σε ποια σελίδα βρίσκεται ο ορισμός για κάποιες άγνωστές σου λέξεις.

Το σύμβολο αναφέρεται σε καρτέλα μνημείου του εκπαιδευτικού φακέλου που μπορεί να σου προσφέρει επιπλέον πληροφορίες για κάποιο κτίριο που θα συναντήσεις μέσα στις σελίδες του Αλφαβηταρίου.

Ας ξεκινήσουμε με τα βασικά.

Η **αρχιτεκτονική** αναφέρεται στον σχεδιασμό και την κατασκευή των κτιρίων. Είναι επιστήμη, γιατί αξιοποιεί στοιχεία από τα μαθηματικά και τη φυσική για τον σχεδιασμό και την κατασκευή των κτιρίων, αλλά και τέχνη, καθώς ασχολείται επίσης με την αισθητική, δηλαδή την καλαίσθητη εμφάνισή τους.

Η **πολεοδομία** είναι η επιστήμη του σχεδιασμού των πόλεων, δηλαδή του κτισμένου περιβάλλοντος, του δημόσιου ελεύθερου χώρου και των υποδομών τους, με σκοπό την εξασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών διαβίωσης.

Αρχιτεκτονικό μνημείο είναι ένα κτίσμα ή κτιριακό συγκρότημα, καθώς και τα μεμονωμένα μέλη τους, που έχουν αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική, αρχαιολογική ή και ιστορική αξία. Όλα τα οικοδομήματα που χτίστηκαν πριν από το 1830 (αρχαία, βυζαντινά και μεταβυζαντινά) θεωρούνται αρχαία μνημεία και προστατεύονται από τον αρχαιολογικό νόμο. Κτίρια, κατασκευασμένα μετά το 1830, που διαθέτουν αξιόλογα στοιχεία, κηρύσσονται διατηρητέα, για να προστατευτούν. Αυτά ονομάζονται νεότερα μνημεία.

Η **αρχιτεκτονική κληρονομιά** περιλαμβάνει μνημεία διαφόρων εποχών, που μας έχουν «κληροδοτήσει» οι προηγούμενες γενιές και οφείλουμε να προστατεύουμε, καθώς αποτελούν υλικά τεκμήρια της ιστορίας μας.

Η **αποκατάσταση μνημείων** αναφέρεται σε όλες τις οικοδομικές επεμβάσεις που πραγματοποιούνται σε αυτά, με στόχο την προστασία, τη διατήρηση ή και την επανάχρησή τους.

συμπλήρωση του μνημείου
με νέα μαρμάρινα μέλη

Αποκατάσταση της βόρειας πλευράς του Παρθενώνα (447-432 π.Χ.) στην Ακρόπολη, Αθήνα.

Αποκατάσταση των Αγίων Αποστόλων Σολάκη (γύρω στο 1000)
στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Πρόταση αποκατάστασης αρχοντικού στην Καρδαμύλη, Μάνη.

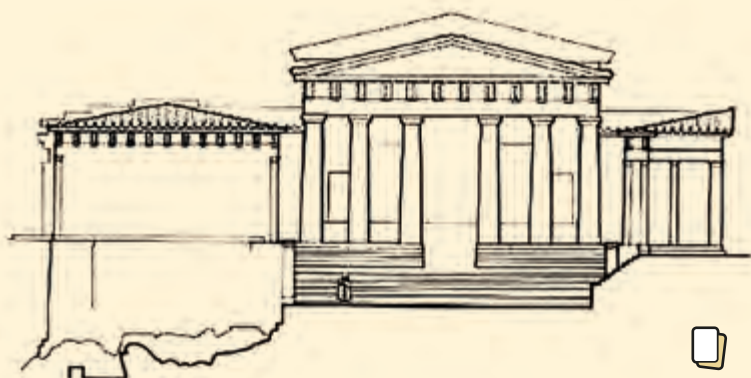
Βλέπω και κατανοώ αρχιτεκτονικά σχέδια

Αρχιτεκτονικά σχέδια είναι τα σχέδια που ετοιμάζει ο αρχιτέκτονας υπό κλίμακα, πριν αρχίσει να οικοδομεί ένα κτίριο.

Η **κλίμακα** εκφράζει τη σχέση των διαστάσεων του σχεδίου ή της μακέτας με το πραγματικό κτίριο. Για παράδειγμα, στην κλίμακα 1:20 το σχεδιασμένο κτίριο είναι 20 φορές μικρότερο από το πραγματικό.

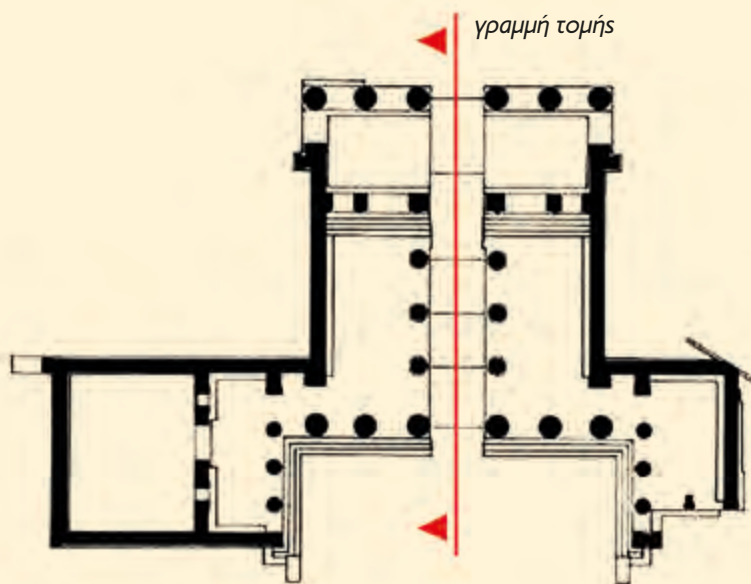

Το **σχέδιο όψης** απεικονίζει ένα κτίριο μετωπικά, σε δύο μόνο διαστάσεις (πλάτος - ύψος, χωρίς βάθος).

Όψη των Προπυλαίων (437-432 π.Χ.) στην Ακρόπολη, Αθήνα.

Το **σχέδιο κάτοψης** δείχνει τι βλέπουμε, «κόβοντας» το κτίριο οριζόντια και κοιτάζοντάς το από ψηλά.

Κάτοψη των Προπυλαίων.

Το **σχέδιο τομής** δείχνει τι βλέπουμε, «κόβοντας» το κτίριο κατακόρυφα.

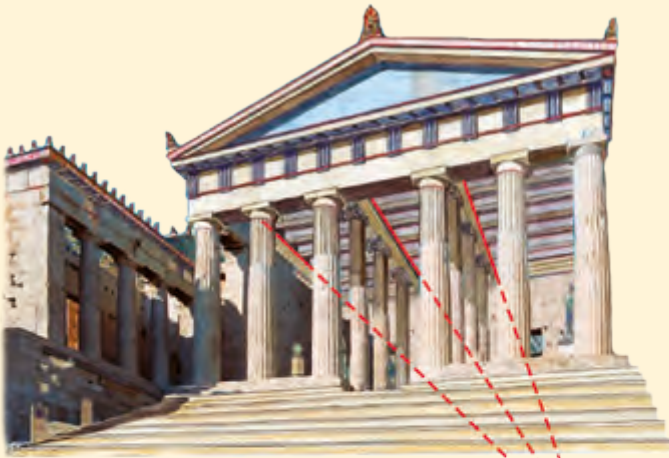
Τομή κατά μήκος των Προπυλαίων
(προς την κατεύθυνση που δείχνει η κόκκινη γραμμή στην κάτοψη).

Αξονομετρικό σχέδιο είναι η απεικόνιση του κτιρίου «υπό γωνία» με τις τρεις διαστάσεις του οικοδομήματος (πλάτος, ύψος και βάθος) υπό κλίμακα.

Αξονομετρικό σχέδιο των Προπυλαίων.

Προοπτικό σχέδιο είναι η απεικόνιση του κτιρίου σε τρεις διαστάσεις, όπως το αντιλαμβάνεται το ανθρώπινο μάτι.

Προοπτικό σχέδιο των Προπυλαίων.

σημείο φυγής

Πρόπλασμα ή μακέτα είναι το ομοίωμα του κτιρίου υπό κλίμακα. Μπορεί να κατασκευαστεί από διάφορα υλικά, όπως χαρτόνι, ξύλο, πηλό κ.ά.

Πρόπλασμα της Ακρόπολης, Αθήνα.

Προπύλαια

Για να μπορούμε στην πόλη!

Η **πόλη** είναι ένα οργανωμένο οικιστικό σύνολο που παρέχει στους κατοίκους του διάφορες υπηρεσίες (διοικητικές, οικονομικές, υγείας, εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας) και αποτελεί συνήθως το κέντρο μιας ευρύτερης περιοχής.

Οχύρωση πόλης: Η ασφάλεια της πόλης βασιζόταν μέχρι τα νεότερα χρόνια (19ο αι.) στην οχύρωσή της.

Τοπογραφικό σχέδιο της αρχαίας Αθήνας.

Η λέξη **άστυ**, που σήμερα είναι συνώνυμη της πόλης, αρχικά σήμαινε το τειχισμένο κέντρο των αρχαιοελληνικών πόλεων-κρατών.

Ακρόπολη: το ακραίο ψηλότερο σημείο της πόλης σε φυσικά οχυρή θέση, που περιβαλλόταν με τείχος. Λειτουργούσε ως έδρα της διοίκησης, περιλαμβάνοντας και την κατοικία του ηγεμόνα, ή ως ιερός χώρος αλλά κυρίως ως τελευταία γραμμή άμυνας της πόλης.

Πόλη-κάστρο: η εξέλιξη της αρχαιοελληνικής πόλης κατά τον Μεσαίωνα. Λόγω της ανασφάλειας που προκαλούσαν πειρατές και ξένοι εισβολείς, οι μεσαιωνικές πόλεις συρρικνώνονταν σε έκταση και περιβάλλονταν από ισχυρά τείχη. Τα σπίτια τους ήταν πυκνοδομημένα και οι ελεύθεροι χώροι ελάχιστοι.

ακρόπολη

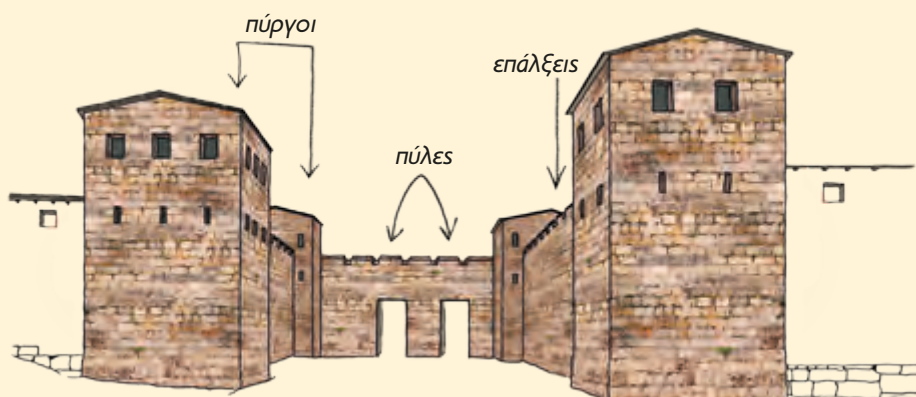
Άποψη του τειχισμένου οικισμού της Μονεμβασίας.

Τείχος: Λίθινος, συνήθως, περίβολος μεγάλου ύψους και πάχους, που οχύρωνε περιμετρικά την πόλη, καθορίζοντας και τα όριά της.

Πύλη: άνοιγμα εισόδου - εξόδου στο τείχος της πόλης.

Πύργος: ψηλό κτίσμα με ορθογώνια ή κυκλική συνήθως κάτοψη που κατασκευαζόταν δίπλα στις πύλες αλλά και κατά μήκος των τειχών για ενίσχυσή τους.

Επάλξεις: οδοντωτές απολήξεις των τειχών. Προστατευμένοι πίσω από αυτές, οι υπερασπιστές ενός κάστρου μπορούσαν να πραγματοποιούν βολές κατά του εχθρού.

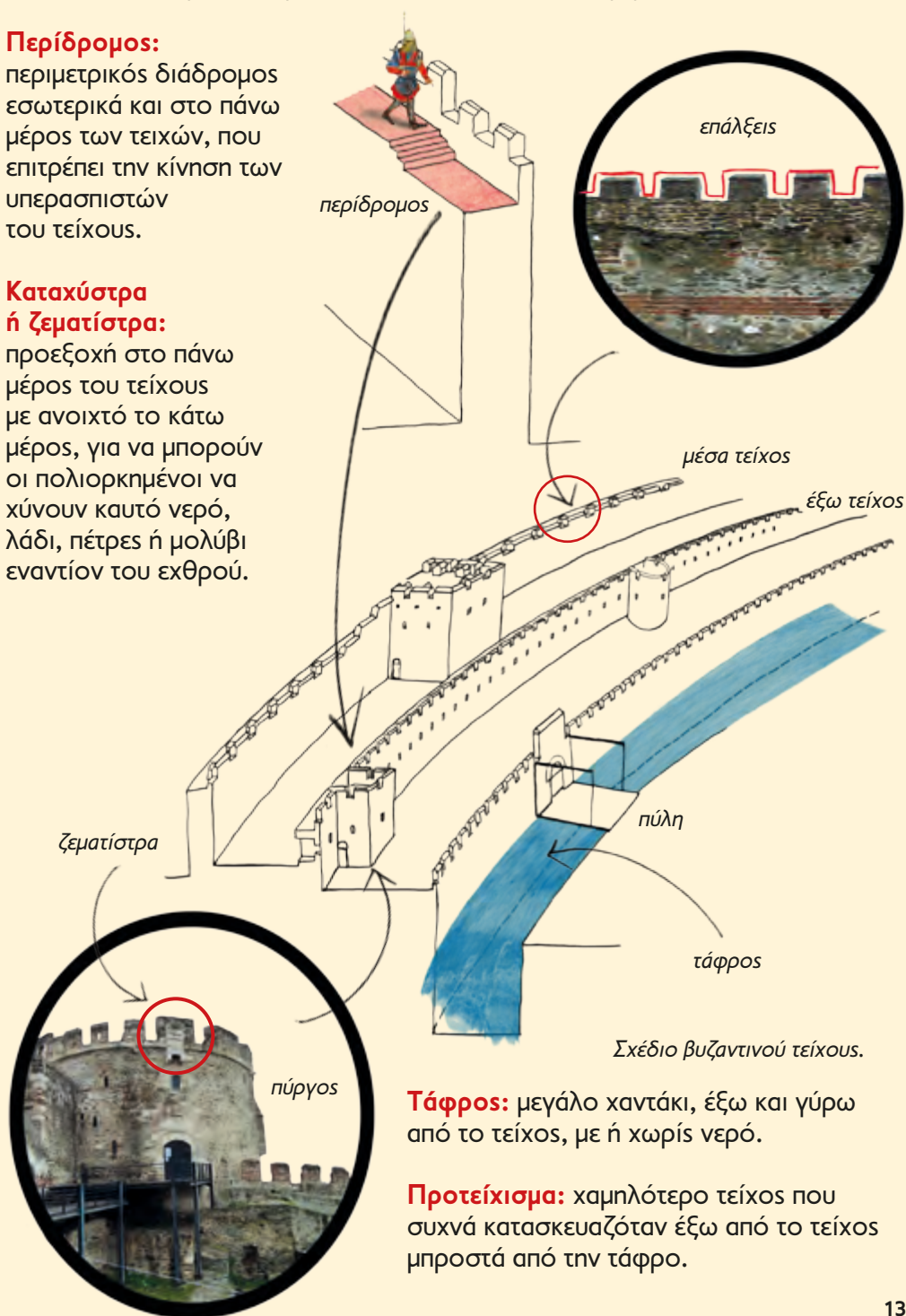
Αναπαράσταση αρχαίου τείχους. Το Δίπυλο στον Κεραμεικό, Αθήνα.

Περίδρομος:

περιμετρικός διάδρομος εσωτερικά και στο πάνω μέρος των τειχών, που επιτρέπει την κίνηση των υπερασπιστών του τείχους.

Καταχύστρα ή ζεματίστρα:

προεξοχή στο πάνω μέρος του τείχους με ανοιχτό το κάτω μέρος, για να μπορούν οι πολιορκημένοι να χύνουν καυτό νερό, λάδι, πέτρες ή μολύβι εναντίον του εχθρού.

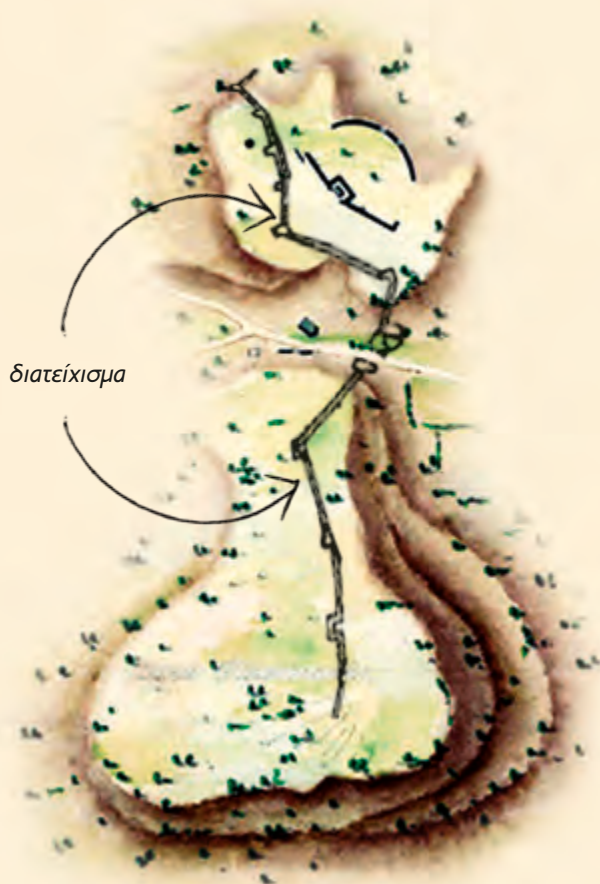

Σχέδιο βυζαντινού τείχους.

Τάφρος: μεγάλο χαντάκι, έξω και γύρω από το τείχος, με ή χωρίς νερό.

Προτείχιμα: χαμηλότερο τείχος που συχνά κατασκευαζόταν έξω από το τείχος μπροστά από την τάφρο.

Διατείχισμα: τείχος που κατασκευάζεται ανάμεσα σε δύο φυσικά εμπόδια (π.χ. δύο λόφους) για ενίσχυση της άμυνας.

*Διατείχισμα ανάμεσα στους λόφους των Νυμφών και των Μουσών
(8^ο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.), Αθήνα.*

Προμαχώνας: πολύπλευρη, συνήθως πεντάπλευρη ή καρδιόσχημη, οχυρωματική κατασκευή που προεξέχει του τείχους και ενισχύει τα ευάλωτα σημεία του, όπως τις γωνίες. Εισάγεται στην οχυρωματική τον 15ο αιώνα, με την εμφάνιση των πυροβόλων όπλων. Στους προμαχώνες τοποθετούνταν τα κανόνια.

προμαχώνας

Το τείχος των Χανίων (16ος αι.). Από έγχρωμο χαρτί.

Δες λοιπόν πώς αναπτύσσεται μια πόλη

■ Ως **πολεοδομικό σύστημα** ορίζουμε τον τρόπο ανάπτυξης μιας πόλης.

Οι **πόλεις «φυσικής ανάπτυξης»** αναπτύσσονται ακανόνιστα, χωρίς σχέδιο, προσαρμοζόμενες στα χαρακτηριστικά του εδάφους (λόφους, ποτάμια κ.λπ.).

Αεροφωτογραφία της πόλης της Αθήνας.

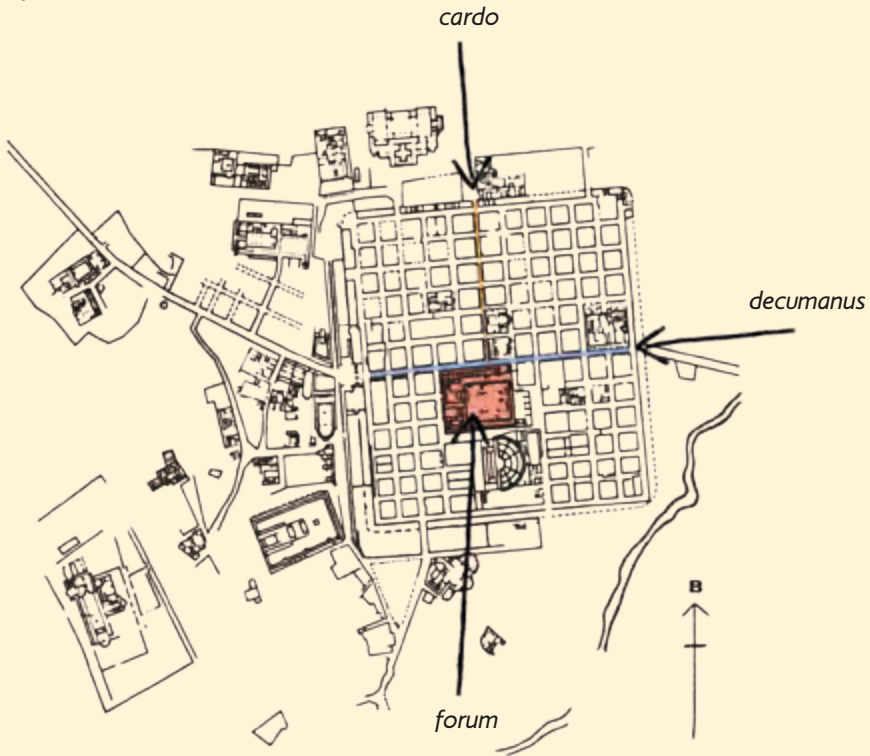
■ **Πόλεις** που δημιουργούνται **με βάση ένα σχέδιο** υπάρχουν σε διάφορες εποχές:

Το **ιπποδάμειο σύστημα** επινοήθηκε από τον φιλόσοφο και πολεοδόμο της αρχαιότητας Ιππόδαμο (5ος αι. π.Χ.). Χαρακτηρίζεται από δρόμους που τέμνονται κάθετα μεταξύ τους, ορίζοντας ορθογώνια οικοδομικά τετράγωνα και περιοχές για τις διάφορες λειτουργίες της πόλης. Το ιπποδάμειο σύστημα έχει επηρεάσει σημαντικά τον πολεοδομικό σχεδιασμό μέχρι και σήμερα.

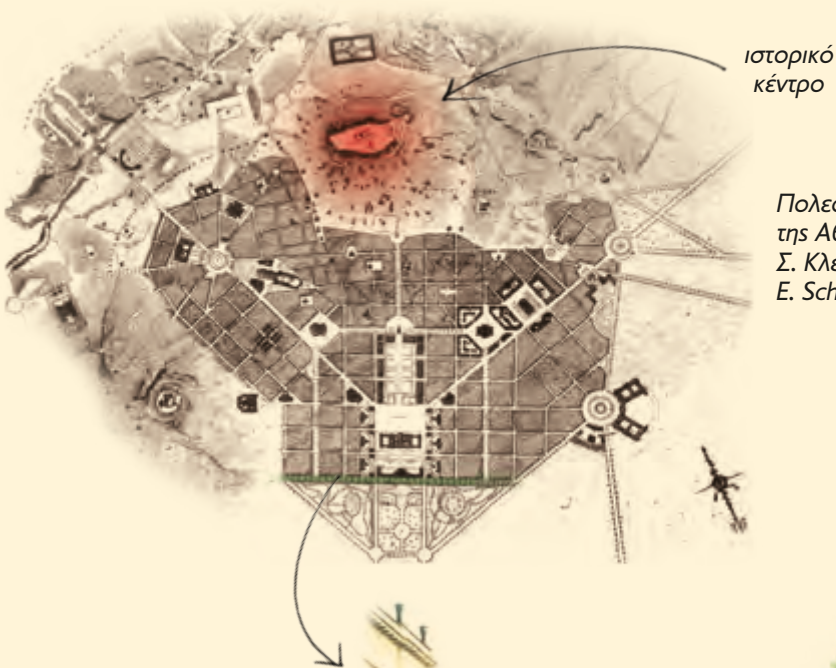
Τοπογραφικό σχέδιο του αρχαίου Πειραιά.

Η **ρωμαϊκή πόλη** οργανώνεται με κύριους άξονες δύο κεντρικούς δρόμους (cardo και decumanus) που τέμνονται κάθετα. Στο κέντρο της χωροθετείται η αγορά (forum).

Τοπογραφικό σχέδιο της ρωμαϊκής πόλης Τιμγάδ (τέλος 1ου αι.), Αλγερία.

Η **νεοκλασική πόλη** χαρακτηρίζεται από μια μνημειακή και συνήθως συμμετρική γεωμετρική οργάνωση του χώρου με άξονες που συνδέουν αλλά και τονίζουν τα κομβικά σημεία της. Έτσι δημιουργείται ένα δίκτυο δημοσίων κτιρίων (κτίρια διοίκησης κ.ά.) με ελεύθερο χώρο γύρω τους που συνδέονται με σημαντικούς άλλους χώρους (χώρους πρασίνου-αναψυχής, αρχαιολογικούς κ.ά.).

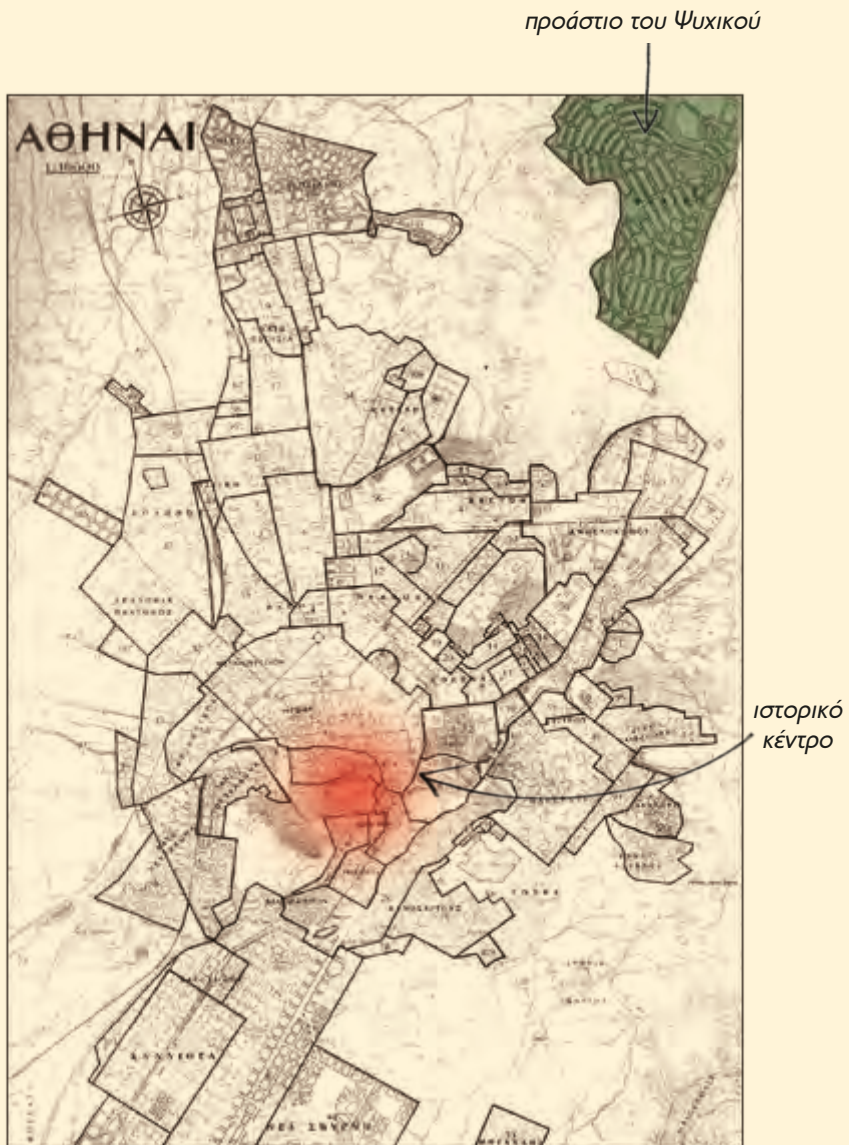
Πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας από τους Σ. Κλεάνθη και E. Schaubert (1833).

βουλεβάρτο
(φαρδιά λεωφόρος
με δένδροστοιχίες και
μεγάλα πεζοδρόμια)

Ιστορικά κέντρα ονομάζονται οι παλαιότεροι πυρήνες των σύγχρονων πόλεων. Καθώς διατηρούν τη δομή αλλά και κτίρια παλαιότερων εποχών, προστατεύονται με διεθνείς και εθνικούς κανόνες και όσα νεότερα κτίρια κατασκευάζονται σε αυτά οφείλουν να ακολουθούν συγκεκριμένους οικοδομικούς κανόνες, ώστε να εντάσσονται αρμονικά στο ιστορικό τους περιβάλλον.

Προάστια ονομάζονται οι νέοι οικισμοί που αναπτύσσονται στα όρια των πόλεων. Πρωτοεμφανίζονται γύρω στα μέσα του 19ου αιώνα, λόγω της αύξησης του πληθυσμού των πόλεων αλλά και της εξέλιξης των μεταφορικών μέσων.

Τοπογραφικό σχέδιο της Αθήνας – ιστορικό κέντρο και προάστια.

Αστική ανάπτυξη: ο επανασχεδιασμός του αστικού περιβάλλοντος και η αναβάθμισή του, τόσο λειτουργικά όσο και αισθητικά, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών.

Πρόταση ανάπτυξης της οδού Πανεπιστημίου, Αθήνα.

Είναι μια πόλη μόνο κτίρια και δρόμοι;

Μια πόλη συγκροτείται από το **κτισμένο περιβάλλον** (τα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια), τους **ανοιχτούς χώρους** (ιδιωτικούς και δημόσιους) και τις απαραίτητες **υποδομές** τους.

Ο **ανοιχτός δημόσιος χώρος** αποτελείται από ελεύθερους χώρους κίνησης (δρόμους, πεζόδρομους) και στάσης (πλατείες, πάρκα), που συχνά έχουν άμεση σχέση με το φυσικό περιβάλλον.

Δρόμος: ο χώρος για την κυκλοφορία οχημάτων και πεζών.

Πλατεία: ο ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος, συνήθως διαμορφωμένος με πράσινο και καθιστικά.

Άποψη της πλατείας Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη.

Πάρκο: ο ανοιχτός κοινόχρηστος χώρος που διαμορφώνεται σε κήπο, με στόχο την επανασύνδεση των κατοίκων της πόλης με τη φύση.

Πάρκο Citroën, Παρίσι.

Πεζόδρομος: ο δρόμος που προορίζεται αποκλειστικά για την κίνηση των πεζών. Για την ανάδειξη και αναβίωση των ιστορικών κέντρων των πόλεων επικρατεί, ως σύγχρονη διεθνής τάση, η πεζοδρόμηση των δρόμων τους.

Άποψη της Διονυσίου Αρεοπαγίου, Αθήνα.

Οι **υποδομές** της πόλης αφορούν στην κυκλοφορία, την ύδρευση, την αποχέτευση, τον ηλεκτροφωτισμό, τη διαχείριση των απορριμμάτων και την κάλυψη άλλων βασικών αναγκών της.

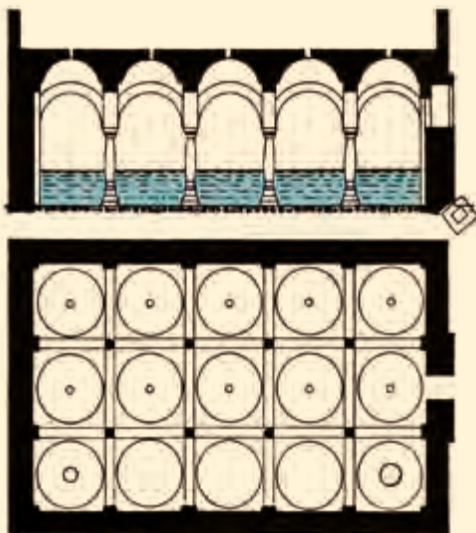

Υδραγωγεία: τα τεχνικά έργα μεταφοράς του νερού για την ύδρευση. Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο αγωγοί μεγάλου μήκους που στηρίζονταν σε σειρά τόξων.

Άποψη του υδραγωγείου της Καβάλας (αρχές 16ου αι.).

Οι **δεξαμενές ή κινστέρνες** αποτελούν σημεία συγκέντρωσης του νερού. Είναι είτε ανοιχτές, σκαμμένες στο έδαφος, είτε κλειστές, κτιστές και επιχρισμένες συνήθως εσωτερικά με υδραυλικό κονίαμα.

Τομή και κάτοψη της κινστέρνας της Νέας Μονής Χίου (μέσα 11ου αι.).

Κρήνες: οι δημόσιες βρύσες, που κάποιες φορές έχουν περίτεχνη διακόσμηση. Αποτελούν συνήθως αυτόνομες υπαίθριες αρχιτεκτονικές κατασκευές, μικρές ή μεγάλες, μερικές φορές στεγασμένες.

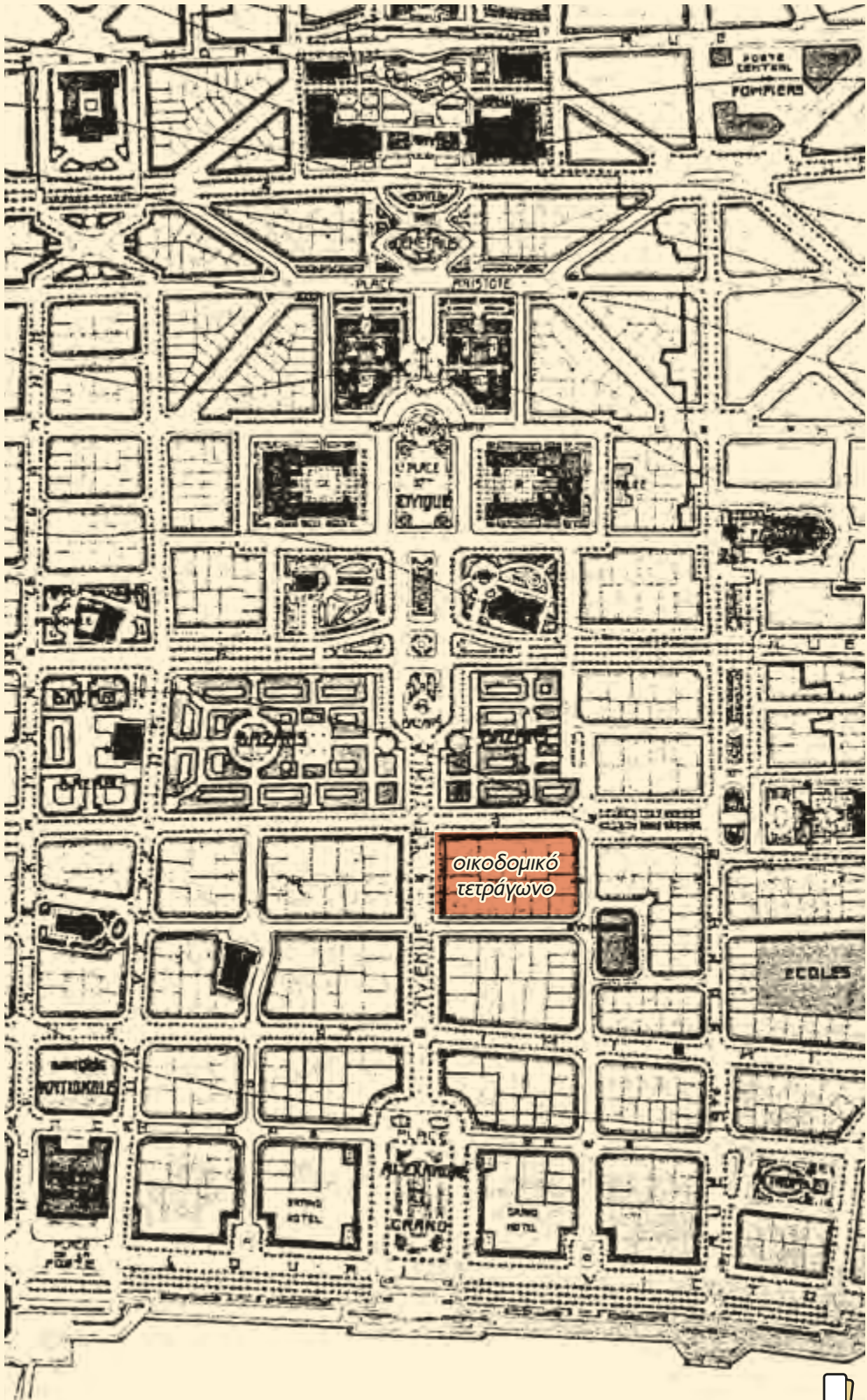

Μεταβυζαντινή κρήνη στην Αθήνα. Από έγχρωμο χαρτικό.

«Συμάρωντας» στο οικοδομικό τετράγωνο

Ρυμοτομικό σχέδιο: αποτυπώνει στο χαρτί τα οικοδομικά τετράγωνα, τους δρόμους και τους υπόλοιπους ανοιχτούς δημόσιους χώρους μιας πόλης και καθορίζει τις επιτρεπόμενες χρήσεις και τους κανόνες δόμησης σε κάθε τμήμα της.

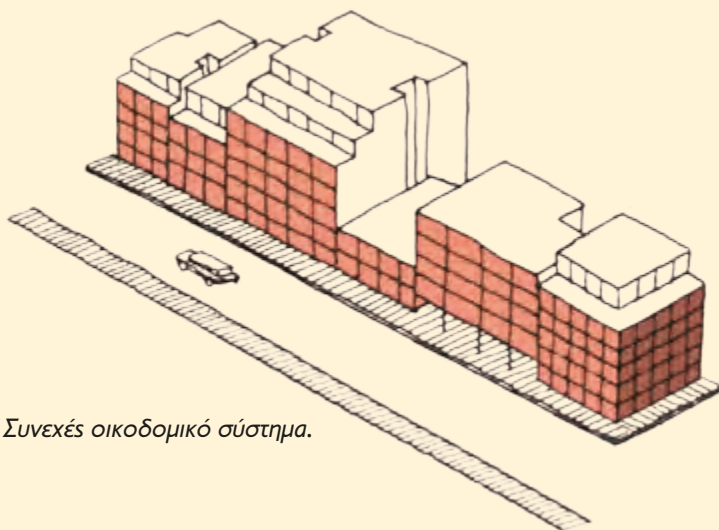
Οικοδομικό τετράγωνο: η έκταση που μπορεί να οικοδομηθεί και περιβάλλεται από δρόμους ή άλλους κοινόχρηστους χώρους. Αποτελείται συνήθως από έναν αριθμό οικοπέδων και αλλάζει σχήμα και μέγεθος, ανάλογα με την περιοχή.

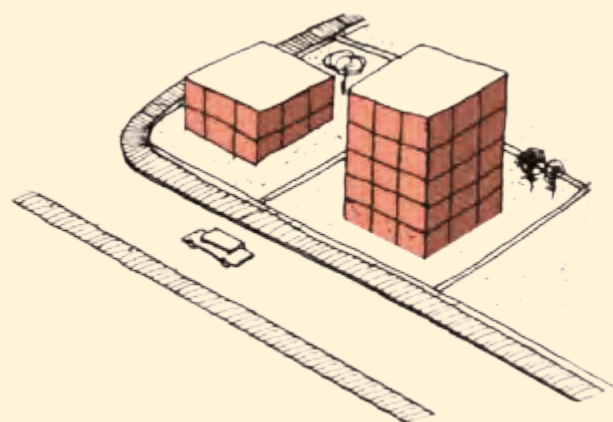
Πολεοδομικό σχέδιο της κεντρικής περιοχής της Θεσσαλονίκης
με την πλατεία Αριστοτέλους από τον Ε. Hébrard (1920).

■ Κανόνες δόμησης

Οικοδομικό σύστημα: αναφέρεται στον τρόπο οικοδόμησης των κτιρίων σε σχέση με τον δρόμο και τα διπλανά κτίρια. Χαρακτηριστικά οικοδομικά συστήματα είναι το **συνεχές** και το **πανταχόθεν ελεύθερο**.

Συνεχές οικοδομικό σύστημα.

Πανταχόθεν ελεύθερο οικοδομικό σύστημα.

Στο **συνεχές σύστημα** τα κτίρια χτίζονται σε επαφή, ενώ στο **πανταχόθεν ελεύθερο** τα κτίρια περιβάλλονται σε όλες τις πλευρές τους από ακάλυπτο χώρο.

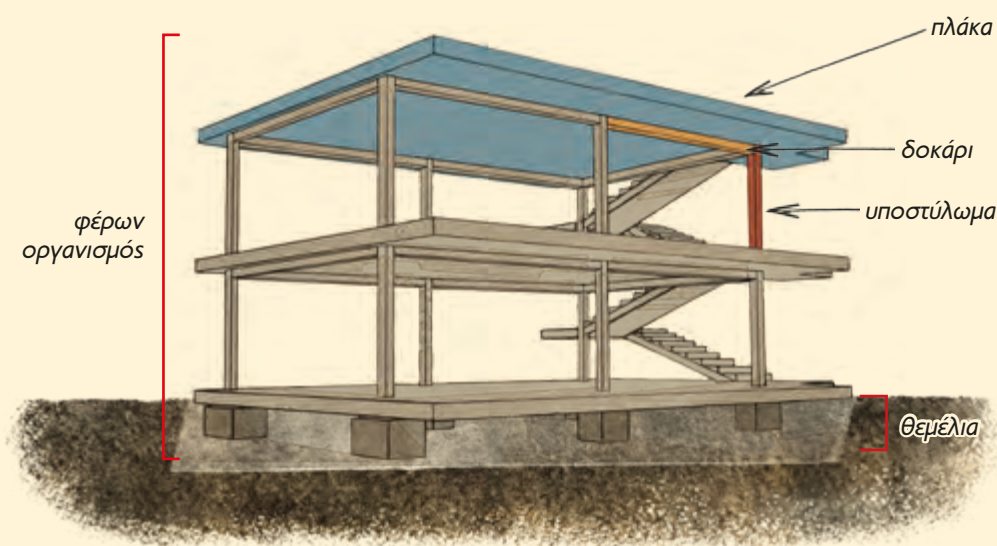
Συντελεστής δόμησης: ο αριθμός που προσδιορίζει τη συνολική επιτρεπόμενη επιφάνεια δόμησης, όταν πολλαπλασιαστεί με την επιφάνεια του οικοπέδου. Το **ποσοστό κάλυψης** ορίζει το ποσοστό της επιφάνειας (%) του οικοπέδου που επιτρέπεται να καλυφθεί με κτιριακό όγκο.

Ακάλυπτος χώρος: το τμήμα ενός οικοπέδου που, σύμφωνα με τους οικοδομικούς κανονισμούς, δεν επιτρέπεται να χτιστεί.

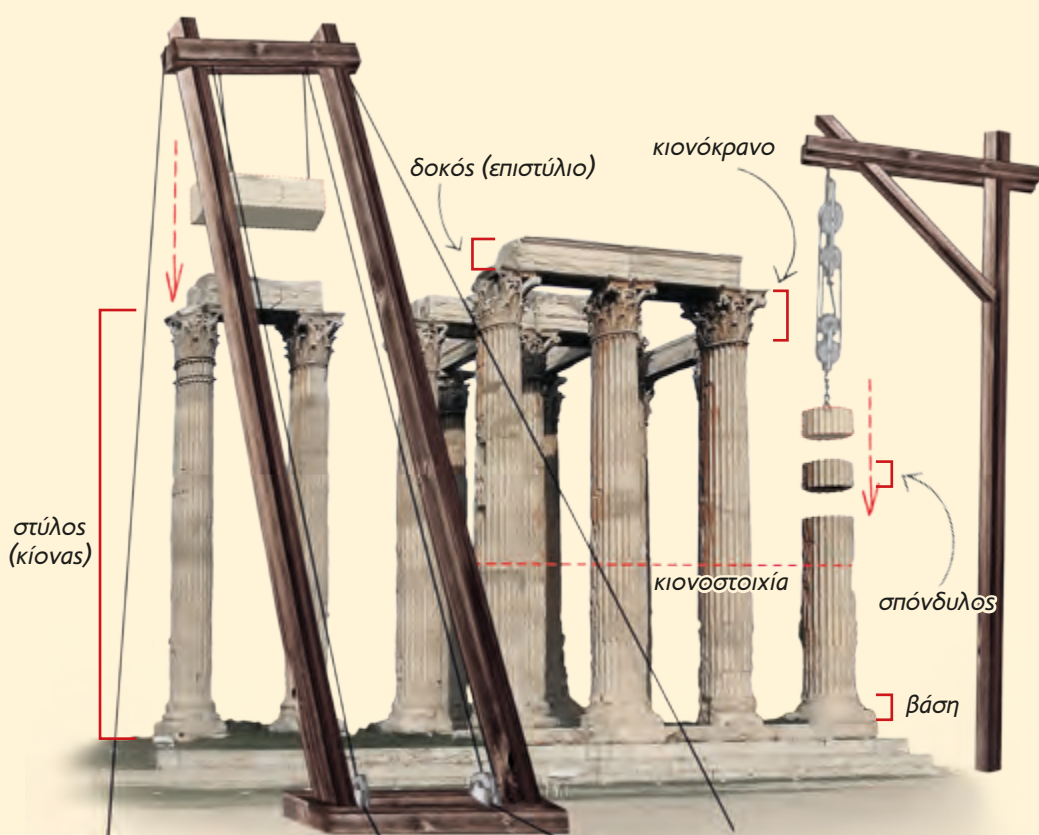
Ήρθε η ώρα να δούμε πώς στεκώνται τα κτίρια

Φέρων οργανισμός ονομάζεται ο σκελετός ενός κτιρίου, που «φέρει», δηλαδή σπκώνει, όλα τα φορτία του και τα μεταφέρει μέσω των θεμελίων στο έδαφος. Μέχρι τον 18ο αιώνα αποτελείται από ξύλινα ή λίθινα στοιχεία, ενώ μεταγενέστερα από μεταλλικά στοιχεία ή από οπλισμένο σκυρόδεμα. Σε κάποιες περιπτώσεις και η ίδια η τοικοποιία λειτουργεί ως φέρων οργανισμός. Τα **θεμέλια** είναι η βάση του φέροντος οργανισμού ενός κτιρίου, μέσα στο έδαφος, που συνήθως διαμορφώνεται από **λιθοδομή** ή **οπλισμένο σκυρόδεμα**.

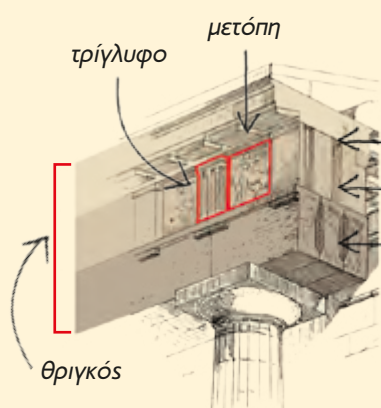

Το **σύστημα «δοκός επί στύλων»** είναι το παλαιότερο, απλούστερο και πιο διαδεδομένο είδος φέροντος οργανισμού ενός κτίσματος: οριζόντια δομικά στοιχεία, οι δοκοί, στηρίζονται σε κατακόρυφους στύλους.

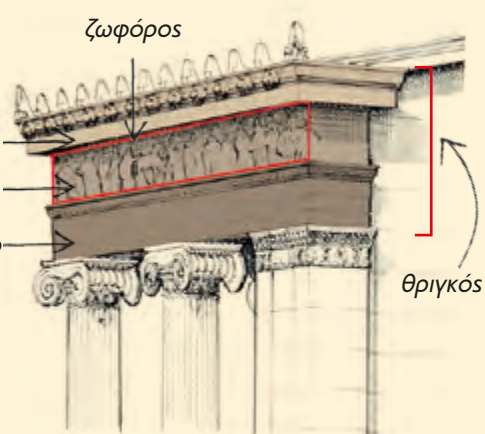
Δοκός ή δοκάρι: επίμηκες οριζόντιο δομικό στοιχείο που μεταφέρει τα φορτία της κατασκευής στους στύλους ή στην τοικοποιία. Σε κάποιες περιπτώσεις τα δοκάρια τοποθετούνται και πλάγια, αν είναι δοκάρια στέγης. Το **επιστύλιο** είναι οριζόντια δοκός που στηρίζεται σε στύλους.

Ο **θριγκός** στα αρχαία οικοδομήματα αποτελείται από το **επιστύλιο**, το **διάζωμα** και το **γείσο**.

δωρικός ρυθμός

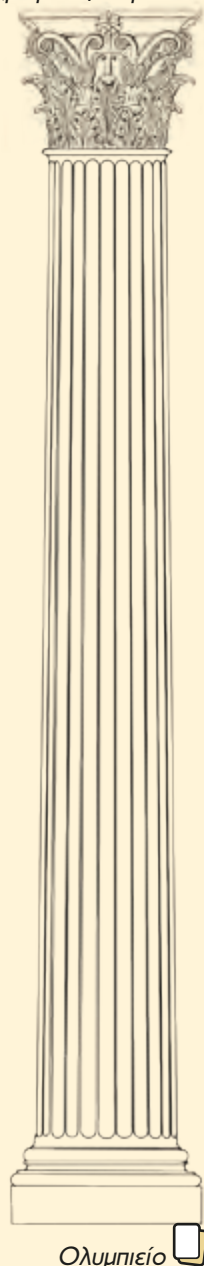
ιωνικός ρυθμός

Στύλος, υποστύλωμα ή κολόνα: κατακόρυφο δομικό στοιχείο, που αναλαμβάνει μέρος των φορτίων μιας κατασκευής μεταφέροντάς τα στο έδαφος. Έχει ορθογώνιο ή κυκλικό σχήμα.

Κίονας ονομάζεται στην αρχαία και βυζαντινή αρχιτεκτονική ο στύλος κυκλικής κάτοψης. Ο κορμός του είναι μονόλιθος ή αποτελείται από σπονδύλους και συνήθως έχει κιονόκρανο στο πάνω μέρος και βάση στο κάτω.

Κιονοστοιχία: σειρά από κίονες, που είναι τοποθετημένοι σε ίσες αποστάσεις.

κορινθιακός κίονας
(ρωμαϊκής περιόδου)

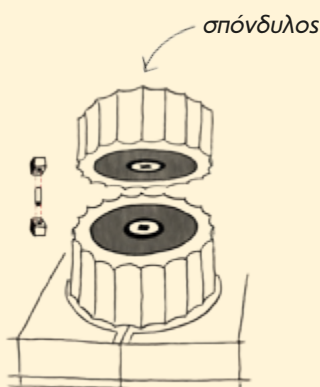
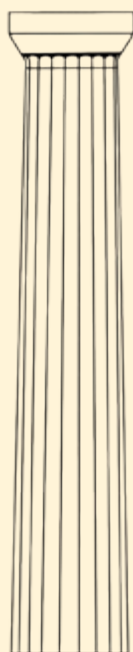
Ολυμπείο

ιωνικός κίονας

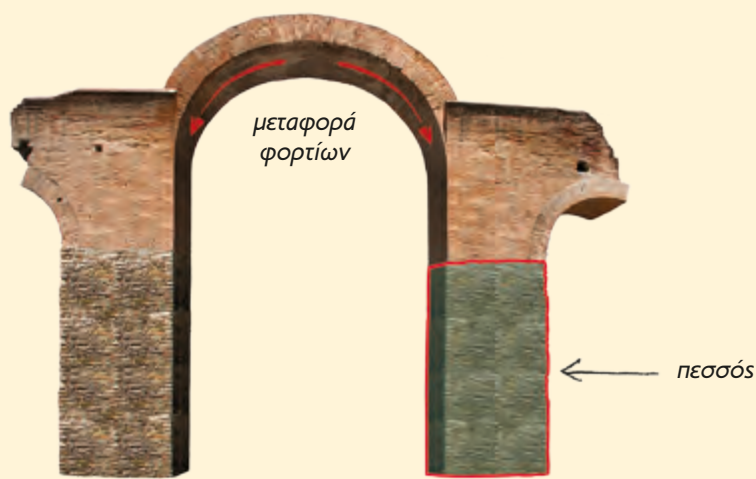

Προπύλαια

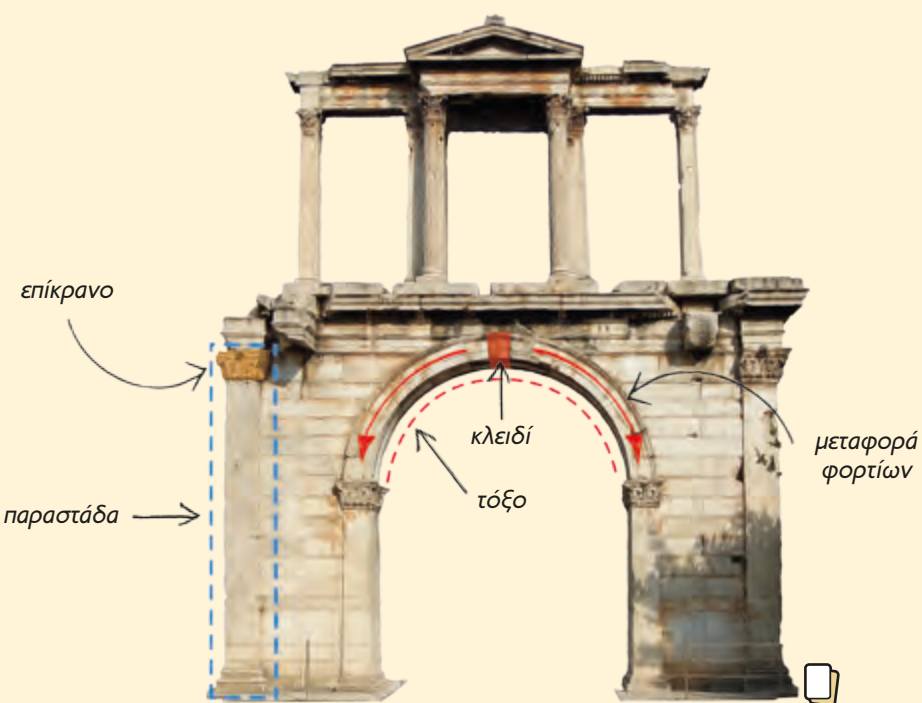
δωρικός κίονας

Πεσσός: στύλος με τετράγωνη ή ορθογώνια κάτοψη.

Παραστάδα: κίονας ή πεσσός που εφάπτεται σε τοίχο.

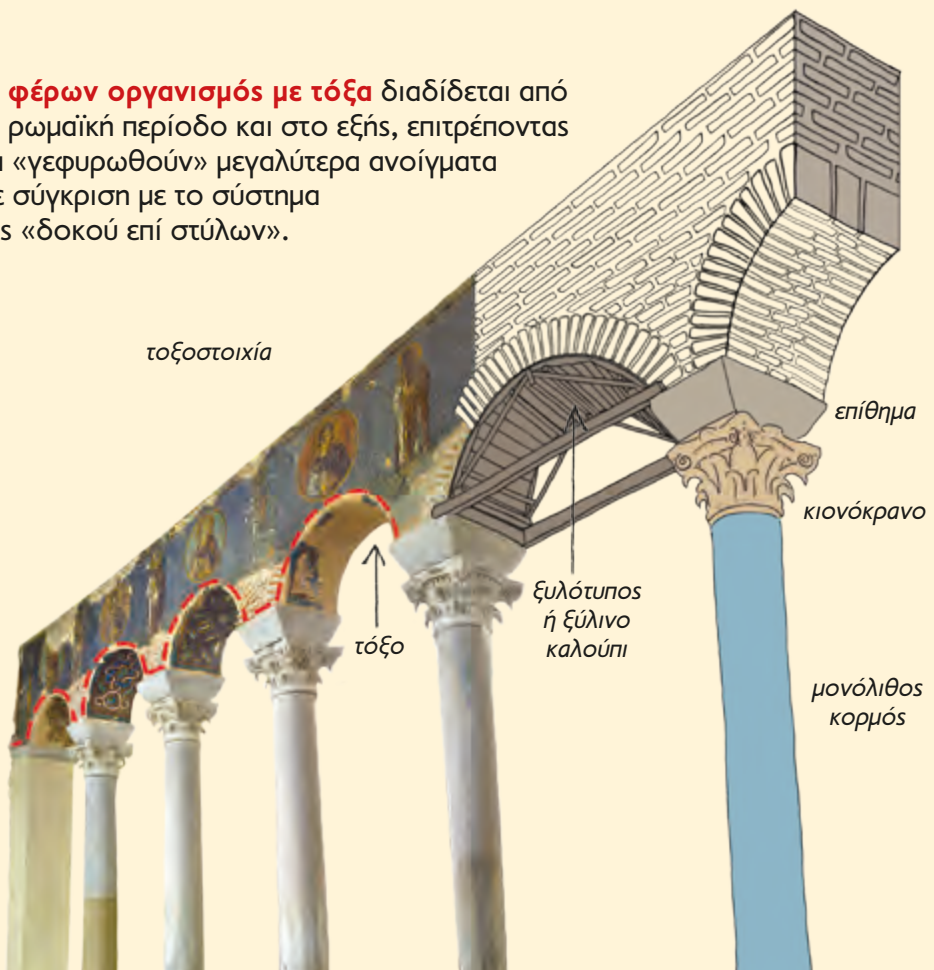
Αψίδα του Αδριανού (131-132), Αθήνα.

Αντηρίδες: στηρίγματα των εξωτερικών πλευρών ενός κτιρίου.

Ροτόντα (αρχές 4ου αι.), Θεσσαλονίκη.

Ο **φέρων οργανισμός με τόξα** διαδίδεται από τη ρωμαϊκή περίοδο και στο εξής, επιτρέποντας να «γεφυρωθούν» μεγαλύτερα ανοίγματα σε σύγκριση με το σύστημα της «δοκού επί στύλων».

Τόξο: αρχιτεκτονικό στοιχείο ημικυκλικού ή καμπύλου σχήματος που γεφυρώνει ένα άνοιγμα. Στην αρχαιοελληνική αρχιτεκτονική, όπως και στη νεότερη παραδοσιακή, τα τόξα χτίζονται με λίθους ή οπτοπλίνθους, που τοποθετούνται ακτινωτά σαν σφήνες. Ο μεσαίος, που τοποθετείται στην κορυφή, σταθεροποιώντας την κατασκευή, ονομάζεται **κλειδί**.

Στη ρωμαϊκή περίοδο τα τόξα κατασκευάζονταν με τη βοήθεια **ξύλοτύπων**, δηλαδή ξύλινων **καλούπιών**, πάνω στα οποία έχυναν το ρευστό κονίαμα ανακατεμένο με μικρές πέτρες. Μετά τη στερεοποίηση του υλικού, αφαιρούσαν το καλούπι. Σήμερα μπορούν να κατασκευαστούν και τόξα από μέταλλο, ξύλο ή οπλισμένο σκυρόδεμα.

Τοξοστοιχία: σειρά από τόξα, το ένα δίπλα στο άλλο.

μορφές τόξων

ημικυκλικό

οξυκόρφο γοτθικό

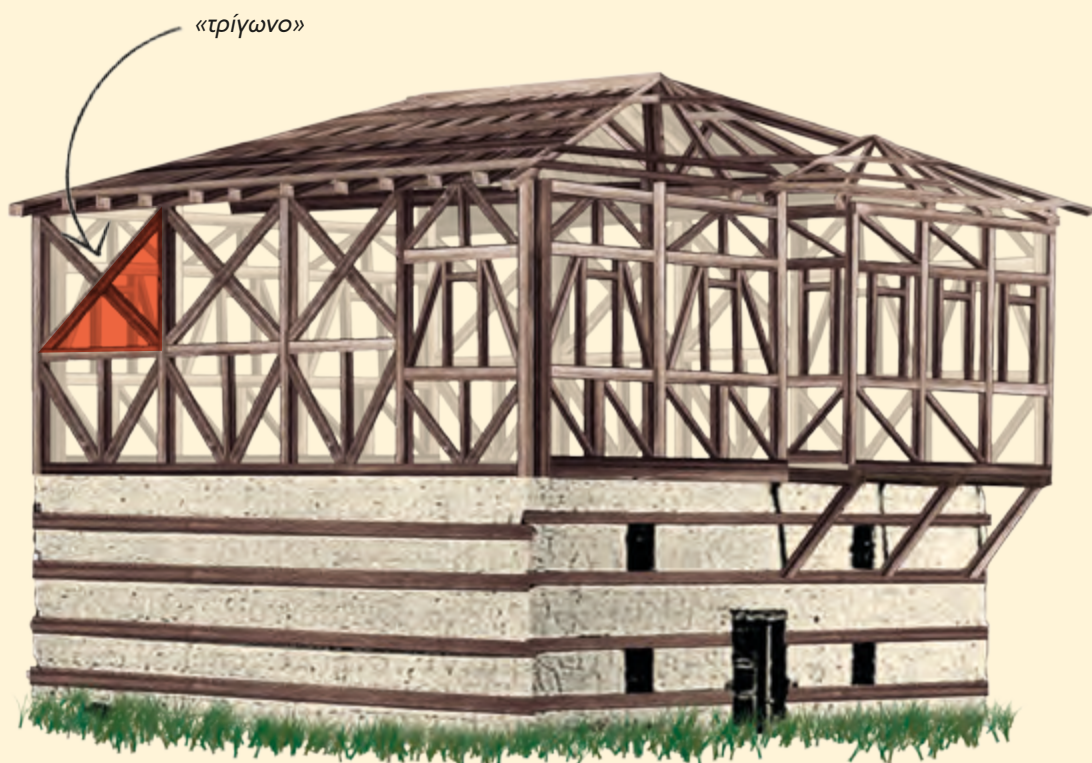

οξυκόρφο ισλαμικό

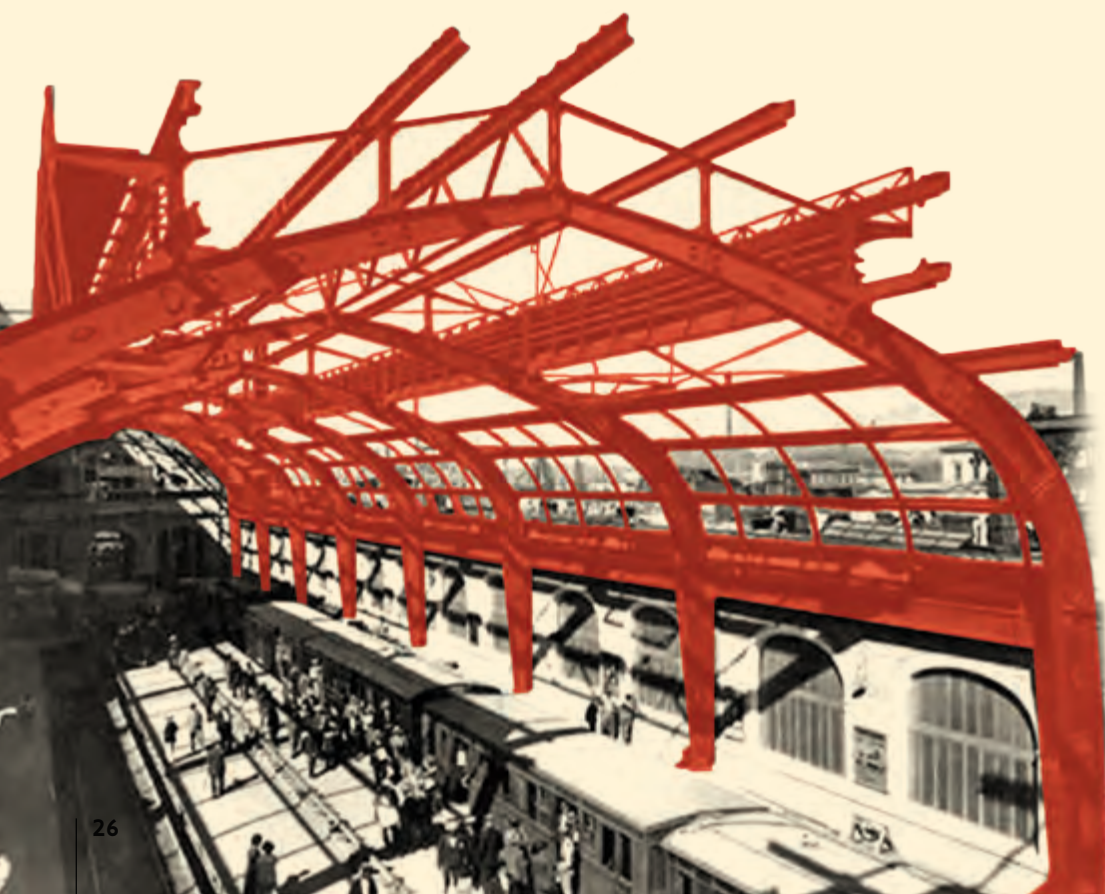
πεταλόμορφο

Ο **ξύλινος φέρων οργανισμός** ακολουθεί επίσης το σύστημα της «δοκού επί στύλων» ή συνδυάζει κατακόρυφα, οριζόντια και διαγώνια στοιχεία, δημιουργώντας έτσι «τρίγωνα», που δεν παραμορφώνονται από πλάγια πίεση και λειτουργούν αντισεισμικά.

Ο **μεταλλικός φέρων οργανισμός** χρησιμοποιείται σε οικοδομήματα από τα τέλη του 18ου αιώνα. Αποτελείται από προκατασκευασμένα στο εργοστάσιο στοιχεία, αρχικά από χυτοσίδηρο και έπειτα από χάλυβα, που μπορούν να συναρμολογηθούν γρήγορα επί τόπου. Η χρήση του επιτρέπει τη δημιουργία μεγάλων κατασκευών που, παρά το βάρος τους, δίνουν ανάλαφρη εντύπωση.

Ηλεκτρικός σταθμός Πειραιά (1926-1929).

Ο **φέρων οργανισμός από οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ)**, δηλαδή σκυρόδεμα ενισχυμένο με ράβδους από χάλυβα, που είναι σήμερα ο πιο διαδεδομένος, εμφανίζεται για πρώτη φορά τον 19ο αιώνα. Εκτός από αυξημένη αντοχή, έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει πολύπλοκες μορφές. Αποτελείται συνήθως από την πλάκα, μια οριζόντια επιφάνεια, και τους στύλους, τα κατακόρυφα στοιχεία, που λειτουργούν όλα μαζί ως ένας ενιαίος οργανισμός.

Σκυρόδεμα: είδος τεχνητής πέτρας που προκύπτει από την ανάμειξη τσιμέντου, άμμου και χαλικιών. Αρχικά σε υγρή μορφή, χύνεται σε ξύλινα ή μεταλλικά καλούπια που αφαιρούνται, όταν σταθεροποιηθεί.

φέρων οργανισμός με υποστυλώματα από χάλυβα

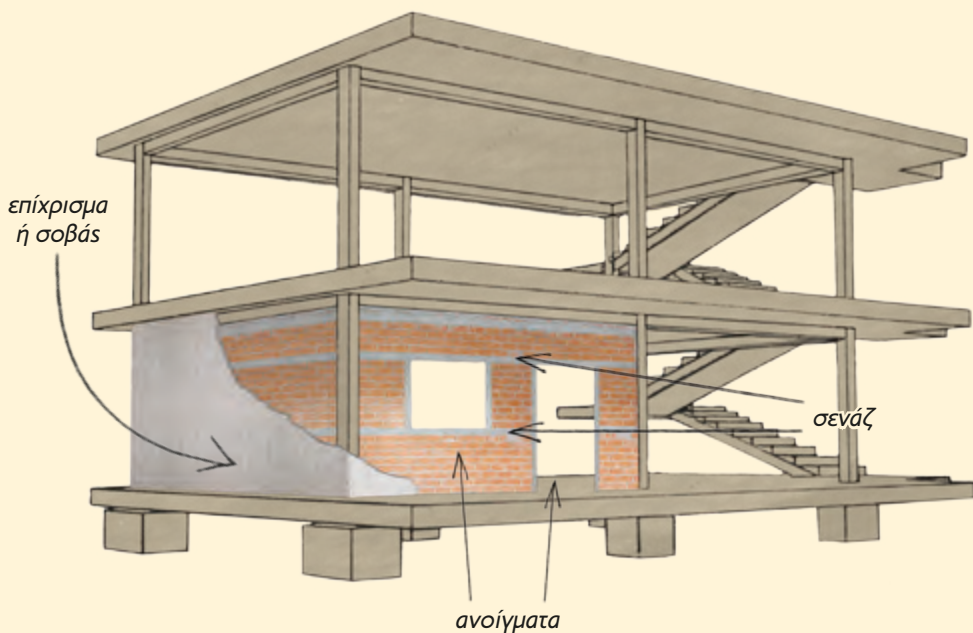
Το **σύμμικτο κτίριο** έχει φέροντα οργανισμό από χάλυβα και οπλισμένο σκυρόδεμα (μπετόν αρμέ).

πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα

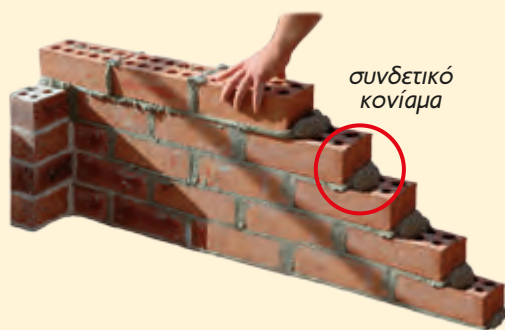

Θα δούμε τώρα τους τοίχους των κτισμάτων

Τοιχοποιία ή τοικοδομία είναι η κατασκευή τοίχων, που είτε συμπληρώνουν τα κενά του φέροντος οργανισμού ενός κτιρίου είτε αποτελούν μέρος του. Στους τοίχους διαμορφώνονται ανοίγματα (πόρτες και παράθυρα), για την επικοινωνία των χώρων μεταξύ τους ή με το ύπαιθρο και για τον φυσικό φωτισμό και αερισμό τους. Η τοιχοποιία διαφοροποιείται ανάλογα με τα υλικά που χρησιμοποιούνται και την τεχνολογία κάθε εποχής.

Οι **ενισχυτικές ζώνες της τοιχοποιίας** αυξάνουν την αντοχή της. Μπορεί να είναι **ξύλοδεσιές**, δηλαδή οριζόντια ξύλα ενσωματωμένα στην τοιχοποιία, που «δένουν» το κτίριο περιμετρικά, ζώνες από οπτοπλίνθους ή οπλισμένο σκυρόδεμα (**σενάζ**).

Το **κονίαμα** είναι τεχνητό υλικό που κατασκευάζεται από ασβέστη, γύψο, άμμο και μαρμαρόσκονη, σε διαφορετικούς κάθε φορά συνδυασμούς. Λέγεται **συνδετικό κονίαμα**, όταν συνδέει τους λίθους ή οπτοπλίνθους σε τοιχοποιίες.

Επίχρισμα ή σοβάς ονομάζεται το κονίαμα που επικαλύπτει επιφάνειες για την προστασία τους από τις καιρικές συνθήκες αλλά και για αισθητικούς λόγους.

ξύλοδεσιά

Το **υδραυλικό κονίαμα** χρησιμοποιείται ειδικά για προστασία από την υγρασία, σε επικάλυψη δεξαμενών και ως συνδετικό σε τοιχοποιίες.

■ **Λιθοδομή** λέγεται η τοιχοποιία από λίθους, δηλαδή πέτρες.

Ξερολιθιά: η απλούστερη λιθοδομή, που κατασκευάζεται μόνο από ακατέργαστες πέτρες, χωρίς συνδετικό κονίαμα.

Αργολιθοδομή: η τοιχοποιία από ακατέργαστους λίθους διαφόρων μεγεθών που συνδέονται μεταξύ τους με κονίαμα ή λάσπη (χώμα). Χρησιμοποιείται σε όλες τις εποχές.

Λαξευτή τοιχοποιία: η λιθοδομή από πέτρες που έχουν δεχτεί επεξεργασία, για να αποκτήσουν γεωμετρικό σχήμα.

Το **ισόδομο σύστημα** τοιχοποιίας αναφέρεται σε τοίχους από στρώσεις κατεργασμένων ορθογώνιων λίθων ίδιου ύψους.

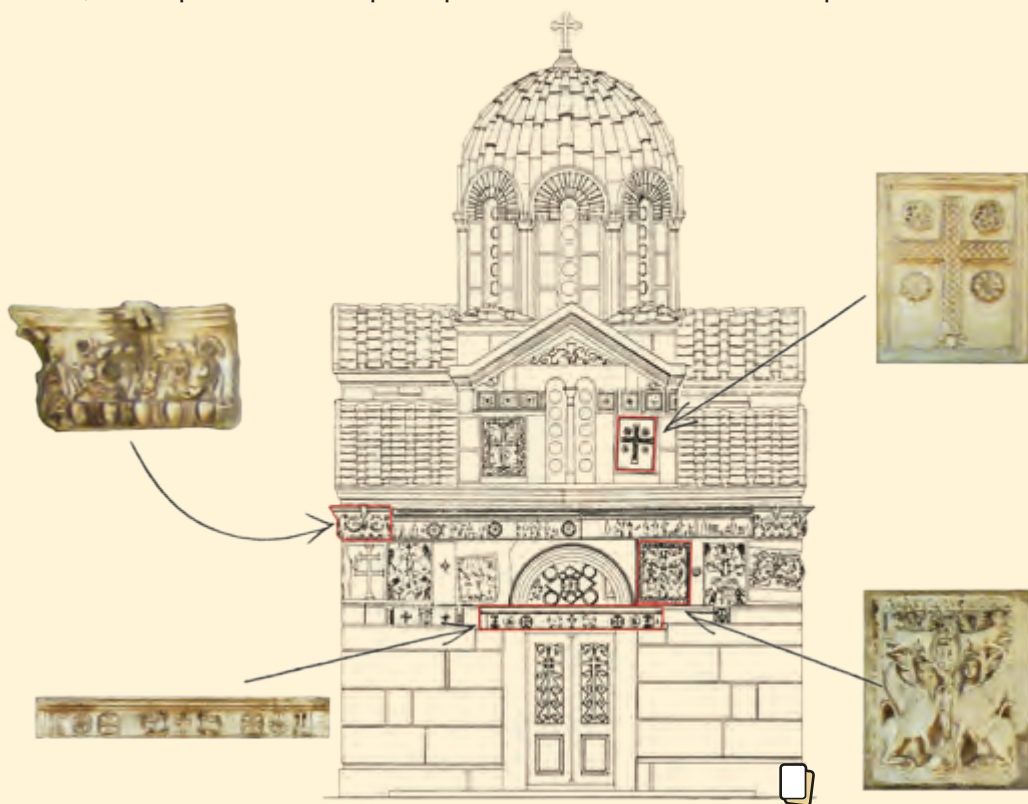
Στο **ψευδοϊσόδομο σύστημα** τοιχοποιίας στρώσεις μεγάλων κατεργασμένων λίθων εναλλάσσονται με στρώσεις λίθων μικρότερου ύψους.

Στο **πολυγωνικό σύστημα** τοιχοποιίας οι τοίχοι κατασκευάζονται από λίθους με σχήμα πολύγωνου. Χρησιμοποιείται κυρίως στην αρχαϊκή περίοδο.

Spolia: λατινικός όρος που χρησιμοποιείται για τα θραύσματα ή ολόκληρα αρχιτεκτονικά μέλη (π.χ. κίονες, κιονόκρανα, θωράκια κ.ά.) από παλαιότερα κτίσματα που ενσωματώνονται σε μεταγενέστερες κατασκευές, για εξοικονόμηση υλικού ή για συμβολικούς και αισθητικούς λόγους.

Όψη της Γοργοεπηκόου (τέλη 12ου αι.), Αθήνα.

Πλινθοδομή είναι η τοικοποιία από **πλίνθους**. Οι **πλίνθοι** κατασκευάζονται από αργιλώδες χώμα, σε σχήμα ορθογώνιου παραλληλεπίπεδου, και είτε ξεραίνονται στον ήλιο (**ωμόπλινθοι** ή **πλίθρες**) είτε ψήνονται σε ειδικούς φούρνους (**οπτόπλινθοι** ή **τούβλα**). Σήμερα παράγονται βιομηχανικά με τυποποιημένες διαστάσεις.

Στην πλινθοδομή που χτίζεται με την **τεχνική της κρυμμένης πλίνθου** κάθε δεύτερη σειρά πλίνθων καλύπτεται με κονίαμα και τοποθετείται σε εσοχή σε σχέση με την προηγούμενη και την επόμενη, που παραμένουν εμφανείς.

Στο **πλινθοπερίκλειστο σύστημα**, που συναντάμε σε βυζαντινά αλλά και σε οθωμανικά κτίρια, η τοικοποιία διαμορφώνεται από λαξευτούς λίθους που περιβάλλονται από πλίνθους.

■ Οι «ελαφρές» τοιχοποιίες αποτελούν μια γρήγορη και οικονομική κατασκευή.

Ο **τσατμάς** είναι τοίχος που αποτελείται από ξύλινο σκελετό και συμπληρώνεται με πέτρες, τούβλα, κλαδιά, καλάμια και συνδετικό κονίαμα και καλύπτεται με σοβά. Ο τοίχος από **μπαγδατί** αποτελείται από ξύλινο σκελετό που επικαλύπτεται από ξύλινα πηχάκια και επίχρισμα. Ο τσατμάς και το μπαγδατί, που χρησιμοποιούνται ήδη από την αρχαιότητα για τη συμπλήρωση των κενών του ξύλινου φέροντος οργανισμού, συνηθίζονται στην παραδοσιακή και τη νεοκλασική αρχιτεκτονική.

τσατμάς

μπαγδατί

Σήμερα αντίστοιχα ελαφρές τοιχοποιίες κατασκευάζονται με γυψοσανίδες, **υαλοπετάσματα**, δηλαδή κατακόρυφες επιφάνειες από γυαλί που δημιουργούν έναν «διάφανο τοίχο», και με άλλα σύγχρονα υλικά.

Κτίριο γραφείων με υαλοπετάσματα στην Πλατεία Καπνικαρέας (1960), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Ν. Βαλσαμάκης.

Επενδύσεις των τοίχων των κτιρίων με διάφορα υλικά και τεχνικές, όπως μαρμαροθετήματα, πλάκες από διάφορα πετρώματα, ψηφιδωτά ή και απλές λιθοδομές και οπτοπλινθοδομές, συνηθίζονται σε διάφορες ιστορικές περιόδους. Σήμερα μεταλλικά φύλλα (αλουμινίου ή χαλκού) προσφέρονται για την κάλυψη κτιρίων με πολύπλοκο μεταλλικό φέροντα οργανισμό.

επένδυση με μεταλλικά φύλλα

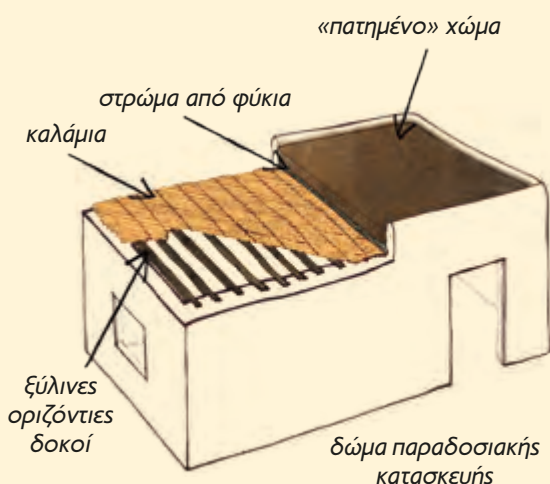

επένδυση με μάρμαρο

Ίδωσ να βάζαμε ένα κεραμίδι πάνω από το κεφάλι μας...

■ Είδη στέγασης

Η **επίπεδη στέγη** ή **δώμα** ή **ταράτσα** αποτελεί την πιο απλή μορφή στέγης. Στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική στηρίζεται σε ξύλινες οριζόντιες δοκούς ή τόξα, που τοποθετούνται παράλληλα προς τη στενότερη πλευρά του χώρου. Στη σύγχρονη αρχιτεκτονική τα δώματα κατασκευάζονται συνήθως από οπλισμένο σκυρόδεμα.

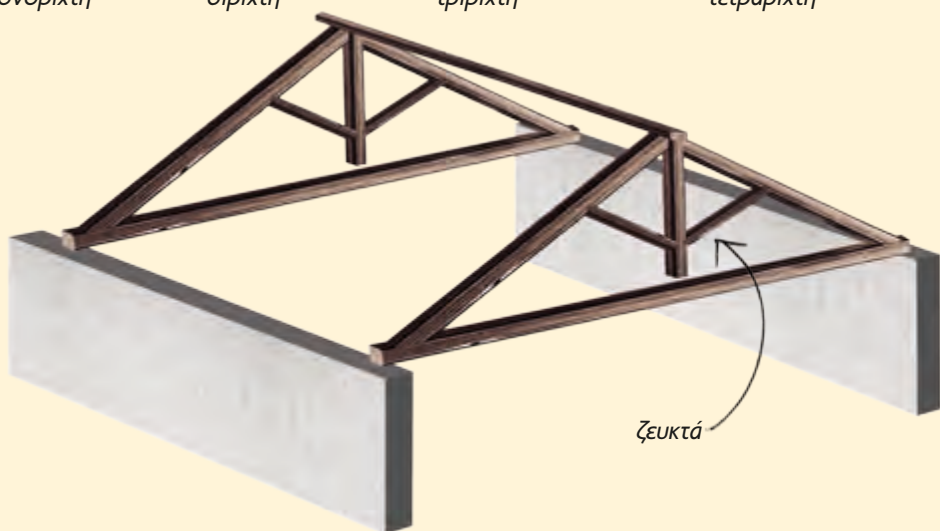
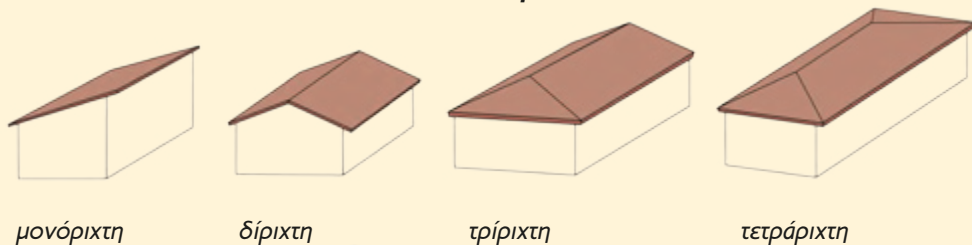

Δημοτικό σχολείο στις οδούς Καρυατίδων και Καλησπέρη (1932), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Π. Καραντινός.

Η **επικλινή στέγη** είναι μονόριχτη, δηλαδή έχει κλίση μόνο προς μια πλευρά, δίριχτη, με κλίση προς δύο πλευρές, τρίριχτη, με κλίση προς τρεις πλευρές, τετράριχτη, με κλίση προς τέσσερις πλευρές, ή έχει πιο πολύπλοκη μορφή, προσαρμοζόμενη στην κάτοψη του κτιρίου. Για την κατασκευή της συχνά χρησιμοποιούνται **ζευκτά**, δηλαδή στοιχεία τριγωνικού σχήματος από ξύλινα δοκάρια, που τοποθετούνται σε ίσες περίπου αποστάσεις.

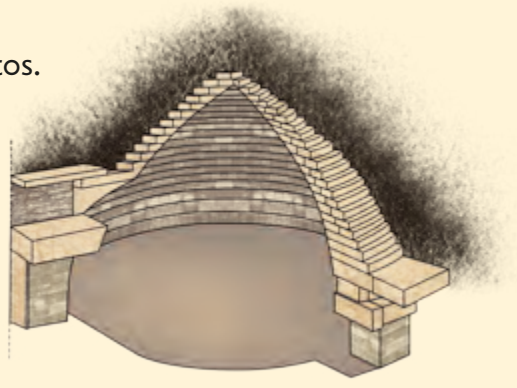
Αέτωμα λέγεται το τριγωνικό κατακόρυφο επίπεδο που σχηματίζεται σε κάθε ένα από τα δύο άκρα της δίριχτης στέγης ανάμεσα στις επικλινείς πλευρές της.

τύποι στέγης

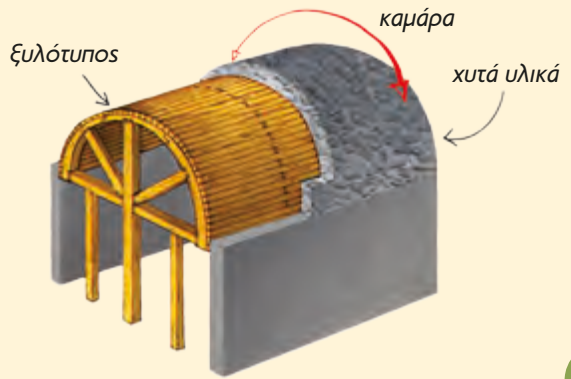

Θόλος λέγεται η στέγη καμπύλου σχήματος.

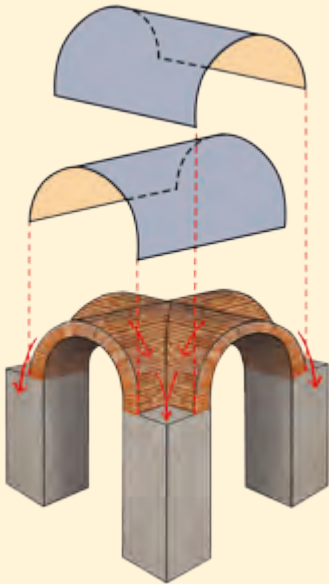
Οι πρώτες μορφές θόλων κατασκευάζονται με **εκφορικό σύστημα**, δηλαδή με πλάκες ή τούβλα τοποθετημένα κατά στρώσεις, έτσι ώστε κάθε μία στρώση να εξέχει, προς τα μέσα, λίγο περισσότερο από την αμέσως κατώτερή της.

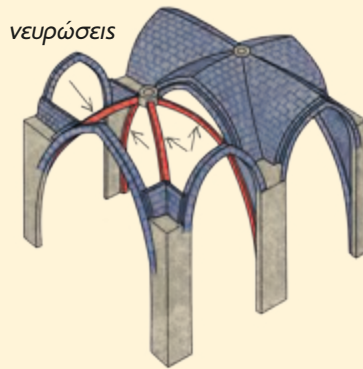
Στα ρωμαϊκά χρόνια αναπτύσσεται η τεχνική κατασκευής θόλων με **ξύλοτυπο** και χυτά υλικά, ενώ σήμερα θόλοι μπορούν να κατασκευαστούν με διάφορα υλικά και τρόπους (οπλισμένο σκυρόδεμα, μεταλλικό φέροντα οργανισμό και διάφορα στοιχεία πλήρωσης κ.ά.).

Καμάρα: ο ημικυλινδρικός θόλος που προκύπτει από σειρά επαπτόμενων τόξων. Τα φορτία της μεταφέρονται σε δύο παράλληλους τοίχους.

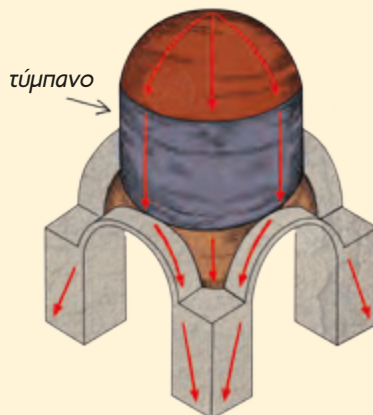
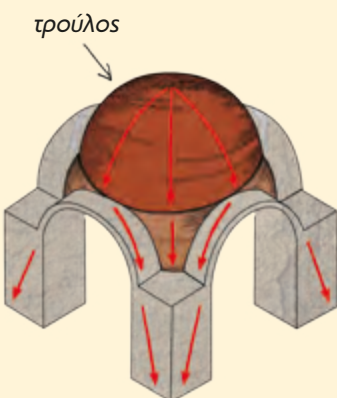
σταυροθόλιο

σταυροθόλιο με νευρώσεις

Το **σταυροθόλιο** διαμορφώνεται από δύο καμάρες που τέμνονται κάθετα. Το βάρος της κατασκευής κατανέμεται μόνο σε τέσσερα σημεία, επιτρέποντας τη δημιουργία ανοιγμάτων.

Τρούλος λέγεται ο ημισφαιρικός θόλος. Τα φορτία του μεταφέρονται διαμέσου λοφίων, δηλαδή μικρών τριγωνικών καμπύλων τμημάτων, στα υποστυλώματα. **Τύμπανο τρούλου** ονομάζεται το κυλινδρικό ή πολυγωνικό τμήμα κάτω από τον ημισφαιρικό θόλο.

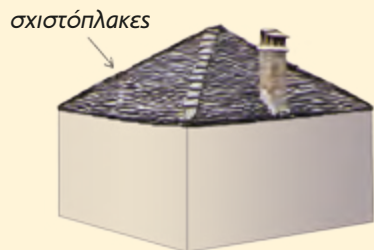
■ Επικαλύψεις στέγης:

Τα δώματα των κτιρίων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής επικαλύπτονται συνήθως με χώμα. Τα πήλινα **κεραμίδια**, που είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος κάλυψης σε επικλινείς στέγες αλλά και σε τρούλους, έχουν διάφορες μορφές κατά τη διάρκεια της ιστορίας. Οι **στρωτήρες**, κεραμίδια που τοποθετούνται κάτω, εναλλάσσονται με τους **καλυπτήρες**, που τοποθετούνται από πάνω. **Ακροκέραμα** ονομάζονται οι τελευταίοι καλυπτήρες, στο χαμηλότερο σημείο της στέγης, που καταλήγουν σε διακοσμητικό κατακόρυφο στοιχείο.

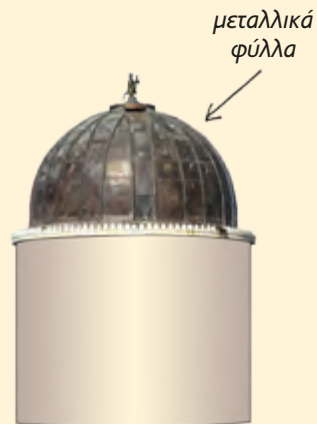

Ακρωτήρια είναι τα κεραμίδια με ιδιαίτερη γλυπτική επεξεργασία που τοποθετούνται στο κέντρο ή και στα άκρα ενός αετώματος.

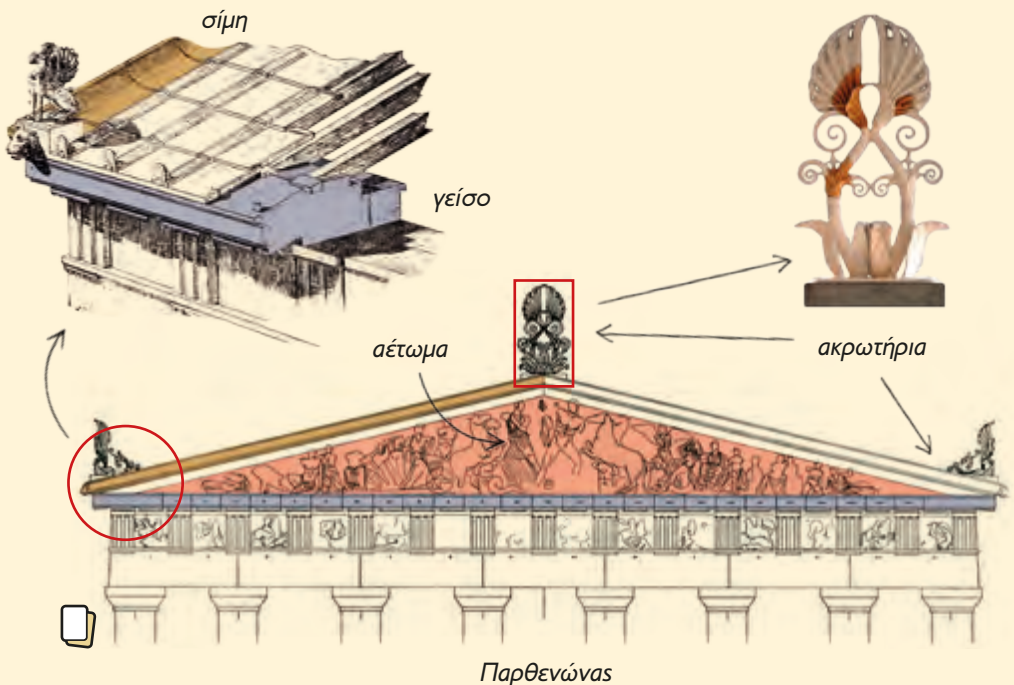
Σχιστόπλακες καλύπτουν τη στέγη κτιρίων σε κάποιους παραδοσιακούς οικισμούς, ενώ **μεταλλικά φύλλα** (μολύβδου ή χάλυβα) χρησιμοποιούνται σε τρούλους αλλά και σε σύγχρονες στέγες.

Το **γείσο** κατασκευάζεται στο ανώτατο σημείο της τοικοποιίας, διαμορφώνοντας το τελείωμα της στέγης. Προεξέχοντας, προστατεύει το κτίριο από τη βροχή, ενώ μπορεί να έχει και διακοσμητικό ρόλο. Ο **κοσμήτης** είναι ένα είδος διακοσμητικού γείσου που χωρίζει κατακόρυφες επιφάνειες, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό των βυζαντινών ναών.

Σίμη λέγεται το πήλινο ή λίθινο, συχνά διακοσμημένο, στοιχείο στην άκρη της στέγης των αρχαίων κτιρίων που συγκρατούσε τα νερά της βροχής. Στις μακρές πλευρές των κτιρίων είχε ανοίγματα για την απορροή του νερού.

Η **υδρορρόη** είναι ένας αγωγός που συγκεντρώνει τα νερά της βροχής από τη στέγη και τα διοχετεύει έξω από το κτίριο. Οι σύγχρονες υδρορρόες αποτελούνται από μεταλλικούς ή πλαστικούς σωλήνες, που είτε ενσωματώνονται στην τοικοποιία του κτιρίου είτε παραμένουν εμφανείς στις όψεις του, οδηγώντας τα νερά στο δίκτυο αποχέτευσης της πόλης.

Η **οροφή ή ταβάνι** είναι το κάτω μέρος της στέγης. Είναι ορατή από το εσωτερικό ενός κτιρίου.

οροφή με ζωγραφικό διάκοσμο

ξύλινη οροφή

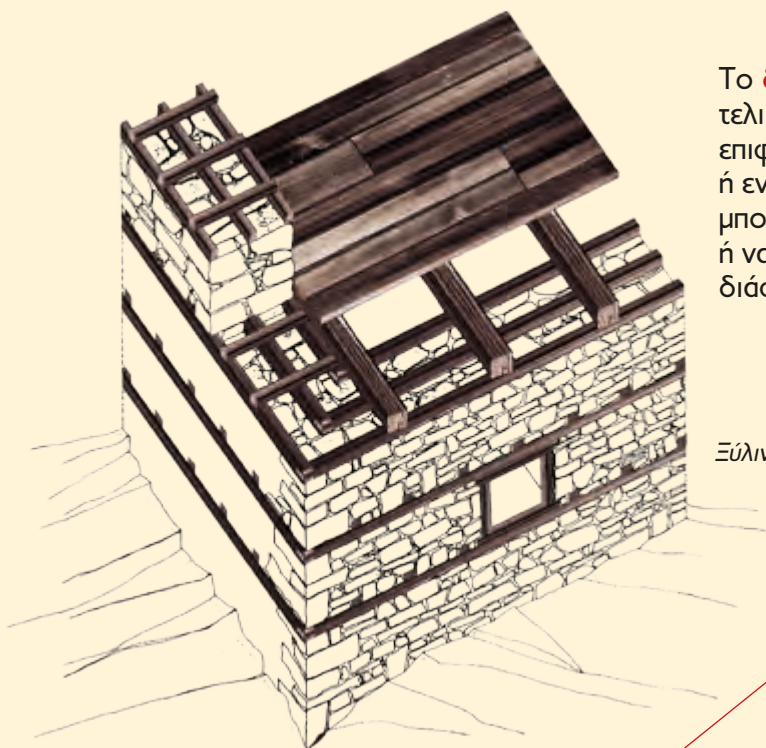
ψευδοροφή

Ψευδοροφή: η τεχνητή οροφή που κατασκευάζεται κάτω από την πραγματική.

Τα **φατνώματα** είναι οι κοιλότητες που προκύπτουν από τις διασταυρώσεις των δοκών μιας οροφής. Είναι συνήθως τετράγωνου σχήματος και καλύπτονται με πλάκες.

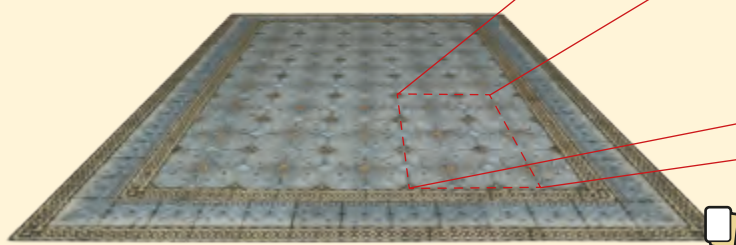

Κοίτα πάντα πού πατάς...

Το **δάπεδο**, δηλαδή η τελικά διαμορφωμένη βαθιά επιφάνεια ενός κλειστού ή ενός υπαίθριου χώρου, μπορεί να επιστρωθεί ή να κατασκευαστεί με διάφορα υλικά.

Ξύλινο δάπεδο σε παραδοσιακή οικία της Ευρυτανίας

λεπτομέρεια

Χειροποίητες πλάκες δαπέδου από σκυρόδεμα στην Casa Bianca (1911-1913), Θεσσαλονίκη.

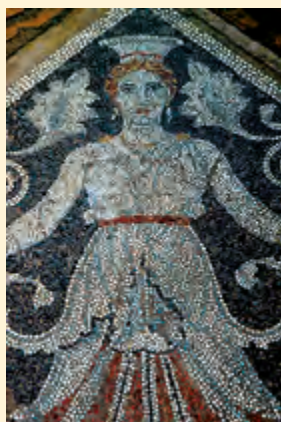

γυάλινο δάπεδο

Το **μωσαϊκό δάπεδο**, στην αρχαιότητα, μπορεί να αποτελείται από βότσαλα, οπότε λέγεται **βοτσαλωτό**, ή και από άλλες μικρές φυσικές πέτρες ή από κομμάτια τους που συναρμόζονται, δημιουργώντας διάφορα σχέδια.

Μωσαϊκό δάπεδο με μικρά ποταμίσιχα χαλίκια στο ανάκτορο των Αιγών (359-336 π.Χ.), Βεργίνα.

λεπτομέρεια

λεπτομέρεια

Το **ψηφιδωτό** είναι είδος μωσαϊκού δαπέδου από πέτρες κομμένες σε μικρά κυβικά πετραδάκια, τις ψηφίδες, που διαμορφώνουν σύνθετα σχέδια και εικονιστικές παραστάσεις.

Ψηφιδωτό δάπεδο στην ελληνιστική Οικία των δελφινιών, Δήλος.

λεπτομέρεια

Στις δεκαετίες 1950-1970 το μωσαϊκό δάπεδο των κατοικιών ήταν χυτό υλικό από πετραδάκια μέσα σε τσιμέντο που τριβόταν και γυαλιζόταν για να αποκτήσει την τελική του μορφή.

Κ

σύγχρονο μωσαϊκό

λεπτομέρεια

Μαρμαροθετήματα με κομμάτια από χρωματιστά μάρμαρα, γυαλί ή φίλντισι, κομμένα σύμφωνα με ένα σχέδιο, χρησιμοποιούνται συχνά στο δάπεδο αλλά και σε τοίχους πολλών βυζαντινών ναών.

Μαρμαροθέτημα στους Αγίους Αποστόλους Σολάκη (γύρω στο 1000) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Λέω να δούμε τώρα τα στοιχεία των κτιρίων

■ **Κλειστοί χώροι** που εξέχουν από τον κύριο όγκο ενός κτιρίου:

εξοχή

Άγιοι Απόστολοι (1310-1314),
Θεσσαλονίκη.

Κόγχη: ο ημικυκλικής, ορθογώνιας ή πολυγωνικής κάτοψης χώρος που εξέχει από ένα κτίριο ή διαμορφώνεται σε εσοχή μέσα στο πάχος ενός τοίχου.

εσοχή

Σαχνισί στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική λέγεται η προεξοχή ενός ορόφου. Έχει ξύλινο φέροντα οργανισμό, τοίχους από μπαγδατί και παράθυρα. Για τη στήριξη του χρησιμοποιούνται ξύλινα διαγώνια τοποθετημένα στοιχεία (αντηρίδες) ή φουρούσια.

σαχνισί

ξύλινες αντηρίδες

στηθαίο

Έρκερ (erker) στην αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου λέγεται ο κλειστός χώρος με παράθυρα που προεξέχει της όψης του κτιρίου, σε έναν ή περισσότερους ορόφους, χωρίς εμφανή στηρίγματα.

Πολυκατοικία στη συμβολή των οδών
Ακαδημίας και Ομήρου (1937), Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Ν. Νικολαΐδης.

Ημιυπαίθριοι χώροι λέγονται οι στεγασμένοι χώροι που έχουν τουλάχιστον μία πλευρά τους ανοιχτή προς το υπαίθρο:

Η **στοά**, που απαντά συχνά στην ελληνική αρχιτεκτονική από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, αυτοτελής ή προσαρτημένη σε κάθε λογής κτίριο, είναι ένας στενόμακρος, στεγασμένος χώρος, ανοιχτός στη μία μακριά του πλευρά με υποστυλώματα σε τακτά διαστήματα. Στοά λέγεται επίσης ο στενόμακρος διάδρομος μέσα σε κτιριακό όγκο καθώς και ο υπόγειος θολωτός διάδρομος ορυχείου.

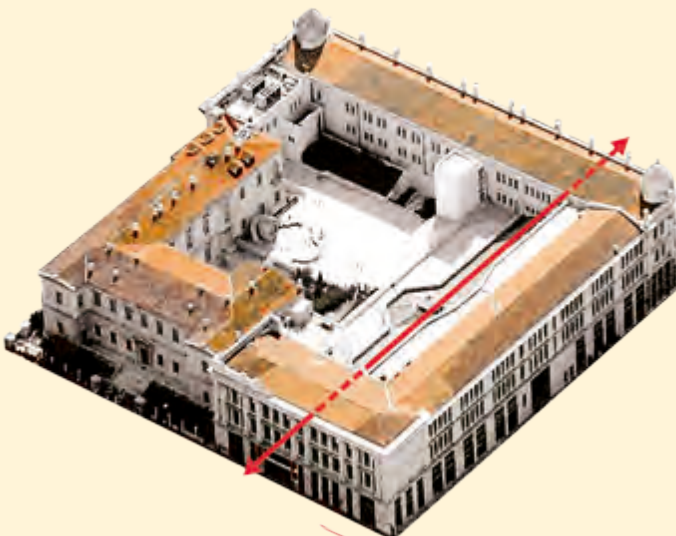
Προστώο: στοά κατά μήκος της κύριας όψης ενός κτιρίου.

Εσωτερική και εξωτερική άποψη της Στοάς του Αττάλου (159-138 π.Χ.) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Μέγαρο Μετοχικού Ταμείου Στρατού (1927-1929), Αθήνα. Αρχιτέκτονες: Β. Κασσάνδρας και Λ. Μπόννης.

Μέγαρο Αρσακείου (1846-1852 και μεταγενέστερες επεκτάσεις), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Λ. Καυτανζόγλου.

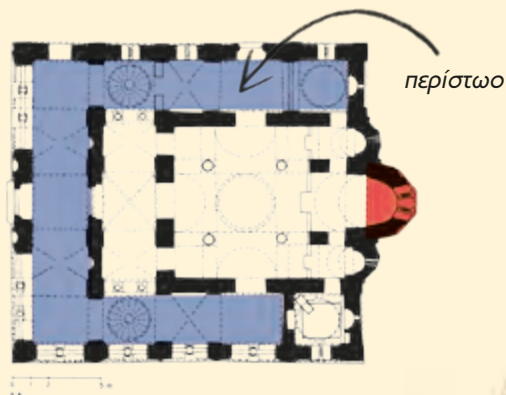

Περιστύλιο: η στοά που πλαισιώνει περιμετρικά μία αυλή ή μία πλατεία.

Περίστωο: η στοά που περιβάλλει ένα κτίριο περιμετρικά.

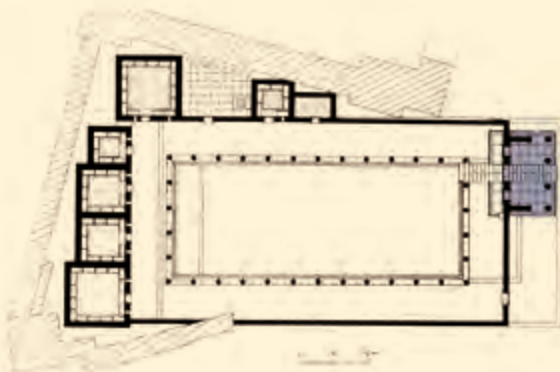

περίστωο

Προοπτικό σχέδιο και κάτοψη των Αγίων Αποστόλων (1310-1314), Θεσσαλονίκη.

Πρόπυλο: στεγασμένος χώρος που διαμορφώνεται ακριβώς μπροστά από την είσοδο ενός κτιρίου ή κτιριακού συγκροτήματος. Συχνά με μνημειακή διαμόρφωση, απαντά σε δημόσια, αλλά και σε ιδιωτικά πολυτελή κτίρια από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Κάτοψη και πρόπυλο του Πομπείου (τέλη 5ου αι. π.Χ.) στον Κεραμεικό, Αθήνα.

χαγιάτι

Χαγιάτι: στεγασμένος εξώστης με ξύλινα υποστυλώματα που συναντάμε σε παραδοσιακές κατοικίες της ηπειρωτικής Ελλάδας, στον όροφο της όψης προς την αυλή.

Διαβατικό: ισόγειο πέρασμα, συνήθως καλυμμένο με θόλο που, αν και διαμορφώνεται μέσα σε ιδιωτικούς χώρους, επιτρέπει τις δημόσιες διαβάσεις.

Πιλοτή (pilotis): ο υπόστεγος ισόγειος χώρος ενός κτιρίου, όπου είναι ελεύθερα και ορατά τα υποστυλώματα του φέροντος οργανισμού του. Αποτελεί επινόηση του μοντέρνου κινήματος.

Διαβατικό στον Μυστρά.

Βίλα Savoye (1929-1931), περίχωρα του Παρισιού.
Αρχιτέκτονας: Le Corbusier.

■ Υπαίθριοι χώροι ενός κτιρίου:

Προοπτικό σχέδιο του Πομπείου (τέλη 5ου αι. π.Χ.) στον Κεραμεικό, Αθήνα.

Αίθριο: εσωτερική αυλή στην καρδιά ενός κτιρίου ή κτιριακού συγκροτήματος.

Ηλιακός ονομάζεται στη βυζαντινή αρχιτεκτονική ο υπαίθριος βατός χώρος στον όροφο ενός κτιρίου, πάνω από κλειστό χώρο.

στεγασμένο αίθριο

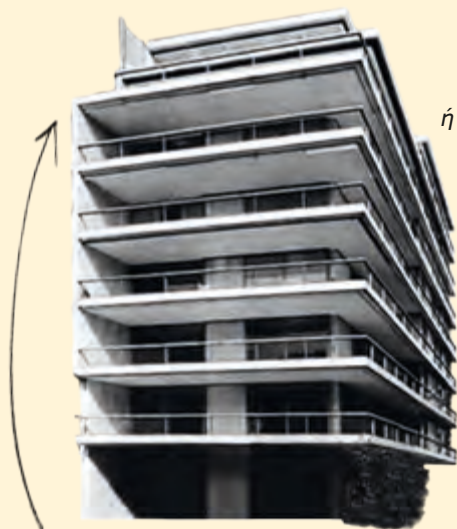
Υστεροβυζαντινή κατοικία στον Μυστρά.

Κάτοψη του Μεγάρου Μελά (1874), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: E. Ziller. Σήμερα στεγάζει υπηρεσίες της Εθνικής Τράπεζας.

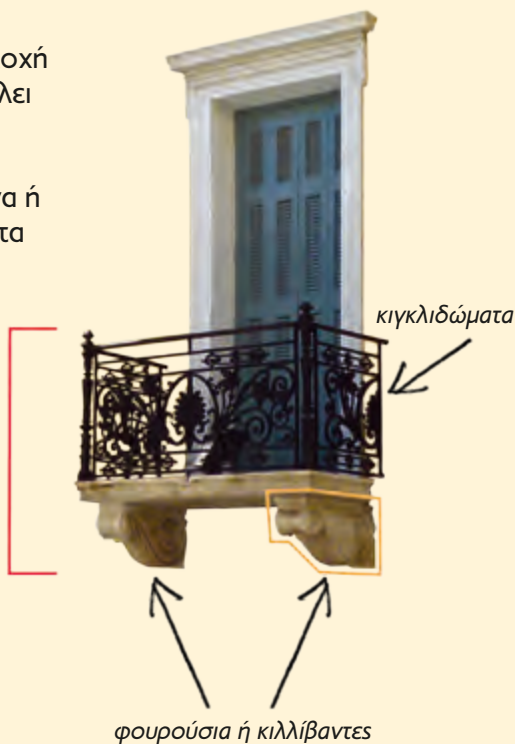
Εξώστης ή μπαλκόνι: η οριζόντια προεξοχή του δαπέδου ενός ορόφου, που προβάλλει ανοιχτή στις όψεις του κτιρίου.

Φουρούσια ή κιλλίβαντες: λίθινα, ξύλινα ή μεταλλικά, συνήθως περίτεχνα, στηρίγματα μπαλκονιών ή άλλων αρχιτεκτονικών προεξοχών σε ορόφους.

στεγασμένος εξώστης

Πολυκατοικία στην Ηρώδου Αττικού (1959-1960), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Τ. Ζενέτος.

Στηθαία είναι οι χαμηλού ύψους τοίχοι που, όπως και τα **κιγκλιδώματα**, τα γνωστά μας κάγκελα, μας προστατεύουν από πιθανά ατυχήματα σε ημιυπαίθριους και υπαίθριους χώρους που βρίσκονται ψηλότερα από το έδαφος. Στηθαία ή κιγκλιδώματα χρησιμοποιούνται επίσης στις σκάλες.

Μνημειακή σκάλα. Εθνική Βιβλιοθήκη (1887-1902), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Th. Hansen.

κυλιόμενη σκάλα

Σκάλα ή κλίμακα:

αρχιτεκτονικό στοιχείο για τη σύνδεση επιπέδων που βρίσκονται σε διαφορετικό ύψος από το έδαφος. Αποτελείται από σκαλοπάτια, που λέγονται και βαθμίδες.

σκάλα από μπετόν

Η **ράμπα** είναι ένας κεκλιμένος διάδρομος που συνδέει επίπεδα διαφορετικού ύψους. Χρησιμοποιείται από τα τροχοφόρα αλλά και από πεζούς, όταν έχει κατάλληλη κλίση.

Λίθινη ράμπα του ναού του Απόλλωνα (330 π.Χ.), Δελφοί.

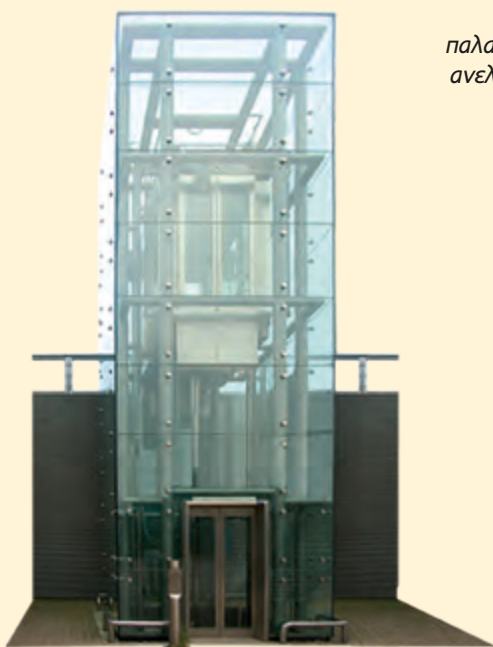
σύγχρονη ράμπα

Ανελκυστήρας ή ασανσέρ:

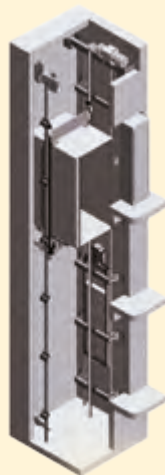
ηλεκτροκίνητος κλειστός θάλαμος μικρών διαστάσεων, που κινείται κατακόρυφα σε ειδικά κατασκευασμένο εσωτερικό άνοιγμα του κτιρίου ή και στο εξωτερικό του, συνδέοντας τους ορόφους του.

παλαιού τύπου ανελκυστήρας

σύγχρονος ανελκυστήρας

μηχανισμός ανελκυστήρα

Μα πώς γίνεται η σύνθεση ενός αρχιτεκτονικού έργου;

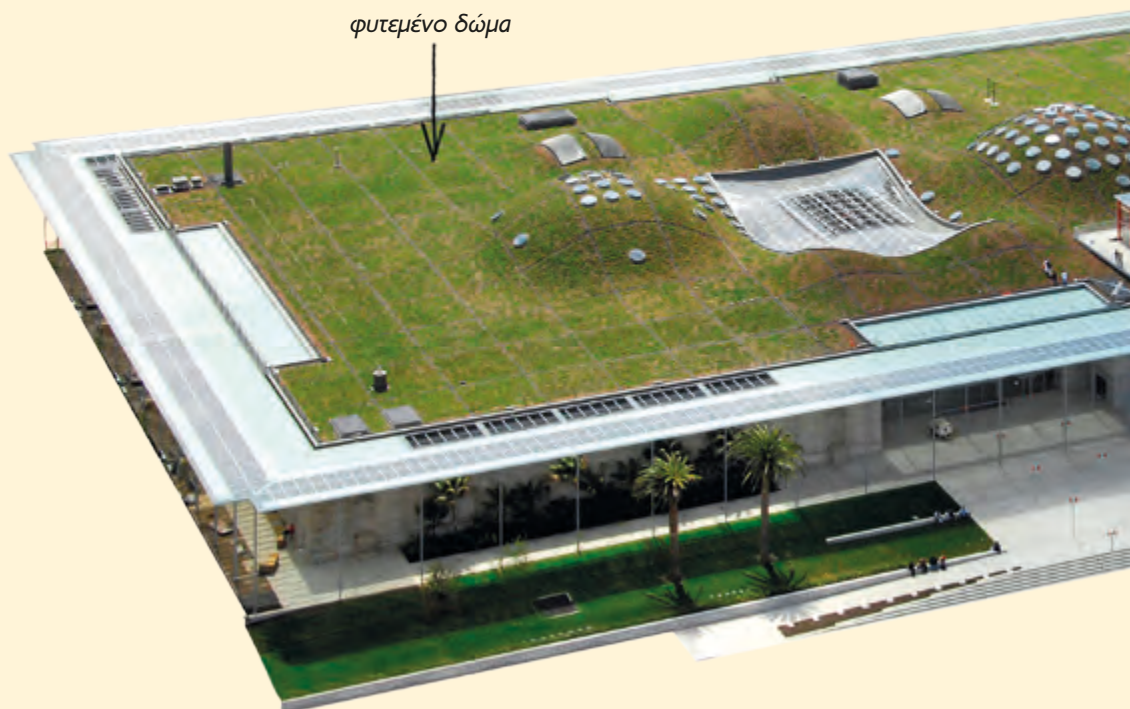
Αρχιτεκτονική σύνθεση είναι η διαδικασία σχεδιασμού ενός κτιρίου ή κτιριακού συγκροτήματος με στόχο τη δημιουργία ενός καλαίσθητου και λειτουργικού συνόλου. Λαμβάνει υπόψη τις περιβαλλοντικές συνθήκες, τις θρησκευτικές αντιλήψεις, τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας, την τεχνολογία, τα διαθέσιμα υλικά, αλλά και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε τόπου.

Η **βιοκλιματική αρχιτεκτονική** αναφέρεται στον σχεδιασμό κτιρίων με την επιλογή των κατάλληλων υλικών και τεχνολογιών που εξασφαλίζουν, με την ελάχιστη κατανάλωση ενέργειας, τις καλύτερες δυνατές συνθήκες στο εσωτερικό του κτιρίου (θερμομόνωση, υγραμόνωση, αερισμό, φωτισμό). Στόχος της είναι η αρμονική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον.

Οικισμός Αϊ-Γιάννη, Θεσσαλονίκη. Οι αποστάσεις μεταξύ των κτιρίων είναι οι μέγιστες δυνατές για να διασφαλίζεται ήλιος τον χειμώνα και αερισμός το καλοκαίρι.

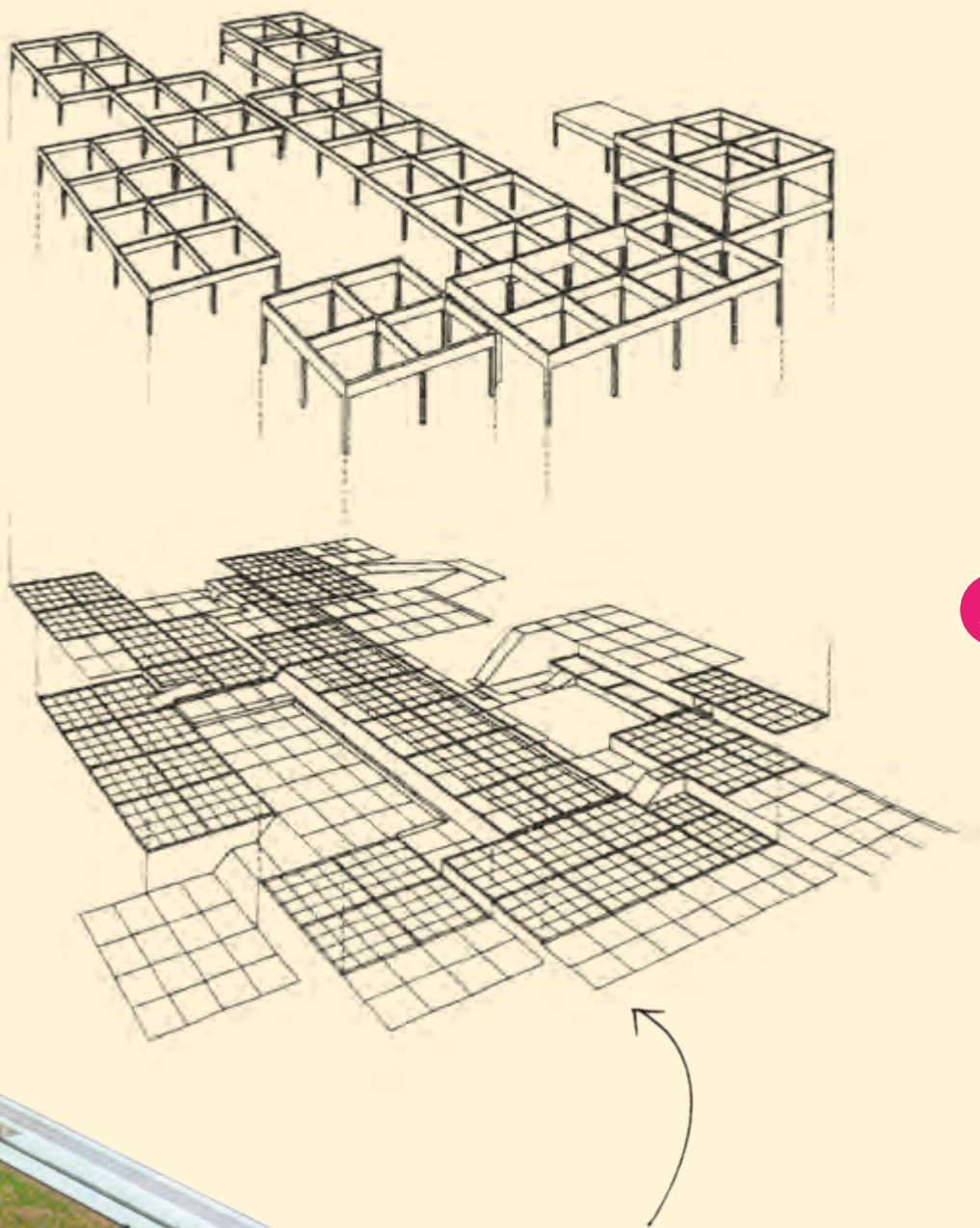

Το φυτεμένο δώμα ή στέγη, κατά προτίμηση με φυτά με μικρές απαιτήσεις σε νερό, συνηθίζεται σήμερα στο πλαίσιο της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Οι **σχεδιαστικοί κανόνες**, που χρησιμοποιούνται συνειδητά ή ασυνείδητα στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, έχουν σχέση με τις αναλογίες του ανθρώπινου σώματος, με τον τρόπο αντίληψης του χώρου από τον άνθρωπο, καθώς και με καθαρά γεωμετρικές σχέσεις.

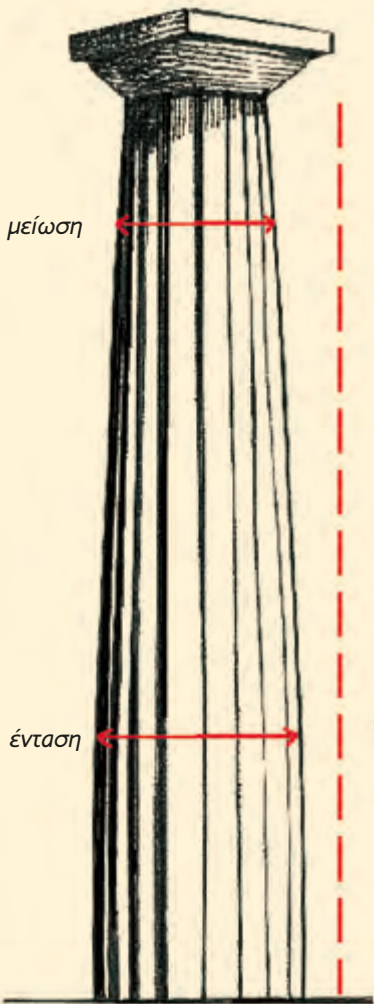
Ο **εμβάτης** είναι τυποποιημένη μονάδα μήκους για τον συσχετισμό διαφόρων δομικών στοιχείων στην κατασκευή των κτιρίων. Στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική η μονάδα του εμβάτη, που με τα πολλαπλάσιά της συσχετίζεται με άλλα μέλη του κτιρίου, ισούται με την ακτίνα της κάτω βάσης του κίονα για τους δωρικούς ναούς ή με τη διάμετρο του κίονα στους ιωνικούς.

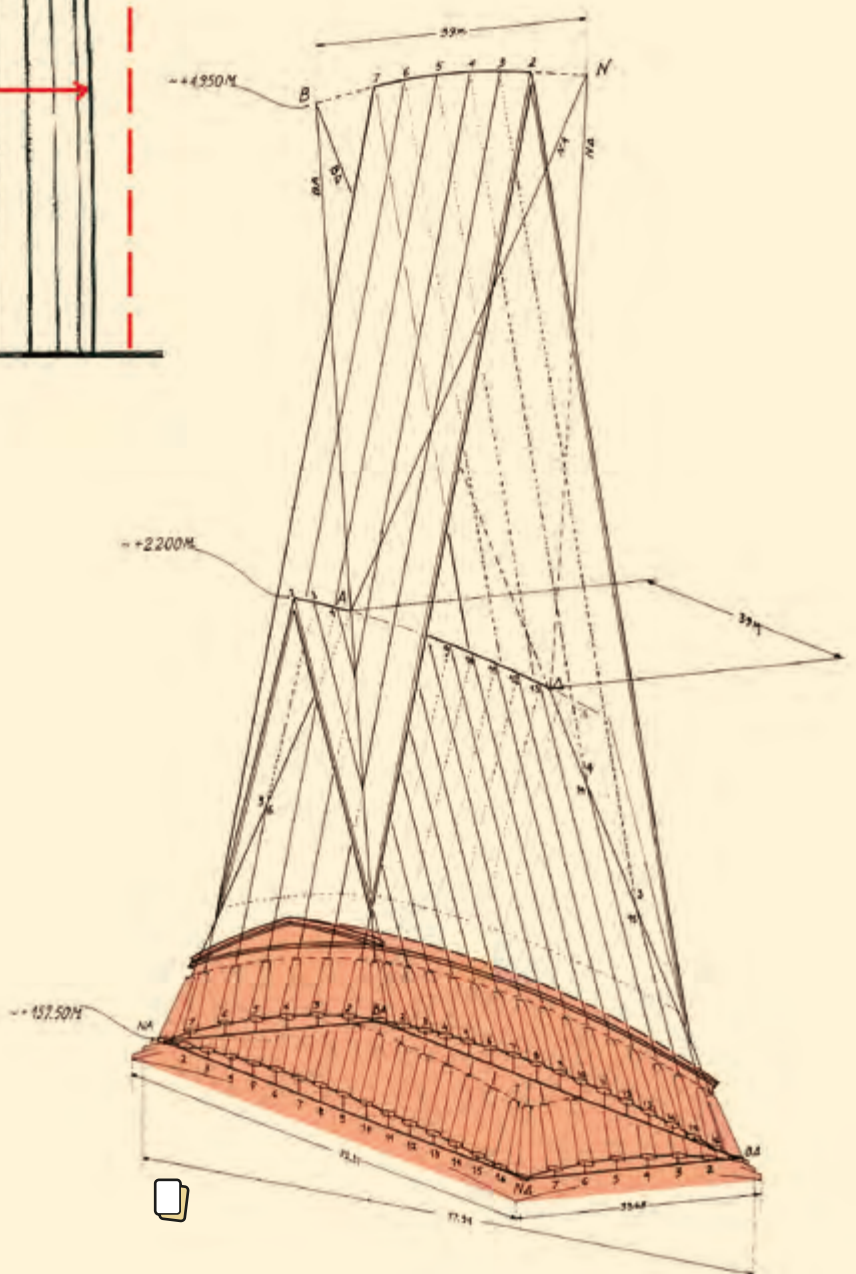
Ακαδημία Επιστημών της Καλιφόρνιας
(1998-2008), San Francisco.
Αρχιτέκτονας: R. Piano.

Ο **κάνναβος** είναι ένα πλέγμα από οριζόντιες και κάθετες χαράξεις που ισαπέχουν μεταξύ τους σχηματίζοντας τετράγωνα. Χρησιμοποιείται ως υπόβαθρο για τον σχεδιασμό κτιρίων, με σκοπό την τυποποίηση στην οργάνωση των χώρων τους, χωρίς να αποκλείεται και ο σχεδιασμός επιμέρους στοιχείων με απόκλιση από αυτόν.

Στον σχεδιασμό με **γεωμετρικές χαράξεις** ευθεία ή καμπύλα σχήματα οργανώνουν τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του κτιρίου, διαμορφώνοντας αναλογίες που του προσδίδουν μία αίσθηση αρμονίας.

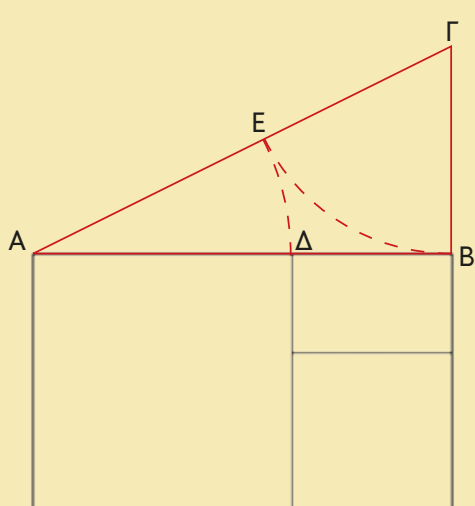

Στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική χρησιμοποιήθηκαν οπτικές διορθώσεις ή εκλεπτύνσεις, όπως η μείωση και η ένταση των κιόνων και η κλίση τους προς το εσωτερικό του ναού, καθώς επίσης και η καμπύλωση των οριζόντιων στοιχείων με σκοπό τη δημιουργία μιας κομψής, ισορροπημένης σύνθεσης.

Οπτικές διορθώσεις στον Παρθενώνα (447-432 π.Χ.).

Η «**χρυσή**» **τομή**, όπως είναι γνωστή η αναλογία 5:8, κατά προσέγγιση, χρησιμοποιείται από την αρχαιότητα στην αρχιτεκτονική και την τέχνη για τη δημιουργία έργων που χαρακτηρίζονται από μια «ιδανική» αίσθηση αρμονίας.

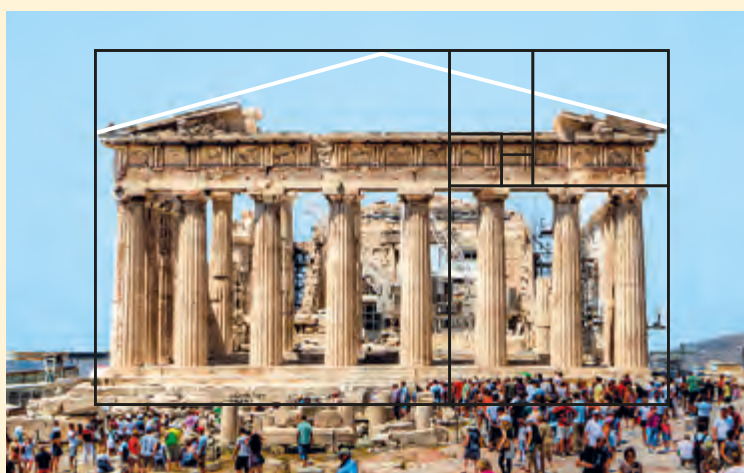

Για να βρούμε γεωμετρικά τη χρυσή τομή σχεδιάζουμε ένα ορθογώνιο τρίγωνο ΑΒΓ όπου $BΓ = AB/2$.

Με κέντρο το Γ σχεδιάζουμε τόξο κύκλου με ακτίνα ΓΒ που τέμνει την ΑΓ στο σημείο Ε.

Με κέντρο το Α σχεδιάζουμε τόξο κύκλου με ακτίνα ΑΕ που τέμνει την ΑΒ στο σημείο Δ. Διαμορφώνεται έτσι η χρυσή αναλογία.

$$\frac{\Delta B}{\Delta A} = \frac{\Delta A}{\Delta B + \Delta A} \approx \frac{5}{8}$$

Το *modulor* είναι ένας νέος τύπος αναλογιών με βάση τον οποίο ο σχεδιασμός του κτιρίου σχετίζεται με τις αναλογίες του ανθρώπινου σώματος. Τον επινόησε ο αρχιτέκτονας Le Corbusier στο πλαίσιο του μοντέρνου κινήματος.

χρυσή τομή

Το Modulor του Le Corbusier

Να δούμε, όμως, πώς εξελίσσονται τα κτίρια της πόλης μέσα στον χρόνο!

Η **παραδοσιακή αρχιτεκτονική** αναφέρεται

σε κτίρια, κυρίως κατοικίες, της περιόδου από τον 15ο μέχρι τον 19ο αιώνα, που κατασκεύαζαν χωρίς ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μελέτη οι «ανώνυμοι», αυτοδίδακτοι συνήθως τεχνίτες του λαού μας.

Με τις ελάχιστες διαστάσεις, οικονομία στα υλικά και περιορισμένη χρήση διακοσμητικών στοιχείων, αλλά ακολουθώντας εμπειρικούς σχεδιαστικούς κανόνες, τα παραδοσιακά κτίρια καλύπτουν τις βασικές ανάγκες των κατοίκων.

Η **«επίσημη» αρχιτεκτονική**

αναφέρεται στα δημόσια, κυρίως, αλλά και ιδιωτικής χρήσης κτίρια που κατασκευάζονται μετά από αρχιτεκτονική μελέτη και ακολουθούν συχνά κάποιο αρχιτεκτονικό ρυθμό.

Αποψη της Εθνικής Βιβλιοθήκης (1887-1902), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Th. Hansen.

Ο **αρχιτεκτονικός ρυθμός** (ή στυλ ή τεχνοτροπία) αναφέρεται στα κοινά κατασκευαστικά και διακοσμητικά στοιχεία και στους σχεδιαστικούς κανόνες που «ρυθμίζουν» τη μορφή των κτιρίων της «επίσημης» αρχιτεκτονικής.

Χαρακτηριστικές δημιουργίες της **αρχαιοελληνικής αρχιτεκτονικής** (6ος - 1ος αι. π.Χ.) είναι οι ναοί, τα θέατρα και οι στοές. Η κατασκευή των κτιρίων αυτών ακολουθεί το σύστημα της «δοκού επί στύλων». Τα κτίρια συμπλήρωνε γλυπτός και ζωγραφικός διάκοσμος. Στην αρχαιοελληνική αρχιτεκτονική διακρίνονται τρεις ρυθμοί:

Ο **δωρικός ρυθμός**, λιτός και αυστηρός, χαρακτηρίζεται από κίονες χωρίς βάση και με λίγες ραβδώσεις, κιονόκρανα που αποτελούνται από ένα καμπύλο και ένα τετράγωνο μέλος, απλό επιστύλιο και διάζωμα με εναλλασσόμενα τρίγλυφα και μετόπες.

Από τους πιο γνωστούς αρχιτέκτονες της αρχαίας Ελλάδας ήταν ο Ικτίνος και ο Καλλικράτης, δημιουργοί του Παρθενώνα (447-432 π.Χ.).

Τμήμα θριγκού δωρικού ρυθμού.

Ο **ιωνικός ρυθμός**, κομψός και «πλούσιος», χαρακτηρίζεται από κίονες με βάση και πυκνές ραβδώσεις, κιονόκρανα με δύο έλικες, επιστύλιο με τρεις οριζόντιες ταινίες και συνεχή ζωφόρο με ανάγλυφες παραστάσεις στη θέση του διαζώματος.

κιονόκρανο ιωνικού ρυθμού

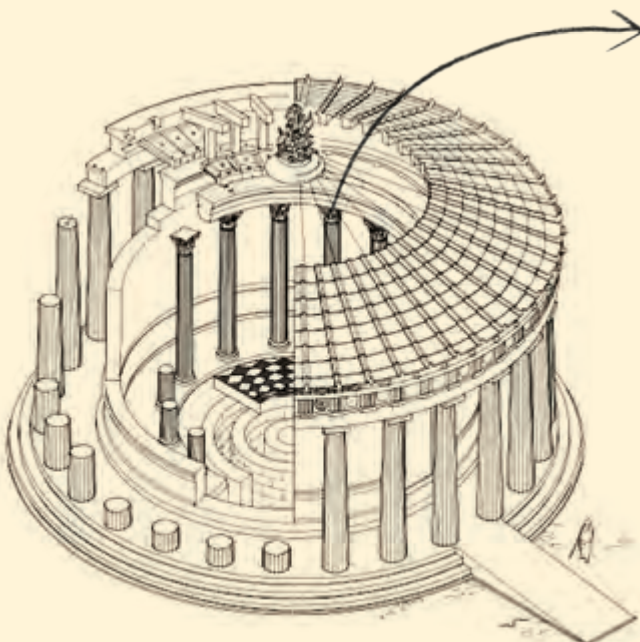

Ναός Αθηνάς Νίκης (426-421 π.Χ.) στην Ακρόπολη, Αθήνα.

Ο **κορινθιακός ρυθμός** χαρακτηρίζεται από τα κιονόκρανα που μιμούνται φύλλα ακάνθου. Μέχρι και τα ελληνιστικά χρόνια περιορίζεται στο εσωτερικό των κτιρίων, ενώ στα ρωμαϊκά χρόνια τον συναντάμε και στις όψεις τους.

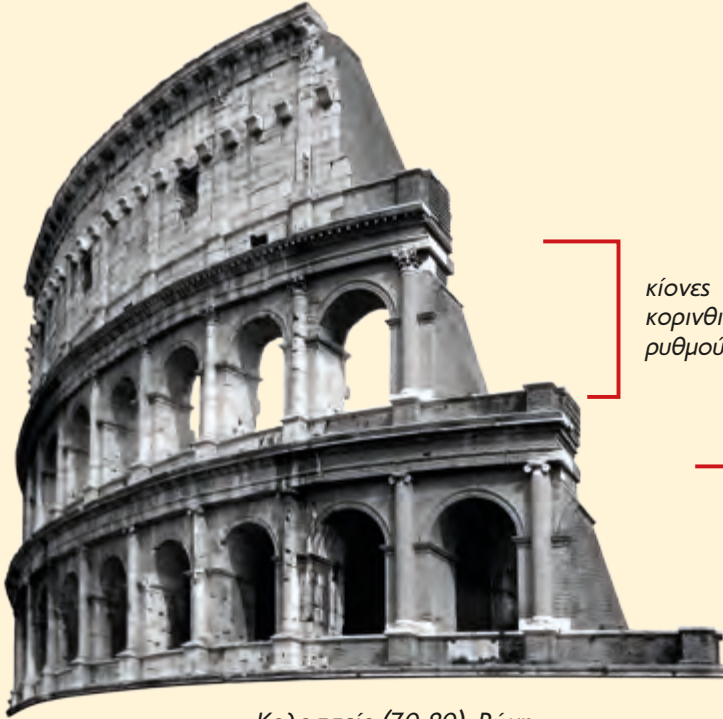

κιονόκρανο κορινθιακού ρυθμού

Θόλος του Ασκληπιείου (365-335 π.Χ.), Επίδαυρος.

Η **ρωμαϊκή αρχιτεκτονική** (1ος αι. π.Χ. - 330) δίνει έμφαση στην πρόσοψη των κτιρίων και χρησιμοποιεί τους τρεις ρυθμούς της αρχαιοελληνικής αρχιτεκτονικής σε διάφορους συνδυασμούς. Οι θόλοι και τα τόξα επιτρέπουν την κατασκευή έργων μεγάλης κλίμακας, όπως υδραγωγείων, γεφυρών και κλειστών αμφιθεάτρων. Χαρακτηριστικοί τύποι ρωμαϊκών συγκροτημάτων είναι η αγορά, οι βασιλικές, τα δημόσια λουτρά (θήρμες) αλλά και οι ιδιωτικές επαύλεις.

κίονες
κορινθιακού
ρυθμού

κίονες
ιωνικού
ρυθμού

Κολοσσαίο (70-80), Ρώμη.

Ο σημαντικότερος ρωμαίος αρχιτέκτονας είναι ο Βιτρούβιος, που γράφει τον 1ο αιώνα το «Περί αρχιτεκτονικής», το μοναδικό έργο θεωρίας της αρχιτεκτονικής που σώζεται από την αρχαιότητα.

Βασιλική του Μαξεντίου (306-312), Ρώμη.

Βιβλιοθήκη του Αδριανού (περίπου 132), Αθήνα. Οι κίονες κορινθιακού ρυθμού χρησιμοποιούνται ως διακοσμητικά στοιχεία στην όψη.

Η **βυζαντινή αρχιτεκτονική** (330 - 15ος αι.) μας είναι γνωστή σήμερα κυρίως από θρησκευτικά κτίρια. Εξελίσσει τις αρχαίες κατασκευαστικές τεχνικές, ειδικά στη θολοδομία, και διαμορφώνει νέους αρχιτεκτονικούς τύπους. Ειδικά στους ναούς δίνει έμφαση στον εσωτερικό τους χώρο, που διακοσμείται με μαρμαροθετήματα, ψηφιδωτά και τοιχογραφίες, ενώ το λιτό εξωτερικό τους κάποιες φορές «στολίζεται» με κεραμικά στοιχεία.

Διάσημοι αρχιτέκτονες-μηχανικοί του Βυζαντίου είναι ο Ανθέμιος και ο Ισίδωρος, οι ιδιοφυείς δημιουργοί του περίφημου ναού της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη (532-537).

οδοντωτή
ταινία
κουφικά

οδοντωτό
γείσο

ναός του Οσίου Λουκά
(αρχές 11ου αι.)

ναός της Παναγίας
(10ος αι.)

λαξευτή
τοιχοποιία
με ζώνες από
οπτοπλίνθους

Μονή Οσίου Λουκά, Βοιωτία.

Η **ισλαμική αρχιτεκτονική** (7ος - 20ός αι.) προσαρμόζεται στις αρχιτεκτονικές παραδόσεις κάθε τόπου. Εκπροσωπείται κυρίως από εντυπωσιακά τζαμιά, μαυσωλεία και παλάτια. Συνήθως συνδυάζει απλούς γεωμετρικούς όγκους, αλλά χρησιμοποιεί και πιο σύνθετες μορφές. Τα κτίρια διακοσμούνται με κεραμικά πλακάκια με γεωμετρικά ή φυτικά σχέδια, γύψινα ανάγλυφα ή διάτρητα στοιχεία και επιγραφές από ιερά κείμενα.

Τέμενος του Βράχου (691), Ιερουσαλήμ.

Τοξοστοιχία με ιδιαίτερο γλυπτό διάκοσμο. Ανάκτορο της Αλάμπρας (1354-1391), Γρανάδα Ισπανίας.

Τζαμί της Κόρδοβας (8ος αι.), Ισπανία.

Μαυσωλείο Τατζ Μαχάλ (1631-1648), Ινδία.

Η **οθωμανική αρχιτεκτονική**, που συναντάμε στον ελλαδικό χώρο (15ος - 20ός αι.), αποτελεί έκφραση της ισλαμικής αρχιτεκτονικής. Απλοί γεωμετρικοί όγκοι συνθέτουν τα αντιπροσωπευτικά της κτίρια, όπως τζαμιά, χαμάμ και μπεζεστένια. Τα κτίρια, κατά κανόνα λιτά εξωτερικά, συνδυάζουν συνήθως τις βυζαντινές κατασκευαστικές τεχνικές με οξυκόρυφα ή πεταλόσχημα ανοίγματα και εσωτερικές διακοσμήσεις που ακολουθούν την ισλαμική αρχιτεκτονική παράδοση.

*Χασεκί Χιουρέμ Χαμάμ (16ος αι.), Κωνσταντινούπολη.
Αρχιτέκτονας: Sinan Pasha.*

Σημαντικός εκπρόσωπος της οθωμανικής αρχιτεκτονικής είναι ο *Mimar Sinan* (16ος αι.), δημιουργός πολλών τζαμιών και δημόσιων κτιρίων.

*Σελιμιέ Τζαμί (16ος αι.), Αδριανούπολη.
Αρχιτέκτονας: Sinan Pasha.*

Στη **μεσαιωνική αρχιτεκτονική της Δύσης** (11ος - 14ος αι.) αναπτύσσονται αρχικά ο **ρομανικός** και στη συνέχεια ο **γοθτικός ρυθμός**.

Η **ρομανική αρχιτεκτονική** (11ος - 12ος αι.) αξιοποιεί κατασκευαστικές τεχνικές της ρωμαϊκής περιόδου κυρίως για τη δημιουργία ναών και μοναστηριακών συγκροτημάτων. Οι ναοί είναι «βαριές» κατασκευές με τοίχους μεγάλου πάχους και μικρά ανοίγματα, που δημιουργούν την αίσθηση δύναμης και ασφάλειας. Οι μνημειακές είσοδοι με τα επάλληλα τόξα κοσμούνται με ανάγλυφες παραστάσεις, ενώ πύργοι και καμπαναριά τονίζουν τη διάσταση του ύψους.

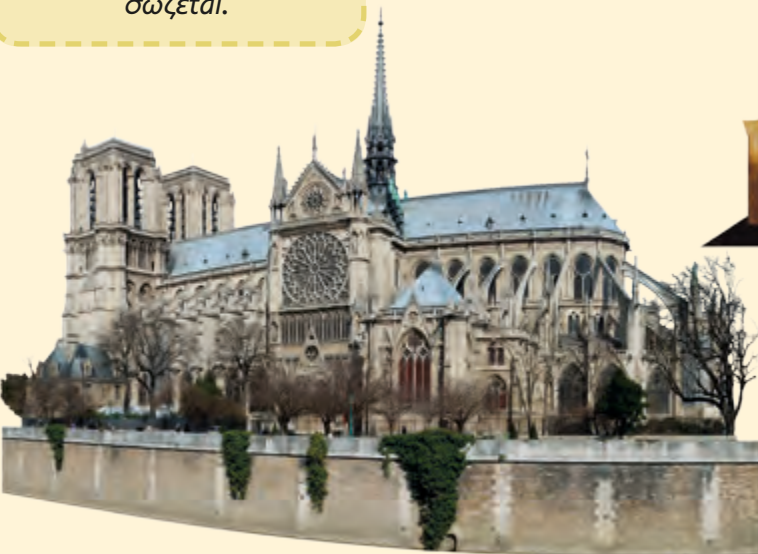
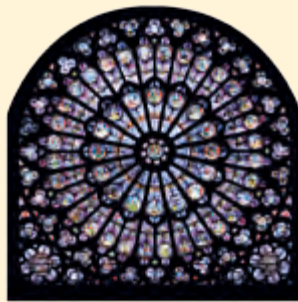

Αγία Μαγδαληνή (1120-1140), Vézelay Γαλλίας.

Η **γοθτική αρχιτεκτονική** (13ος - 14ος αι.), ανάλαφρη και επιβλητική ταυτόχρονα, δημιουργεί την αίσθηση ανάτασης, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο ύψος των κτιρίων. Αρχικά είναι κυρίως θρησκευτική αρχιτεκτονική, ενώ σταδιακά κατασκευάζονται επίσης εντυπωσιακά παλάτια και δημόσια κτίρια. Χαρακτηριστικά της στοιχεία είναι οι εξωτερικές επαναλαμβανόμενες αντηρίδες, οι σύνθετοι κίονες, τα σταυροθόλια με νευρώσεις, οι ρόδακες των προσόψεων των ναών, τα μεγάλα οξυκόρυφα ανοίγματα και τα πολύχρωμα βιτρό.

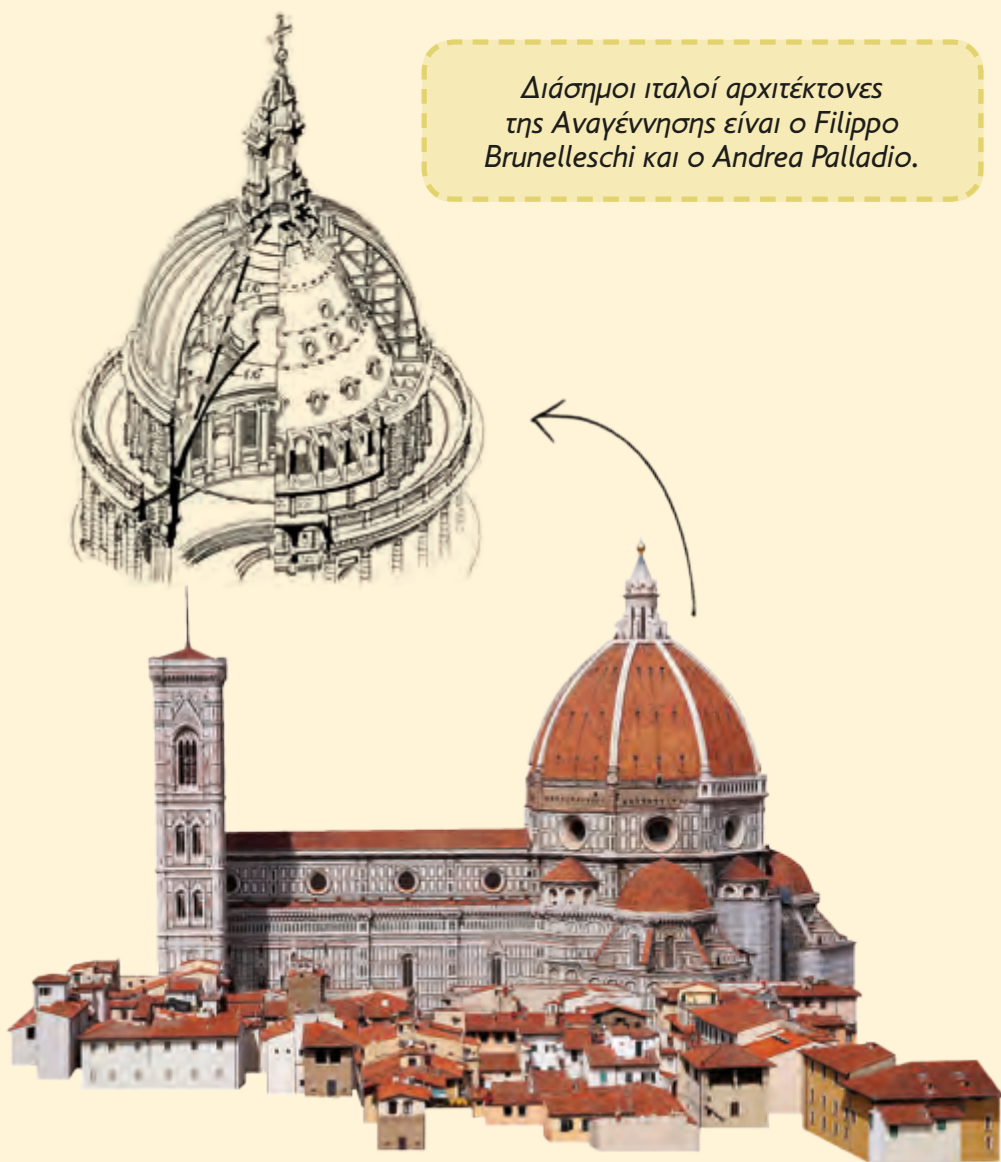
Λίγα ονόματα αρχιτεκτόνων του Μεσαίωνα είναι γνωστά. Από τη γοθτική αρχιτεκτονική γνωστός είναι ο γάλλος αρχιτέκτονας Villard de Honnecourt, το τετράδιο σχεδίων του οποίου σώζεται.

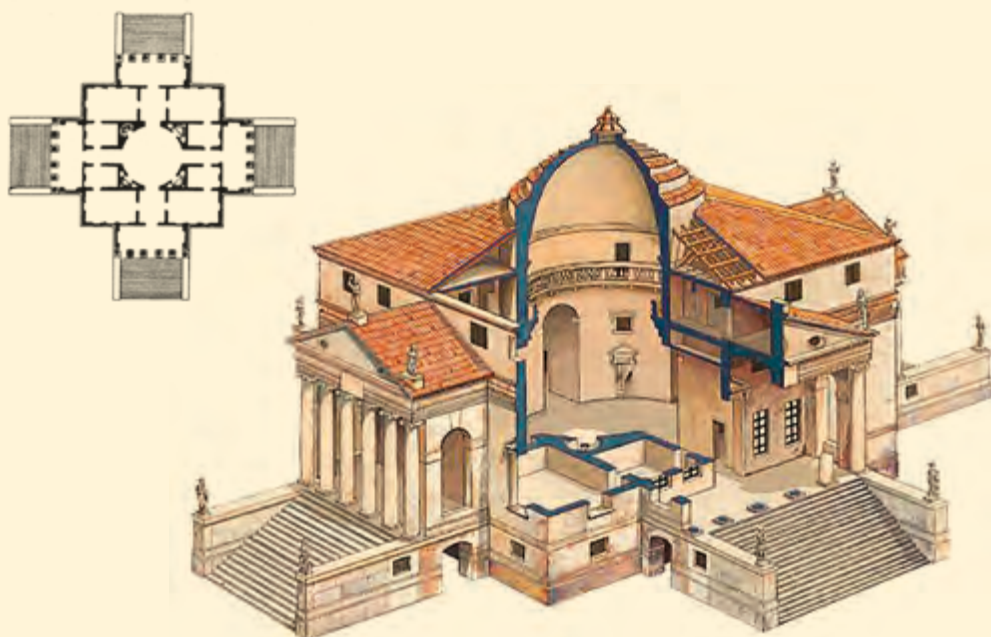
Παναγία των Παρισίων (1163-1240).

Η **αρχιτεκτονική της Αναγέννησης** (15ος -16ος αι.) επιστρέφει στα αρχαία, «κλασικά» πρότυπα, υιοθετώντας δομικά στοιχεία όπως κίονες, παραστάδες, τόξα και αετώματα. Παράλληλα εξελίσσει παλαιότερες κατασκευαστικές τεχνικές, κυρίως στη θολοδομία. Τα κτίρια αποτελούν συνθέσεις βασικών γεωμετρικών σχημάτων και έχουν συμμετρικές όψεις και κατόψεις, αποπνέοντας μία αίσθηση ισορροπίας και αρμονίας.

Διάσημοι ιταλοί αρχιτέκτονες της Αναγέννησης είναι ο *Filippo Brunelleschi* και ο *Andrea Palladio*.

Καθεδρικός ναός της Φλωρεντίας, Ιταλία. Ολοκληρώθηκε το 1436 από τον αρχιτέκτονα *F. Brunelleschi*.

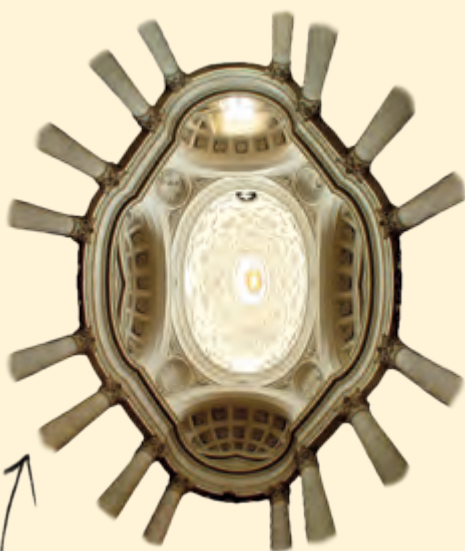
Βίλα Ροτόντα (περίπου 1570), *Vicenza* Ιταλίας. Αρχιτέκτονας: *A. Palladio*.

Ο πληθωρικός αρχιτεκτονικός ρυθμός του **μπαρόκ** (17ος - 18ος αι.) δίνει την αίσθηση μεγαλείου και υπερβολής. Χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος ιδιωτικά και δημόσια κτίρια, με πλούσια γλυπτή και ζωγραφική διακόσμηση. Οι σύνθετοι όγκοι με τις καμπύλες επιφάνειες δημιουργούν την εντύπωση της κίνησης. Το οβάλ σχήμα χρησιμοποιείται τόσο στα κτίρια όσο και στον σχεδιασμό του δημόσιου χώρου.

Πλατεία Αγίου Πέτρου (1506-1667), Ρώμη.
Αρχιτέκτονας: G. L. Bernini.

Διάσημοι εκπρόσωποι της αρχιτεκτονικής του μπαρόκ είναι οι Ιταλοί Gian Lorenzo Bernini και Francesco Borromini.

San Carlo alle Quattro Fontane (1638-1665), Ρώμη.
Αρχιτέκτονας: F. Borromini.

Η **νεοκλασική αρχιτεκτονική** (19ος - αρχές 20ού αι.), μετά την υπερβολική τάση διακόσμησης του μπαρόκ, επανέρχεται στα ιδεώδη της κλασικής αρχαιότητας και την ιδανική ομορφιά. Τα κτίρια αξιοποιούν στοιχεία από τους ρυθμούς της αρχαιοελληνικής αρχιτεκτονικής και χαρακτηρίζονται από αυστηρούς γεωμετρικούς όγκους, αρμονικές αναλογίες, συμμετρία και τριμερή διάταξη της όψης σε βάση, κορμό και στέψη.

Γνωστοί αρχιτέκτονες του νεοκλασικισμού είναι οι Γερμανοί Karl Friedrich Schinkel και Leo von Klenze, οι Δανοί Christian και Theophil Hansen, αλλά και Έλληνες όπως ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου και ο Σταμάτης Κλεάνθης.

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (1862-1873), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Λ. Καυταντζόγλου.

Εκλεκτικισμός στην αρχιτεκτονική ονομάζεται η τάση συνδυασμού στοιχείων από διαφορετικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς.

Εθνικό Θέατρο (1895-1901), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: E. Ziller.

Στον ελλαδικό χώρο εκλεκτικιστικές τάσεις συναντάμε ιδιαίτερα σε έργα του γερμανού αρχιτέκτονα Ernst Ziller και, στη Θεσσαλονίκη κυρίως, του Ιταλού Vitaliano Poselli.

Οθωμανική Τράπεζα (αρχές 20ού αι.), σήμερα Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης. Αρχιτέκτονας: V. Poselli.

Το αρχιτεκτονικό κίνημα της **αρ νουβό** (art nouveau = νέα τέχνη) (1890 -1910) χαρακτηρίζεται από κτίρια που δίνουν την αίσθηση «ζωντανού οργανισμού». Συνδυάζει πολύπλοκες κατόψεις με εμπνευσμένα από το φυτικό βασίλειο δομικά και διακοσμητικά στοιχεία.

Τα έργα των αρχιτεκτόνων Victor Horta στο Βέλγιο και Otto Wagner στην Αυστρία αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα της αρ νουβό, ενώ στον ελλαδικό χώρο συναντάμε κυρίως μεμονωμένα στοιχεία αυτού του ρεύματος σε διάφορα κτίρια της εποχής.

Σταθμός Karlsplatz (1899-1901) του μετρό της Βιέννης. Αρχιτέκτονας: O. Wagner.

Εξωτερική και εσωτερική άποψη της οικίας Tassel (1893), Βρυξέλλες. Αρχιτέκτονας: V. Horta.

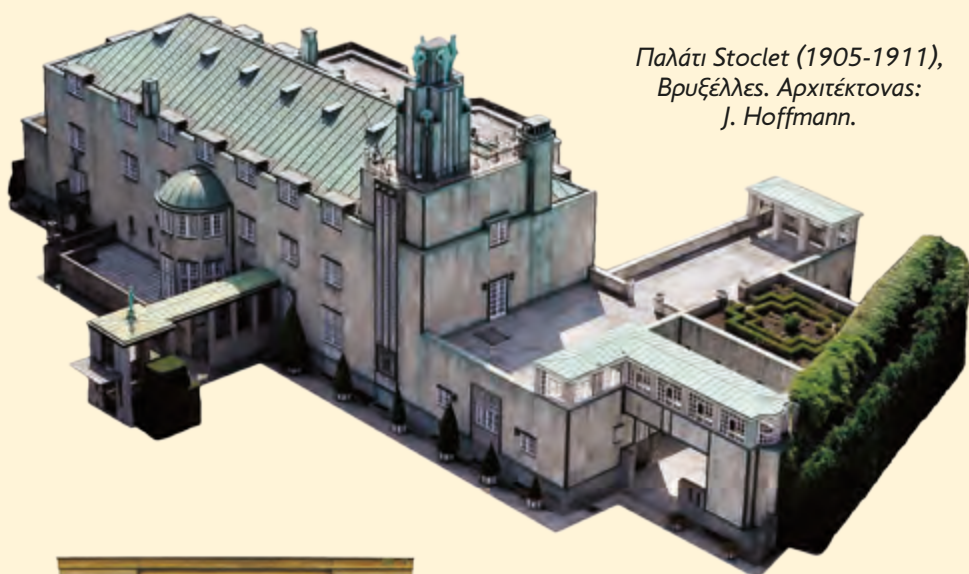

Πόρτα με στοιχεία art nouveau από το Παρίσι.

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελούν τα γεμάτα φαντασία κτίρια-γλυπτά του Antonio Gaudi στην Ισπανία, όπως η Casa Milà (1905-1910), Βαρκελώνη.

Το αρχιτεκτονικό κίνημα της **αρ ντεκό** (art deco = διακοσμητική τέχνη) (1925-1937) χαρακτηρίζεται από κτίρια με σκελετό από οπλισμένο σκυρόδεμα ή χάλυβα και καθαρούς όγκους που διακοσμούνται με απλά γεωμετρικά ή σχηματοποιημένα φυτικά μοτίβα.

Παλάτι Stoclet (1905-1911),
Βρυξέλλες. Αρχιτέκτονας:
J. Hoffmann.

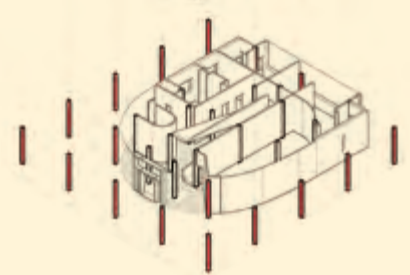
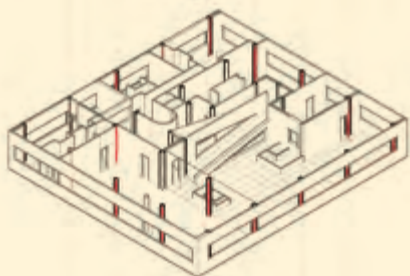
Πόρτα με στοιχεία art deco από
πολυκατοικία της Αθήνας (1930).
Αρχιτέκτονας: Β. Κουρεμένος.

Χαρακτηριστικός εκπρόσωπος της
αρ ντεκό στην αρχιτεκτονική είναι
ο αυστριακός αρχιτέκτονας Josef
Hoffmann. Στον ελλαδικό χώρο
συναντάμε κυρίως μεμονωμένα
στοιχεία αυτού του ρεύματος σε
κτίρια του Μεσοπολέμου.

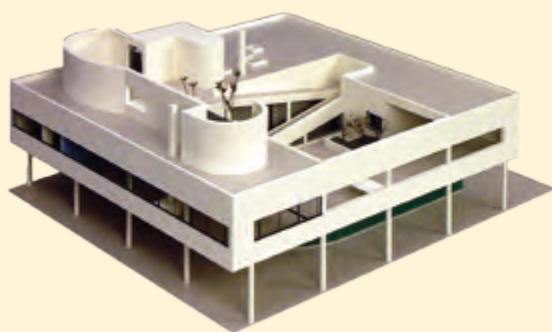
Κινηματοθέατρο Rex (1935-1937), Αθήνα.
Αρχιτέκτονες: Λ. Μπόνης και Β. Κασσάνδρας.

Το **μοντέρνο κίνημα** (1920-1970) στην αρχιτεκτονική αρνείται τελείως τα πρότυπα του παρελθόντος και, αξιοποιώντας τα νέα βιομηχανικά υλικά και την τεχνολογία, στρέφεται στην κατασκευή λιτών κτιρίων που «η μορφή τους ακολουθεί τη λειτουργία». Στους καθαρά κυβιστικούς όγκους των κτιρίων με τις μεγάλες γυάλινες επιφάνειες ο φέρων οργανισμός οργανώνεται σε κάρναβο και παραμένει συχνά εμφανής.

! Κύρια χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής του μοντέρνου κινήματος είναι η πιλοτή, που επιτρέπει στο κτίριο να ελευθερωθεί από το έδαφος, τα μεγάλα οριζόντια ανοίγματα, που προσφέρουν ανεμπόδιση θέα, και το δώμα, που γίνεται επισκέψιμος χώρος.

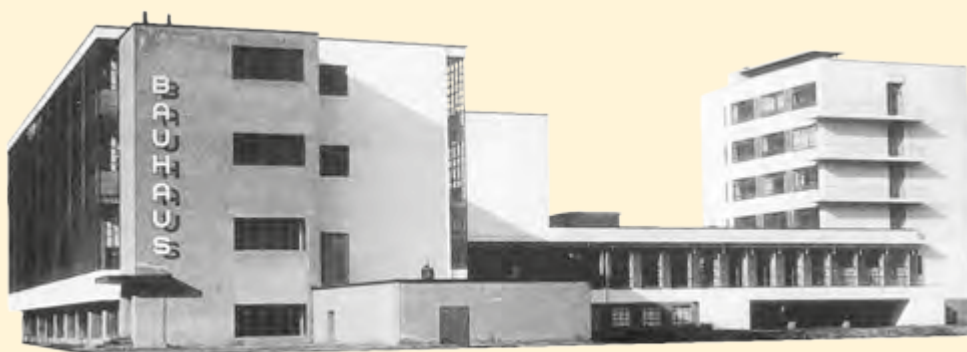

Αξονομετρικά σχέδια και άποψη της Βίλλας Savoye (1929-1931), περίχωρα του Παρισιού.
Αρχιτέκτονας: Le Corbusier.

Βασικοί εκπρόσωποι του μοντέρνου κινήματος είναι ο γαλλοελβετός αρχιτέκτονας Le Corbusier και οι Γερμανοί Walter Gropius και Ludwig Mies van der Rohe. Ο Άρης Κωνσταντινίδης και ο Δημήτρης Πικιώνης και αργότερα ο Κυριάκος Κρόκος συνδυάζουν στο έργο τους με σύνεση αρχές του μοντέρνου κινήματος και της τοπικής αρχιτεκτονικής παράδοσης.

Πινακοθήκη (1962-1968), Βερολίνο. Αρχιτέκτονας: L. Mies van der Rohe.

Κτίρια σχολής Bauhaus (1925-1926), Dessau Γερμανίας. Αρχιτέκτονας: W. Gropius.

Η ελληνική **αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου** (1920-1940) μετασχηματίζει το διεθνές μοντέρνο κίνημα σε τοπικό ιδίωμα, κυρίως στην αστική πολυκατοικία. Τα πρώιμα κτίρια εμπλουτίζουν τη μορφή των νεοκλασικών με διακοσμητικά στοιχεία αρ ντεκό ή αρ νουβό.

Τα κτίρια της δεκαετίας του 1930 ακολουθούν τις αρχές του μοντέρνου κινήματος, αξιοποιώντας τις νέες δυνατότητες του οπλισμένου σκυροδέματος. Διατηρούν τους καθαρούς γεωμετρικούς όγκους, ενώ γωνιακά παράθυρα, έρκερ και εξώστες δίνουν μια ευχάριστη ποικιλία στις όψεις τους.

Χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι της ελληνικής αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου είναι ο Κώστας Κιτσίκης, ο Λεωνίδας Μπόνης και ο Κωνσταντίνος Κυριακίδης.

*Μέγαρο Λυκιαρδοπούλου
(1926-1933), Αθήνα.
Αρχιτέκτονας:
Κ. Κυριακίδης.*

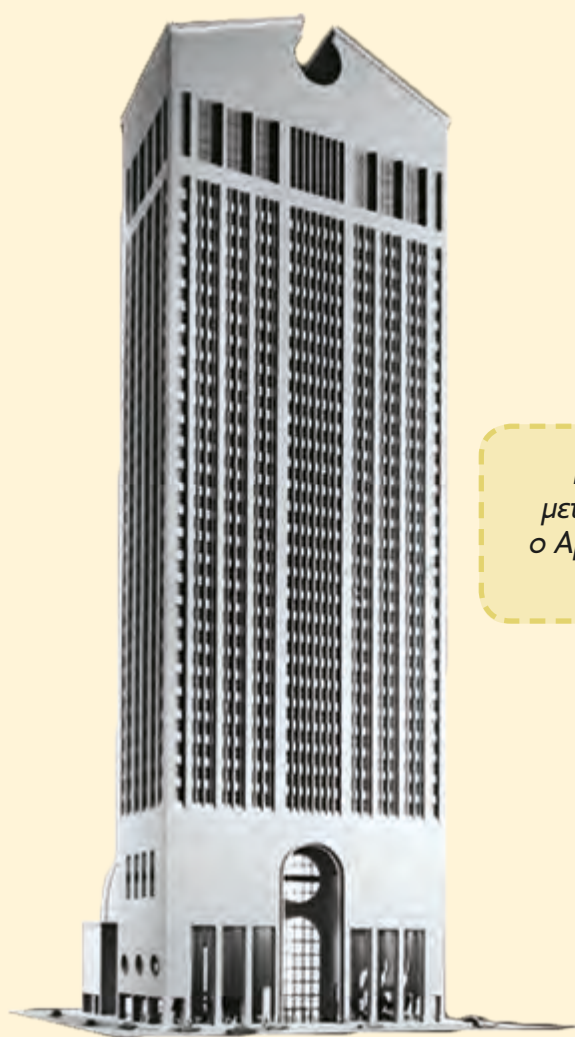

*Τυπική πολυκατοικία
του Μεσοπολέμου στη
συμβολή της οδού
Ρεθύμνου και της
Λεωφόρου Αλεξάνδρας,
Αθήνα.*

Το **μεταμοντέρνο κίνημα** (1970-2000) στην αρχιτεκτονική αναπτύσσεται βασικά ως αντίδραση στο μοντέρνο. Συνδυάζει ελεύθερα νέες ιδέες με μορφές από διάφορα στυλ. Τα μεταμοντέρνα κτίρια προκαλούν, αιφνιδιάζουν, τρομάζουν ή και μας διασκεδάζουν. Στο κίνημα αυτό «η μορφή ακολουθεί τη φαντασία».

*Centro Fontivegge (1988), Perugia Ιταλίας.
Αρχιτέκτονας: A. Rossi.*

*Ουρανοξύστης Sony (1978), Νέα Υόρκη.
Αρχιτέκτονας: Ph. Johnson.*

*Γνωστοί αρχιτέκτονες του
μεταμοντέρνου κινήματος είναι
ο Αμερικανός Robert Venturi και
ο Ιταλός Aldo Rossi.*

Εκκλησία στη Φατίμα Πορτογαλίας (1998). Αρχιτέκτονας: Α. Τομπάζης.

Η **αρχιτεκτονική του 21ου αιώνα** διαμορφώνεται συνεχώς δίπλα μας, μακριά από τις δεσμεύσεις του παρελθόντος και χωρίς να ακολουθεί κάποιο συγκεκριμένο ρυθμό, αξιοποιώντας τις εξελίξεις της τεχνολογίας αλλά και συχνά τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής. Η μορφή των σύγχρονων κτιρίων χαρακτηρίζεται από ελευθερία σύνθεσης και ποικιλία υλικών.

*Aquatics Centre (2005-2011),
Λονδίνο. Αρχιτέκτονας: Z. Hadid.*

*Πόλη των Τεχνών και των Επιστημών (1991-1995), Βαλένθια Ισπανίας.
Αρχιτέκτονας: S. Calatrava.*

Ο Γαλλοελβετός Bernard Tschumi και ο Έλληνας Αλέξανδρος Τομπάζης χρησιμοποιούν στα έργα τους και αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής. Η γνωστή ιρακινοβρετανή αρχιτέκτονας Zaha Hadid, σχεδιάζει κτίρια με έντονη την αίσθηση ροής, ενώ ο διάσημος στην Ελλάδα Ισπανός Santiago Calatrava σχεδίασε το Ολυμπιακό Στάδιο της Αθήνας.

*Μουσείο Ακρόπολης (2000-2009), Αθήνα.
Αρχιτέκτονες: B. Tschumi και Μ. Φωτιάδης.*

Ἑστράτις και Βρέθηκα στον ιερό την άκρη

Ο **βωμός**, πάνω στον οποίο γίνονται θυσίες ή άλλες προσφορές στους θεούς, είναι το αρχαιότερο κτίσμα με ιερό χαρακτήρα. Στον αρχαιοελληνικό κόσμο συναντάμε σε δημόσιους και σε ιδιωτικούς χώρους βωμούς με τη μορφή συνήθως βάθρου, με ένα σκαλοπάτι μπροστά.

Ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μορφή αποκτούν οι βωμοί των αρχαϊκών χρόνων στη Μικρά Ασία. Αποτελούν συνήθως κτίσματα σε σχήμα Π, που περιβάλλουν τον χώρο των θυσιών και βρίσκονται πάνω σε ψηλή ορθογώνια εξέδρα με μνημειώδη σκάλα. Στα ελληνιστικά χρόνια οι βωμοί αποκτούν και πλούσιο γλυπτό διάκοσμο.

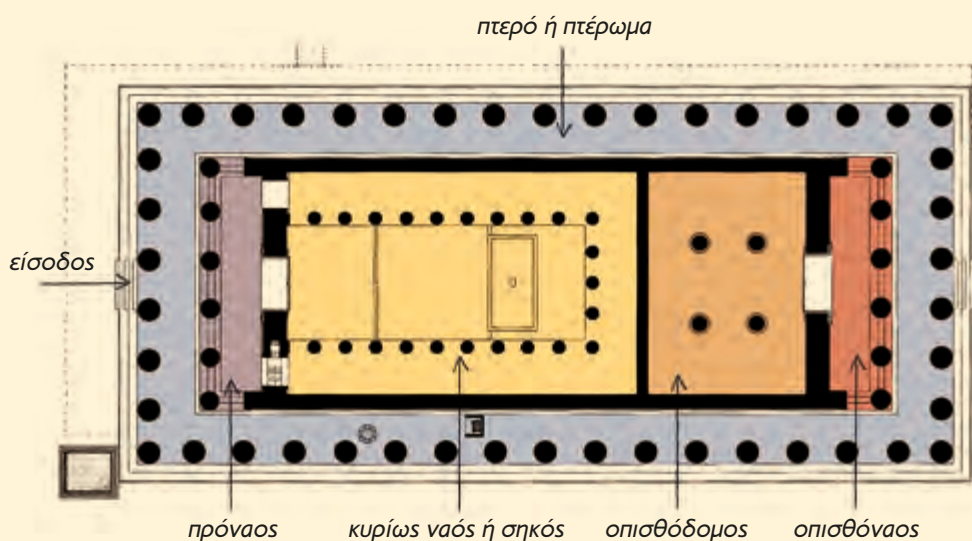

Αναπαράσταση βωμού αρχαϊκών χρόνων στο Ηραίο της Σάμου.

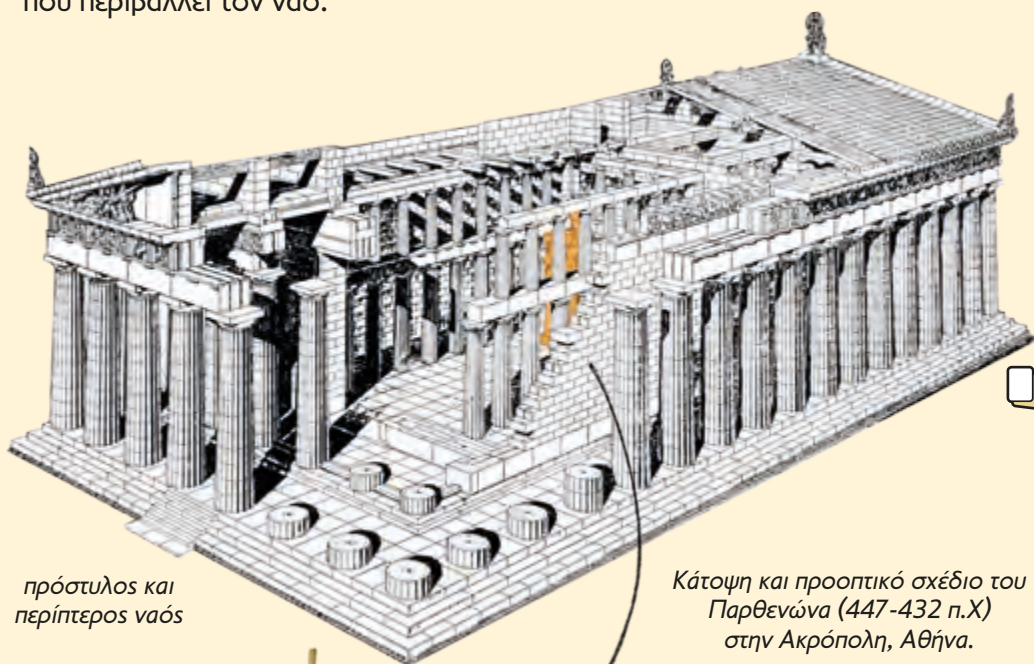

Ο βωμός του Δία, ελληνιστικής εποχής, στην Αγορά της Περγάμου. Σήμερα βρίσκεται στο Μουσείο της Περγάμου, Βερολίνο.

Ο **αρχαίος ελληνικός ναός**, ως «κατοικία» του θεού, στέγαζε το λατρευτικό του άγαλμα. Αρχικά ξύλινη κατασκευή, σταδιακά, από τον 6ο αιώνα π.Χ., γίνεται λίθινη με ορθογώνια κάτοψη και είσοδο από τη στενή πλευρά. Οι όψεις του ναού είναι ιδιαίτερα φροντισμένες, με την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική να συνθέτουν ένα αρμονικό σύνολο, καθώς οι λατρευτικές τελετουργίες πραγματοποιούνται στον εξωτερικό χώρο του.

Ένας τυπικός ναός αποτελείται από τον **πρόναο**, τον κυρίως ναό ή **σηκό** και τον **οπισθόδομο**. **Πτερό ή πτέρωμα** ονομάζεται η στοά με τις κιονοστοιχίες που περιβάλλει τον ναό.

Αθηνά του Βαρβακείου (2ος αι.),
αντίγραφο του λατρευτικού
αγάλματος του Παρθενώνα.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

■ Βασικοί τύποι των αρχαιοελληνικών ναών:

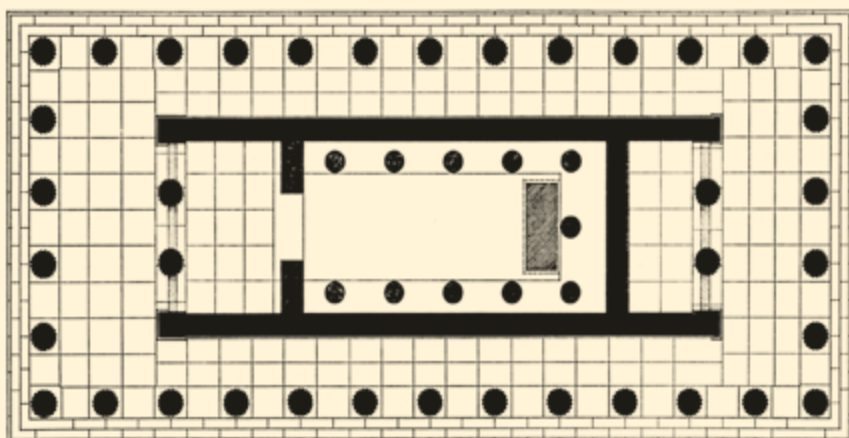

Στον **ναό εν παραστάσι**, οι πλαιϊνοί τοίχοι προχωρούν λίγο πιο μπροστά από τον τοίχο της πρόσοψης δημιουργώντας **παραστάδες**, ανάμεσα στις οποίες συνήθως υπάρχουν δύο κίονες.

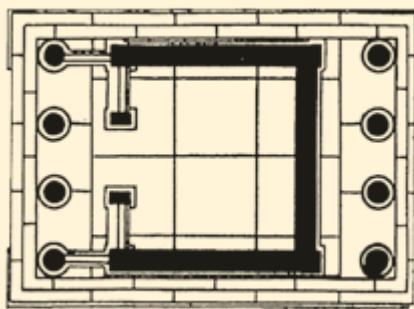
Κάτοψη και άποψη του Θησαυρού των Αθηναίων (τέλη 6ου-αρχές 5ου αι. π.Χ.), Δελφοί.

Με την προσθήκη παραστάδων και στην πίσω στενή πλευρά του κτιρίου, δημιουργείται ο **διπλός εν παραστάσι ναός**.

Κάτοψη και άποψη του «Θησείου» (460-420 π.Χ.) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

- Ο **πρόστυλος ναός** έχει μπροστά από τις παραστάδες στην κύρια όψη μια κιονοστοιχία, συνήθως με έξι κίονες.
 - Ο **αμφιπρόστυλος ναός** έχει κιονοστοιχίες και στις δύο στενές όψεις του.
 - Ο **περίτερος ναός** έχει εξωτερική περιμετρική κιονοστοιχία.
- Στον **δίπτερο ναό** υπάρχει διπλή εξωτερική κιονοστοιχία.
- Ο **ψευδοπερίτερος ναός** έχει τους κίονες του πτερού «κολλημένους» στους τοίχους της μακριάς πλευράς του σπηκίου, με τη μορφή ημικιόνων.

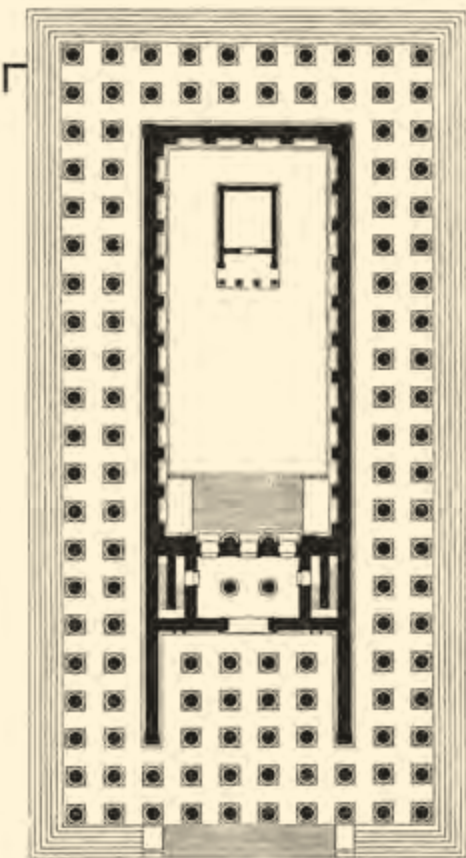

αμφιπρόστυλος

Κάτοψη και άποψη του ναού της Αθηνάς Νίκης (427-424 π.Χ.) στην Ακρόπολη, Αθήνα.

Κάτοψη του ναού του Απόλλωνα (περίπου 300 π.Χ.) στα Δίδυμα της Μιλήτου.

δίπτερος

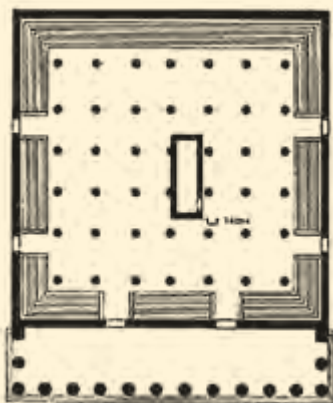
ψευδοπερίτερος

Κάτοψη και άποψη του ναού του Ολυμπίου Διός (περίπου 500 π.Χ.) στον Ακράγαντα, Σικελία.

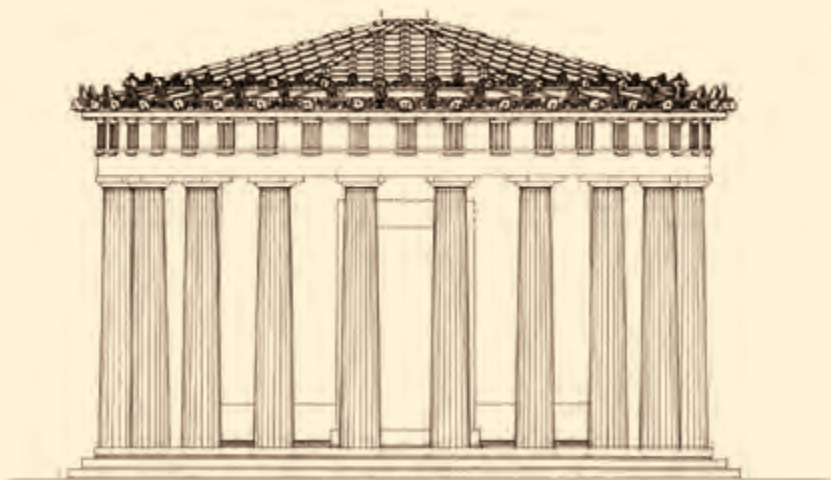
■ Άλλα αρχαιοελληνικά κτίρια με θρησκευτικό χαρακτήρα:

Το **τελεστήριο** είναι κτίριο με τετράγωνη κάτοψη όπου οι πιστοί συμμετείχαν σε μυστηριακές τελετουργίες.

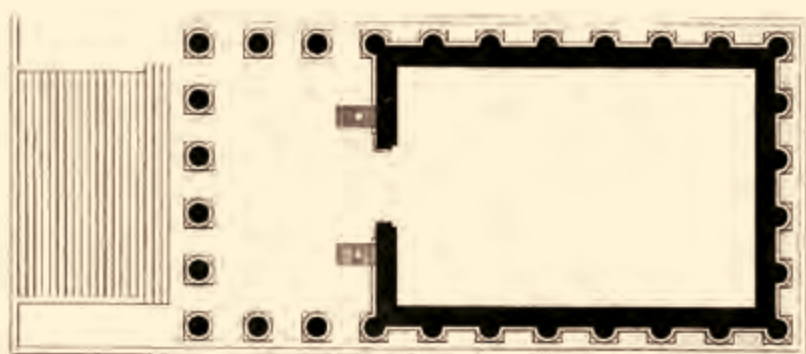
Κάτοψη του Τελεστηρίου (5ος αι. π.Χ.) στην Ελευσίνα και σχεδιαστική αναπαράσταση του εσωτερικού του χώρου.

Από τον 5ο αιώνα π.Χ. ιεροτελεστίες πραγματοποιούνταν και σε **θόλους**, κτίρια με κυκλική κάτοψη, με ή χωρίς πτερό, και κωνική στέγαση. Ανήκουν στην κατηγορία των **περίκεντρων κτιρίων**, των οποίων ο χώρος αναπτύσσεται γύρω από έναν κατακόρυφο κεντρικό άξονα.

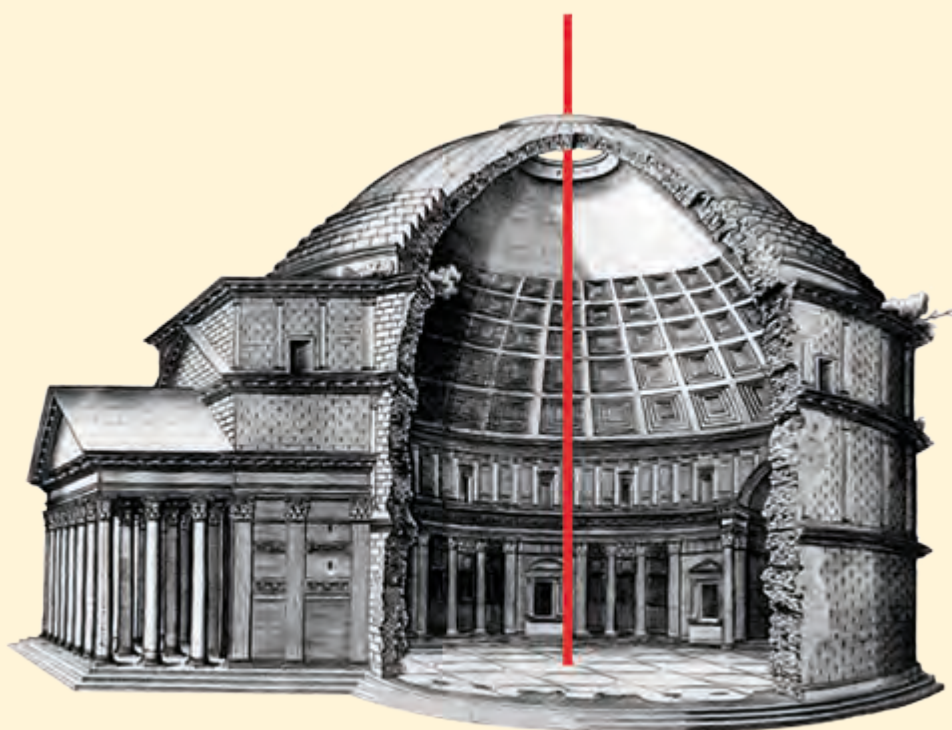

Όψη και άποψη της Θόλου (380 π.Χ.), Δελφοί.

Στον **ρωμαϊκό ναό** η πρόσοψη αποκτά κυρίαρχο ρόλο. Η κάτοψη είναι συνήθως ορθογώνια, αλλά χωρίς πτερό. Υπάρχουν και περίκεντρα κτίρια θρησκευτικού χαρακτήρα, με κυκλικό ή πολυγωνικό σχήμα.

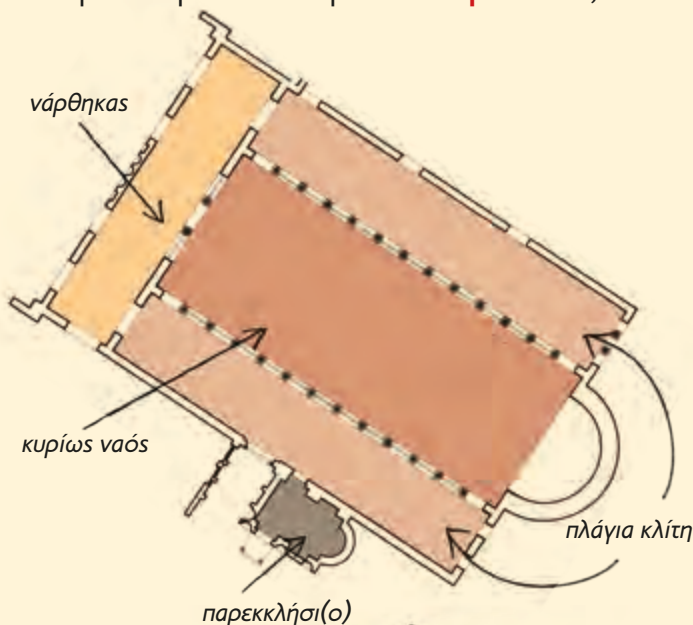
Κάτοψη και άποψη του Maison Carrée (περίπου 16 π.Χ.), Nîmes Γαλλίας.

Προοπτικό σχέδιο του Πανθέου (1ος αι. π.Χ., ανακατασκευή 2ος αι.), Ρώμη.

Ο **χριστιανικός ναός ή εκκλησία** καλεί τους πιστούς στο εσωτερικό του. Γι' αυτό η έμφαση δίνεται στην εσωτερική διάταξη και διακόσμησή του. Θεωρείται ως μικρογραφία του σύμπαντος, με τον **τρούλο**, αν υπάρχει, να συμβολίζει τον ουρανό.

Ο **νάρθηκας**, στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες χώρος για τους κατηχουμένους, στο δυτικό μέρος του ναού, ουσιαστικά αποτελεί έναν προθάλαμο που οδηγεί στον **κυρίως ναό**, όπου συγκεντρώνονται οι πιστοί.

Ανατολικά, διαχωρισμένο με **τέμπλο** από τον κυρίως ναό, διαμορφώνεται το **ιερό βήμα**, που απολήγει σε κόγχη.

Η **πρόθεση**, όπου συγκεντρώνονται οι προσφορές των πιστών για τη θεία ευχαριστία, και το **διακονικό**, όπου φυλάσσονται τα ιερά σκεύη, πλαισιώνουν το ιερό και απολήγουν επίσης σε κόγχες.

Το **υπερώο ή γυναικωνίτης** είναι ένα «πατάρι» πάνω από τα πλάγια **κλίτη** του ναού ή και τον **νάρθηκα**.

Κάτοψη και τομή του ναού της Αχειροποιήτου (5ος αι.), Θεσσαλονίκη.

Ο **Άμβωνας** λέγεται η εξέδρα, μέσα στον κυρίως ναό, απ' όπου οι ιερείς διαβάζουν την Αγία Γραφή και εκφωνούν κηρύγματα.

Κάτοψη και όψη του άμβωνα της Αχειροποιήτου, Θεσσαλονίκη.

Ο **Κωδωνοστάσιο ή καμπαναριό** λέγεται η κατασκευή για την τοποθέτηση των καμπανών του ναού. Συνήθως έχει τη μορφή τετράγωνου πύργου χτισμένου κοντά στον ναό ή ενσωματωμένου στην κατασκευή του. Άλλοτε παίρνει τη μορφή υπερυψωμένου τοίχου, συνήθως στην πρόσοψη, με τοξωτά ανοίγματα για τις καμπάνες.

Η **Παρεκκλήσι(ο)** λέγεται η μικρού μεγέθους εκκλησία, που εξυπηρετεί τις θρησκευτικές ανάγκες λίγων ατόμων ή έχει και ταφική χρήση. Συχνά αποτελεί ιδιαίτερο χώρο ενός μεγαλύτερου ναού, αφιερωμένο σε διαφορετικό άγιο.

Κωδωνοστάσιο (19ος αι.) της Σωτήρας Λυκοδήμου, Αθήνα.

Οι βασικοί αρχιτεκτονικοί τύποι του χριστιανικού ναού διαμορφώθηκαν στους βυζαντινούς χρόνους (4ος - 15ος αι).

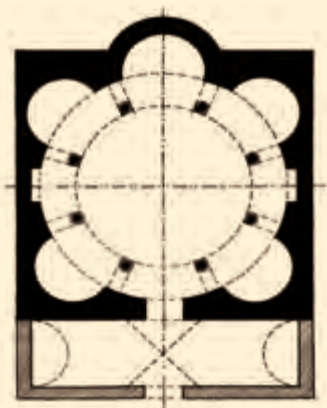
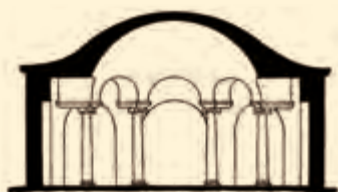
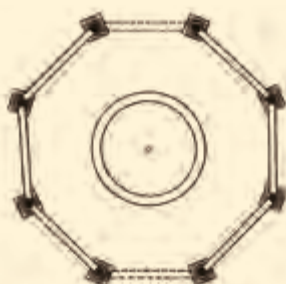
Η **βασιλική**, που αποτελεί εξέλιξη του τύπου της **ρωμαϊκής βασιλικής**, κυριαρχεί στα παλαιοχριστιανικά/πρωτοβυζαντινά χρόνια (4ος-6ος αι). Είναι επίμκτες ορθογώνιο κτίριο που καταλήγει σε κόγχη στα ανατολικά. Καλύπτεται με ξύλινη **δίριχτη στέγη** ή με **καμάρα**. Ο κυρίως ναός, αν δεν είναι μονόχωρος, υποδιαιρείται με κατά μήκος κιονοστοιχίες σε τρία ή πέντε **κλίτη**. Στα δυτικά του νάρθηκα διαμορφώνεται **αίθριο**, με **φιάλη**, δηλαδή κρήνη, για τον τελετουργικό καθαρισμό των χεριών των πιστών.

Βασιλική της Αχειροποιήτου (5ος αι.), Θεσσαλονίκη.

Αναπαράσταση του αιθρίου της βασιλικής του Αγίου Σεργίου (4ος αι.), Γάζα Παλαιστίνης.

Τομή και κάτοψη του βαπτιστηρίου Επτά βήματα του Αγίου Ιωάννη (5ος - 6ος αι.), Κως.

Τομή, κάτοψη και άποψη της φιάλης (1060, 17ος αι.) της μονής Μεγίστης Λαύρας, Αγιον Όρος.

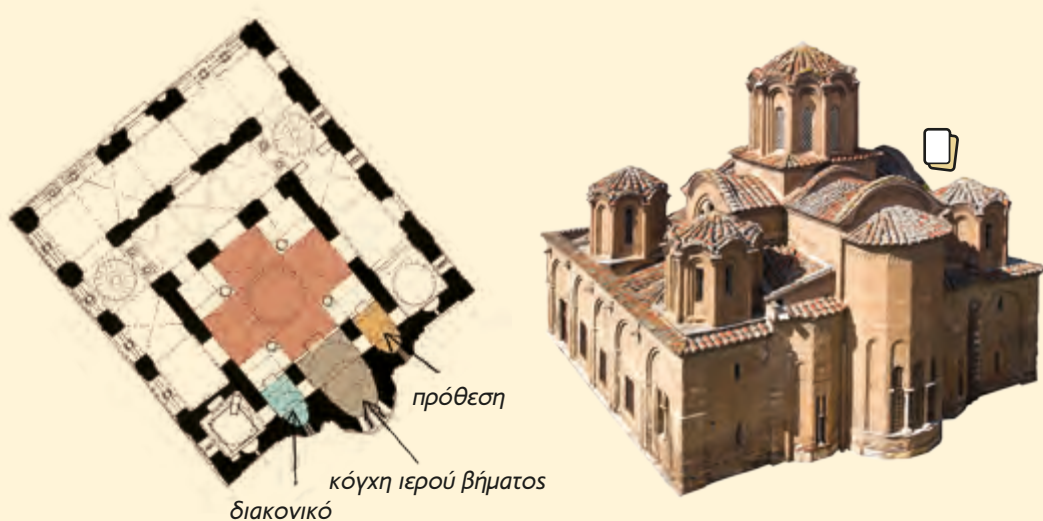
Το **βαπτιστήριο**, με κτιστή κολυμβήθρα για την τέλεση της βάπτισης, είναι χώρος σε επαφή με την παλαιοχριστιανική βασιλική. Από τον 5ο αιώνα εμφανίζονται και ανεξάρτητα, συνήθως **περίκεντρα βαπτιστήρια**, ενώ μετά τον 6ο αιώνα δεν χτίζονται πια, καθώς καθιερώνεται η βάπτισμα σε νηπιακή ηλικία (νηπιοβαπτισμός).

Ο συνδυασμός του τύπου της βασιλικής με τον τύπο του περίκεντρου κτιρίου οδηγεί, τον 6ο αιώνα, στη δημιουργία της **βασιλικής με τρούλο**, που παρουσιάζει την κάτοψη της βασιλικής πιο τετραγωνισμένη, ενώ καλύπτεται με τρούλο στο μεσαίο κλίτος και θόλους στα πλάγια κλίτη.

Αξονομετρικό σχέδιο και άποψη της Αγίας Σοφίας (β' μισό 7ου αι.), Θεσσαλονίκη.

Ο **σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο ναός** επικρατεί από τον 10ο αιώνα. Μέσα στον τετράγωνο σχεδόν χώρο του κυρίως ναού οι τέσσερις καμάρες, στις οποίες μεταφέρεται το βάρος του τρούλου, σχηματίζουν σε κάτοψη αλλά και στη στέγη του έναν σταυρό.

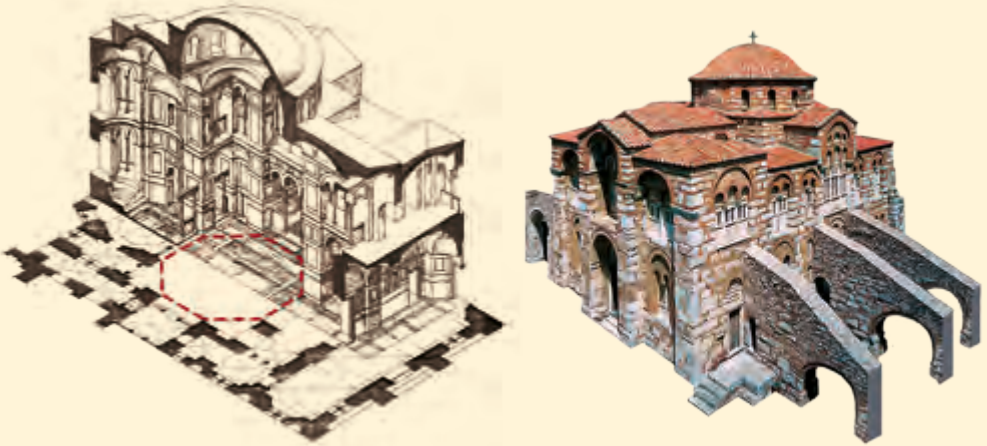

Κάτοψη και άποψη των Αγίων Αποστόλων (1310-1314), Θεσσαλονίκη.

Κάτοψη και άποψη των Αγίων Αποστόλων Σολάκη (γύρω στο 1000) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα. Ο ναός συνδυάζει τον σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο τύπο με τον τύπο του περίκεντρου και τετράκογχου κτίσματος.

Ο **οκταγωνικός ναός** αποτελεί παραλλαγή του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο ναού και εμφανίζεται επίσης στη μεσοβυζαντινή περίοδο. Οκταγωνικό σχήμα έχει μόνο η βάση του τρούλου, που μεταφέρει τα φορτία του σε οκτώ υποστυλώματα. Έτσι ο κεντρικός χώρος του ναού, όπως και ο τρούλος, έχουν μεγαλύτερες διαστάσεις σε σύγκριση με έναν σταυροειδή εγγεγραμμένο ναό.

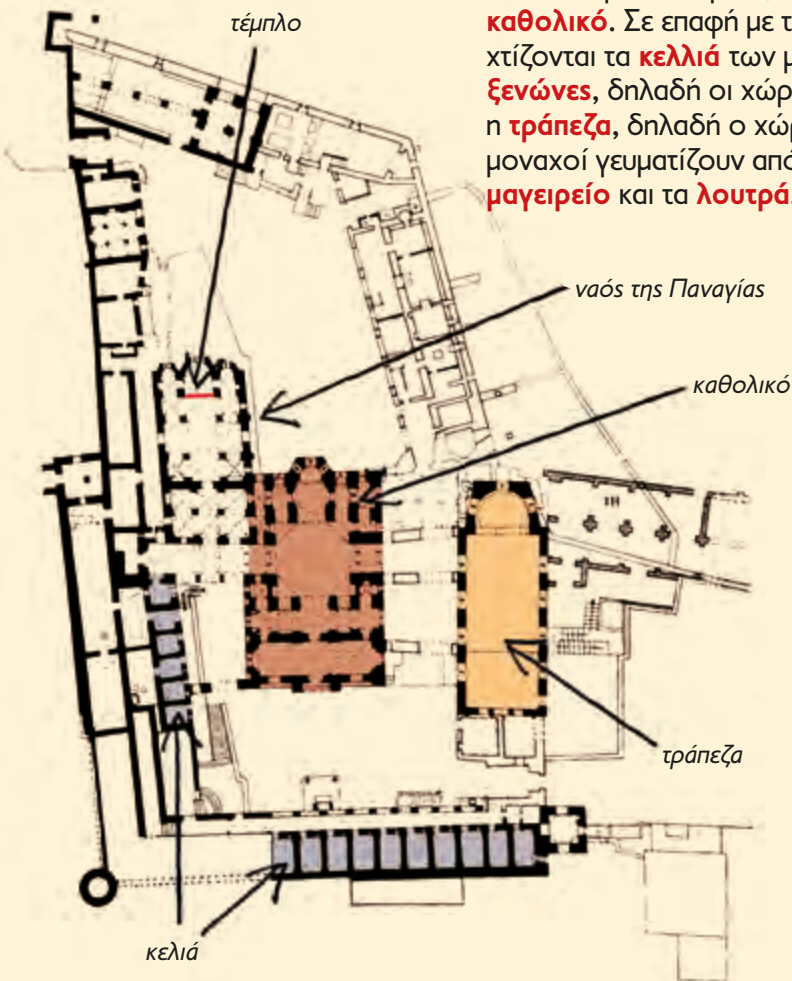

Αξονομετρικό σχέδιο και άποψη του καθολικού (α' τέταρτο 11ου αι.) της μονής του Οσίου Λουκά, Βοιωτία.

Το **μοναστήρι ή μονή** είναι κτιριακό συγκρότημα όπου ζουν, ακολουθώντας ειδικούς κανόνες, οι μοναχοί, άνθρωποι που εγκατέλειψαν τα εγκόσμια για να αφιερωθούν στη λατρεία του Θεού.

Ένα τυπικό χριστιανικό μοναστήρι οριοθετείται και προστατεύεται από τον περίβολο, έναν ψηλό τοίχο. Στο κέντρο του υπαίθριου χώρου βρίσκεται ο κύριος ναός του μοναστηριού, που ονομάζεται **καθολικό**. Σε επαφή με τον περίβολο χτίζονται τα **κελλιά** των μοναχών, οι **ξενώνες**, δηλαδή οι χώροι φιλοξενίας, η **τράπεζα**, δηλαδή ο χώρος όπου οι μοναχοί γευματίζουν από κοινού, το **μαγειρείο** και τα **λουτρά**.

Κάτοψη της μεσοβυζαντινής μονής του Οσίου Λουκά.

Το **τζαμί ή μουσουλμανικό τέμενος** είναι ο χώρος προσευχής των μουσουλμάνων. Αποτελείται συνήθως από μία τετράγωνη αίθουσα και μία στεγασμένη στοά στην πλευρά της εισόδου.

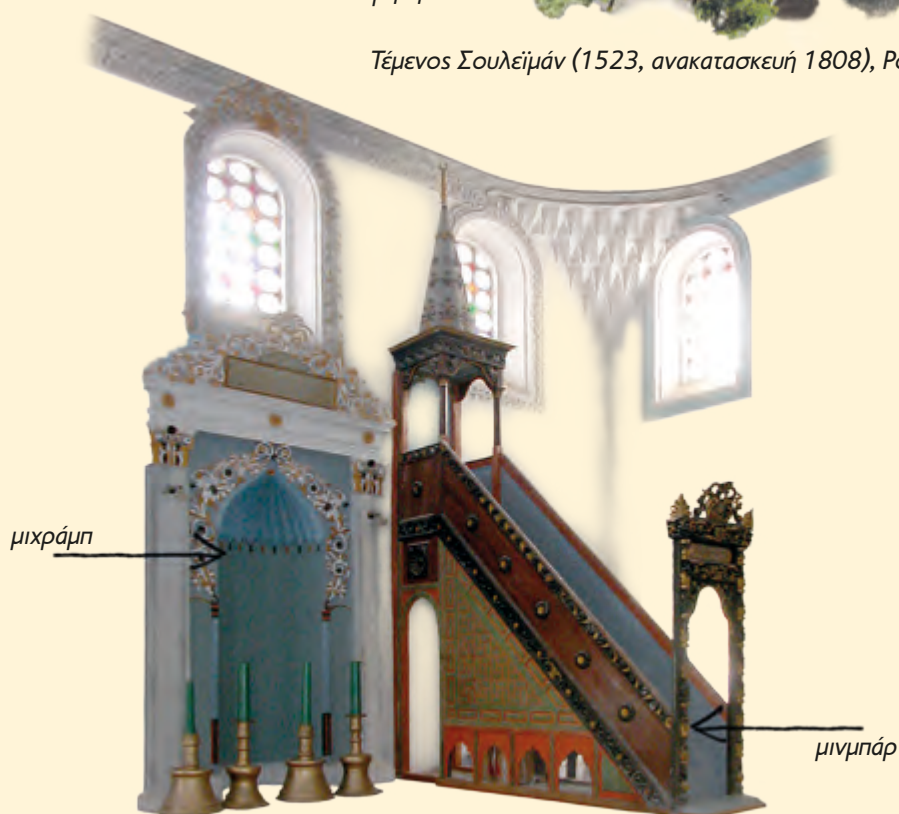
Τζαμί Τζισδαράκη (1759) στο Μοναστηράκι, Αθήνα.

Απαραίτητα στοιχεία του είναι το **μιχράμπ** (= προσκύνημα), μία κόγχη στον τοίχο που «βλέπει» στη Μέκκα, και το **μινμπάρ**, ένας «άμβωνας» για το κήρυγμα. Μπροστά από την είσοδο υπάρχει πολλές φορές αίθριο με κρήνη για τον τελετουργικό καθαρισμό των πιστών.

Από τον **μιναρέ**, «ψηλόλιγνο» συνήθως κτίσμα δίπλα στο τέμενος, ο μουσουλμάνος «ιερέας» καλεί τους πιστούς στην καθημερινή προσευχή.

Τέμενος Σουλεϊμάν (1523, ανακατασκευή 1808), Ρόδος.

Συναγωγή λέγεται ο χώρος λατρείας της ιουδαϊκής θρησκείας. Στην πλευρά που «βλέπει» προς την Ιερουσαλήμ υπάρχει η ξύλινη ή πέτρινη **κιβωτός της Διαθήκης**, όπου φυλάσσονται οι χειρόγραφες περγαμνές του «Νόμου», ενώ στην απέναντι πλευρά βρίσκεται ο **άμβωνας**.

Συναγωγή Kahal Kadosh Shalom (1577), Ρόδος.

Ο **τεκές** είναι ο χώρος συνάθροισης και προσευχής των δερβίσηδων, των μελών μουσουλμανικού ιερού τάγματος. Εκτός από τον τουρμπέ του ιδρυτή του ή κάποιου άλλου ιερού προσώπου, περιλαμβάνει συνήθως τέμενος και άλλους χώρους, όπως κελιά, ξενώνες και διάφορα βοηθητικά κτίρια.

Τεκές στο Πέρα της Κωνσταντινούπολης. Χαρακτικό.

Όσα μπορούμε να πούμε για τα κτίρια διοίκησης

Το **ανάκτορο ή παλάτι**, η κατοικία δηλαδή του ανώτατου άρχοντα, συνήθως αποτελεί και διοικητικό κέντρο ενός τόπου. Με μεγάλο μέγεθος και επιμελημένη κατασκευή, εκτός από τους χώρους διαμονής, περιλαμβάνει χώρους υποδοχής και διοίκησης, αλλά και αναψυχής.

Ανάλογα με τις συνθήκες κάθε τόπου και εποχής, μπορεί να είναι οχυρωμένο ή ανοχύρωτο συγκρότημα, να οργανώνεται γύρω από κεντρική αυλή ή και να έχει μπροστά του έναν ανοιχτό χώρο.

Αναπαράσταση του μεσομινωικού ανακτόρου της Κνωσού, Κρήτη.

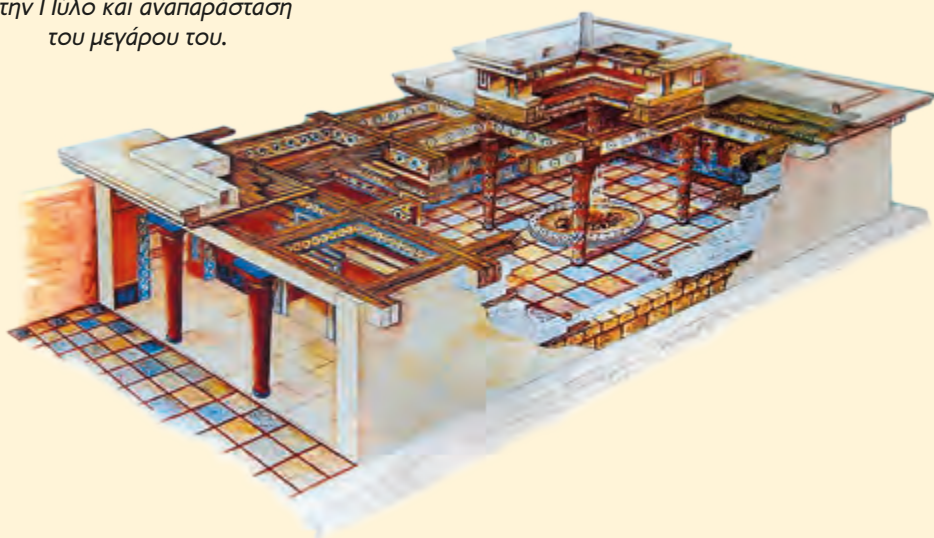
Τα **μινωικά** και τα **μυκηναϊκά** ανάκτορα είναι τα διοικητικά, θρησκευτικά και οικονομικά κέντρα των αντίστοιχων οικισμών.

Τα **μινωικά** ανάκτορα είναι δαιδαλώδη, πολυώροφα κτίρια, οργανωμένα γύρω από κεντρική αυλή.

Τα **μυκηναϊκά** ανάκτορα διαμορφώνονται σε οχυρές θέσεις και είναι συνήθως τειχισμένα συγκροτήματα με επιβλητικές πύλες εισόδου. Περιλαμβάνουν ανεξάρτητα κτίσματα με κεντρικό κτίσμα το **μέγαρο**, που αποτελείται από την **αίθουσα**, τον **πρόδομο** και τον **δόμο**.

Κάτοψη του μυκηναϊκού ανακτόρου στην Πύλο και αναπαράσταση του μεγάρου του.

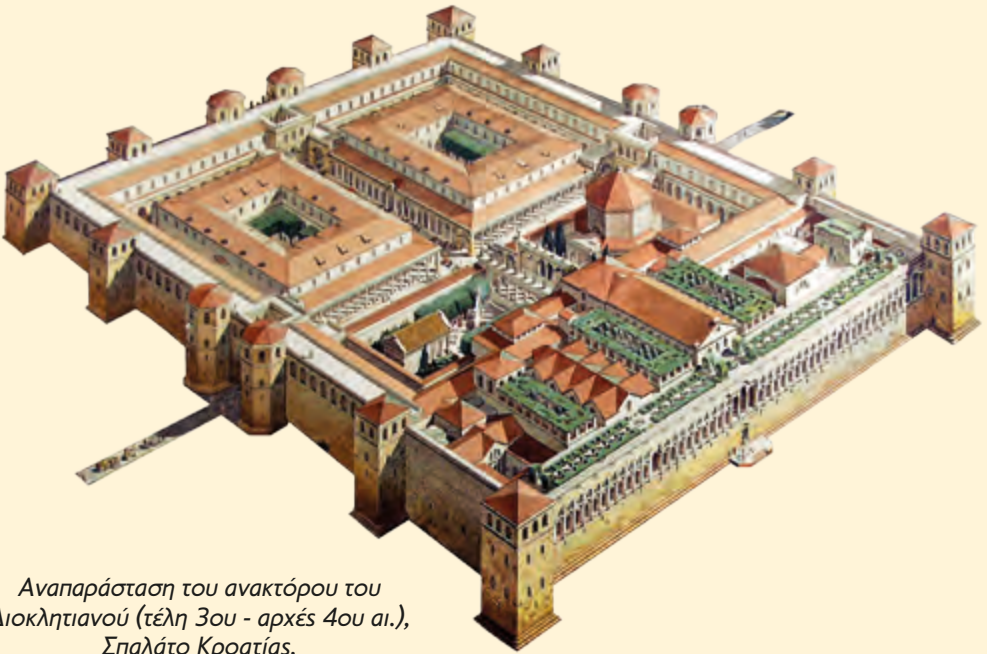

Τα **ανάκτορα των ελληνιστικών χρόνων** βασίζονται στην τυπολογία της ελληνιστικής κατοικίας με περίστυλη αυλή και χαρακτηρίζονται από πλούσιο διάκοσμο.

Αναπαράσταση του ελληνιστικού ανακτόρου στις Αιγές, Μακεδονία.

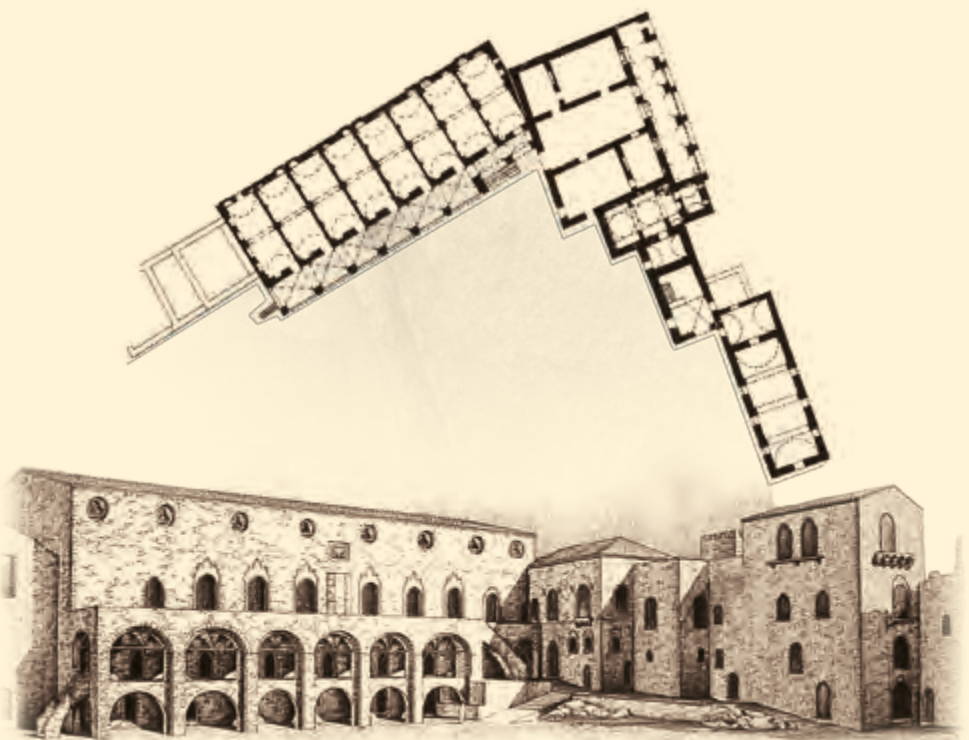

Τα **ρωμαϊκά ανάκτορα**, αν και συνήθως δεν έχουν καθορισμένο τύπο, κάποιες φορές ακολουθούν τη διάταξη ρωμαϊκών στρατοπέδων, με την ορθογώνια κάτοψη και τους δύο κεντρικούς κάθετους δρόμους.

Αναπαράσταση του ανακτόρου του Διοκλητιανού (τέλη 3ου - αρχές 4ου αι.), Σπαλάτο Κροατίας.

Τα **βυζαντινά ανάκτορα** είναι συγκροτήματα κτισμάτων που οργανώνονται γύρω από αίθρια ή σε άμεση σχέση με άλλους υπαίθριους χώρους.

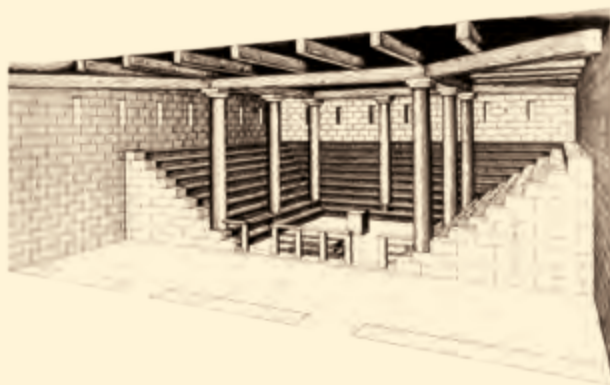
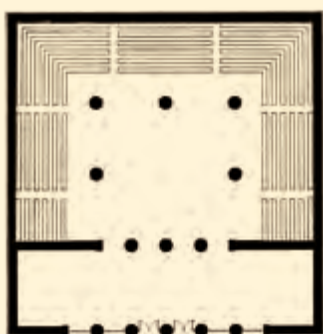
Κάτοψη και αναπαράσταση του υστεροβυζαντινού παλατιού στον Μυστρά.

Τα **μπαρόκ** και τα **νεοκλασικά ανάκτορα** χτίζονται σε κεντρικά σημεία των πόλεων και είναι μεγαλύτερου μεγέθους **αστικά μέγαρα** που συνδέονται με περίτεχνα διαμορφωμένους κήπους.

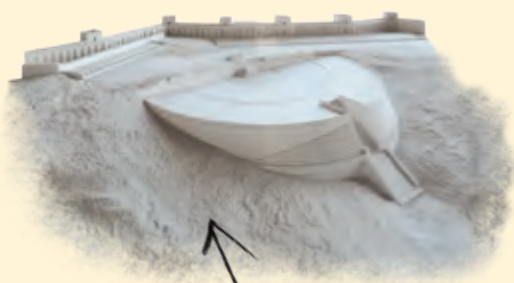

Ανάκτορο του Όθωνα (1836-1842), Αθήνα. Χαρακτικό.

Το **βουλευτήριο**, το κτίριο των συνελεύσεων της Βουλής στην αρχαία Ελλάδα, και το **εκκλησιαστήριο**, για τις συνελεύσεις της Εκκλησίας του Δήμου, αντικαθιστούν, από τον 6ο αιώνα π.Χ., τους αρχικά υπαίθριους χώρους συνελεύσεων. Συνήθως έχουν ορθογώνιου ή τετράγωνου σχήματος κάτοψη και περιλαμβάνουν κερκίδες με αμφιθεατρική διάταξη. Σήμερα ο αντίστοιχος χώρος λέγεται **κοινοβούλιο ή βουλή**.

Κάτοψη και προοπτικό σχέδιο του Παλαιού Βουλευτηρίου (περίπου 500 π.Χ.) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

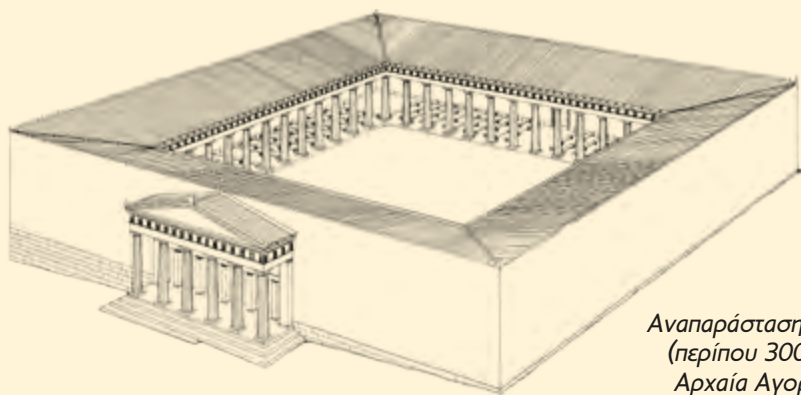
Πνύκα, Αθήνα. Υπαίθριος χώρος συνελεύσεων της Εκκλησίας του Δήμου.

Το **πρυτανείο** ήταν στην αρχαιότητα το δημόσιο οικοδόμημα στο οποίο έδρευαν οι πρυτάνεις, οι ανώτατοι άρχοντες της πόλης, ενώ επίσης φιλοξενούνταν πρεσβευτές άλλων κρατών και επίσημοι. Αρχικά ακολουθούσε τον τύπο σπιτιού, ήταν δηλαδή τετράγωνο, συνήθως με περίστυλη αυλή, αλλά αργότερα απέκτησε μνημειακό ύφος. Καθώς εκεί φυλασσόταν άσβεστη η ιερή φωτιά-σύμβολο της ζωής της πόλης, αποτελούσε και ιερό χώρο.

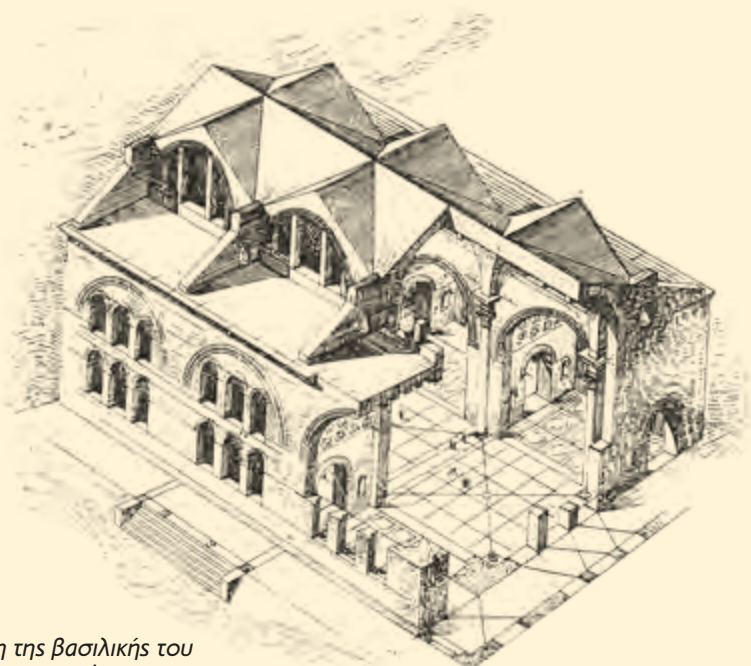
Πρόπλασμα και αναπαράσταση της Θόλου ή Πρυτανικού (περίπου 465 π.Χ.), έδρας των 50 πρυτάνεων στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Δικαστήριο λέγεται ο χώρος όπου γίνονται δίκες για την απονομή δικαιοσύνης. Κτίρια δικαστηρίων υπήρχαν από την αρχαιότητα, ενώ δίκες γίνονταν και σε υπαίθριους χώρους. Η αρχιτεκτονική των δικαστικών κτιρίων διαφοροποιείται ανάλογα με την ιστορική περίοδο.

Αναπαράσταση δικαστηρίου (περίπου 300 π.Χ.) στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Η **ρωμαϊκή βασιλική** χρησίμευε ως χώρος συγκέντρωσης και ακροάσεων, δικαστήριο ή χώρος εμπορικών συναλλαγών. Είναι χαρακτηριστικού τύπου μακρόστενο ορθογώνιο κτίριο με εσωτερικές κιονοστοιχίες που διαμορφώνουν κλίτη. Συνήθως έχει υπερώα και στεγάζεται με ξύλινη στέγη.

Αναπαράσταση της βασιλικής του Μαξεντίου (306-312), Ρώμη.

Άρειος Πάγος (1980), το ανώτατο
δικαστήριο της Ελλάδας, Αθήνα.
Αρχιτέκτονες: Ι. Ρίζος
και Δ. Καταρόπουλος.

Τα **δημαρχεία**, που αποτελούν έδρα της διοίκησης και των υπηρεσιών μιας πόλης, πρωτοεμφανίζονται στο τέλος του Μεσαίωνα στη δυτική Ευρώπη. Είναι επιβλητικά κτίρια και σημεία αναφοράς στις πόλεις. Στο νεοελληνικό κράτος πολλά δημαρχεία στεγάζονται σε ιστορικά κτίρια.

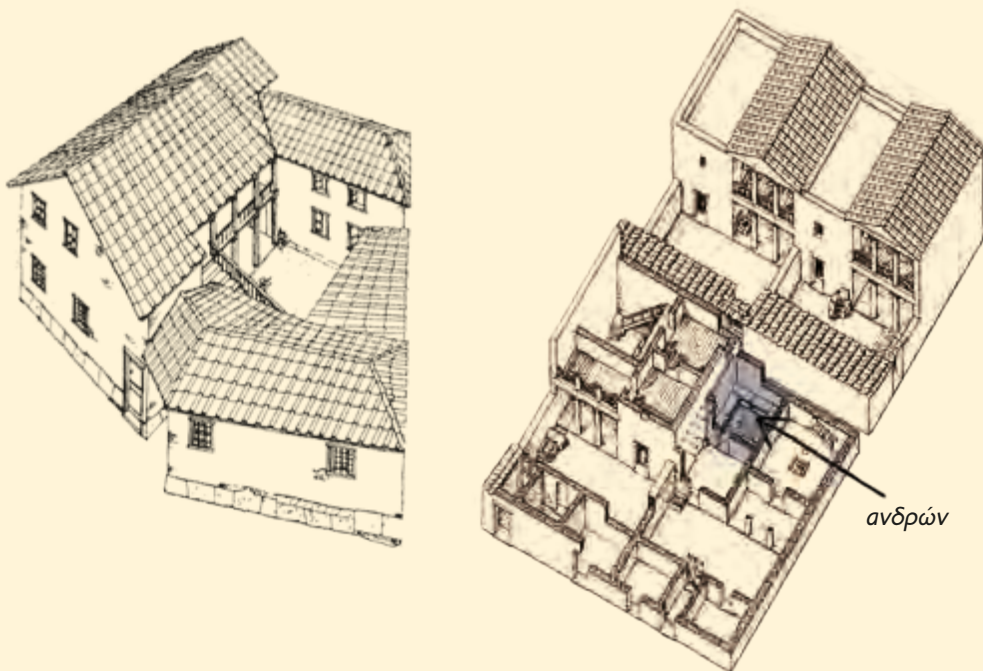
Σχέδιο του Stralsund της Γερμανίας με το Δημαρχείο (13ος αι.).

Όψη του Δημαρχείου της Ερμούπολης (1876-1891), Σύρος. Αρχιτέκτονας: E. Ziller.

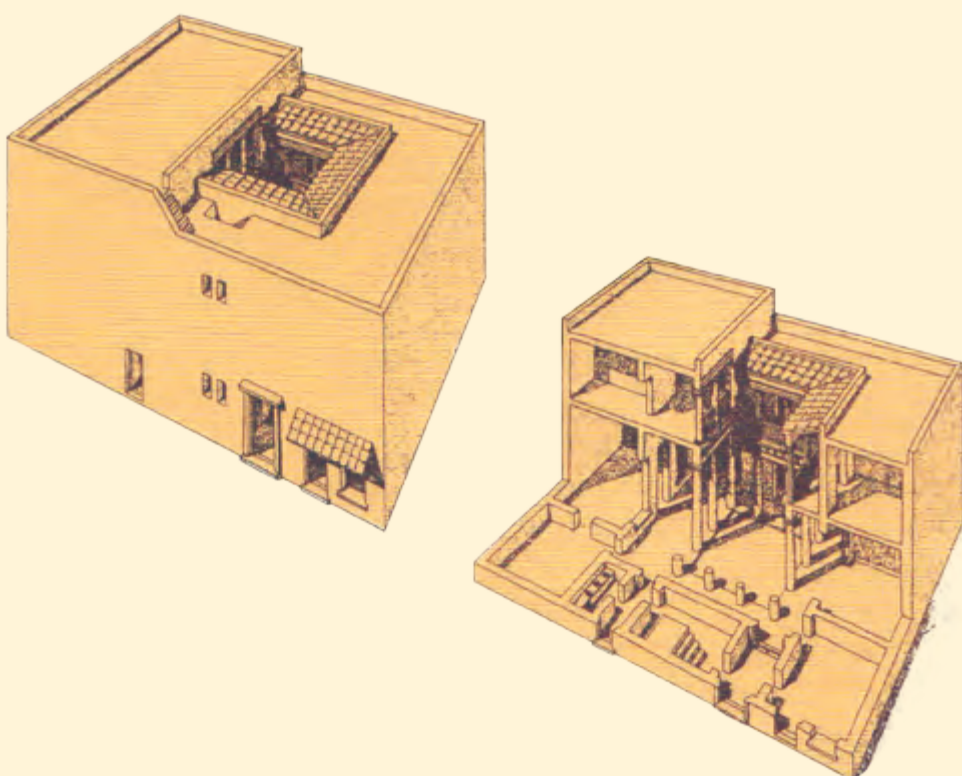
παίνεψε το σπίτι σου, μην πέσει να σε πλακώσει!

Το **αρχαίο ελληνικό σπίτι των κλασικών χρόνων** είναι μονώροφο ή διώροφο κτίσμα, με ελάχιστα ανοίγματα προς τα έξω. Απλό και χωρίς διακοσμήσεις, εκφράζει την ισότητα μεταξύ των πολιτών. Ο **ανδρών**, δηλαδή ο χώρος όπου ο ιδιοκτήτης υποδέχεται τους καλεσμένους του, το δωμάτιο καθημερινής χρήσης με την εστία και άλλοι βοηθητικοί χώροι διαμορφώνονται γύρω από μία εσωτερική αυλή, το **αίθριο**.

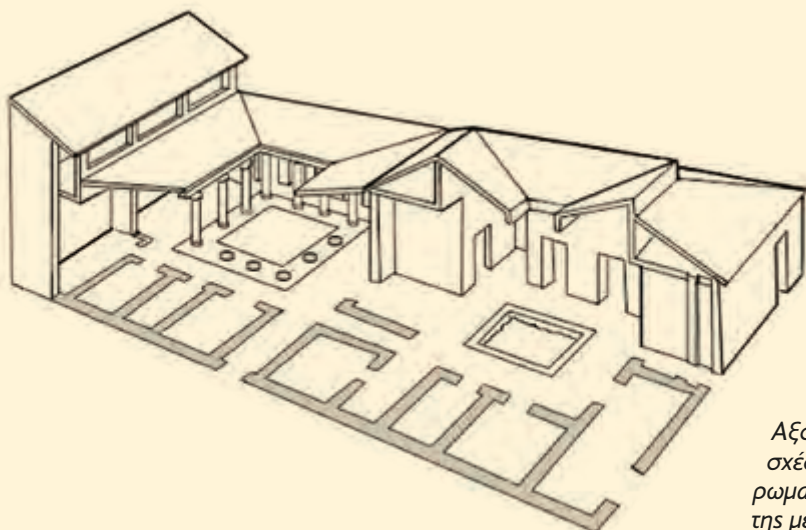
Αξονομετρικά σχέδια κατοικιών κλασικής εποχής στην Αθήνα (αριστερά) και στον Πειραιά (δεξιά).

Το **αρχαίο ελληνικό σπίτι των ελληνιστικών χρόνων** οργανώνεται γύρω από αυλή με περιστύλιο. Σε αυτή την περίοδο η ιδιωτική κατοικία σταδιακά αυξάνεται σε μέγεθος και διακοσμείται με τοιχογραφίες, αγάλματα και ψηφιδωτά δάπεδα.

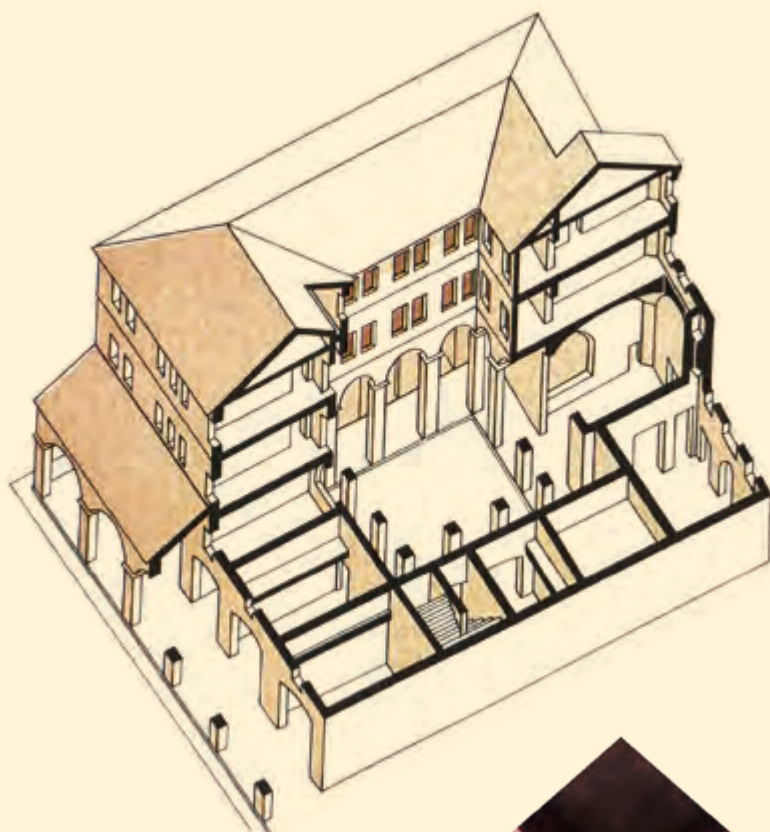

Αξονομετρικά σχέδια ελληνιστικής κατοικίας στη Δήλο.

Το **ρωμαϊκό σπίτι** έχει διάφορες μορφές. Τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα κατοικούν σε πολυώροφα κτίρια με μεγάλη στενότητα χώρου ή σε μικρά σπιτάκια. Τα μεσαία στρώματα κατοικούν σε οικίες με κεντρική, κάποτε στεγασμένη, αυλή με περιστύλιο, ενώ η πολυτελής εξοχική κατοικία των αριστοκρατών και των πλουσίων, η **ρωμαϊκή έπαυλη ή βίλα**, είναι ένα μεγάλο συγκρότημα κτιρίων με κήπους.

Αξονομετρικό
σχέδιο τυπικού
ρωμαϊκού σπιτιού
της μεσαίας τάξης.

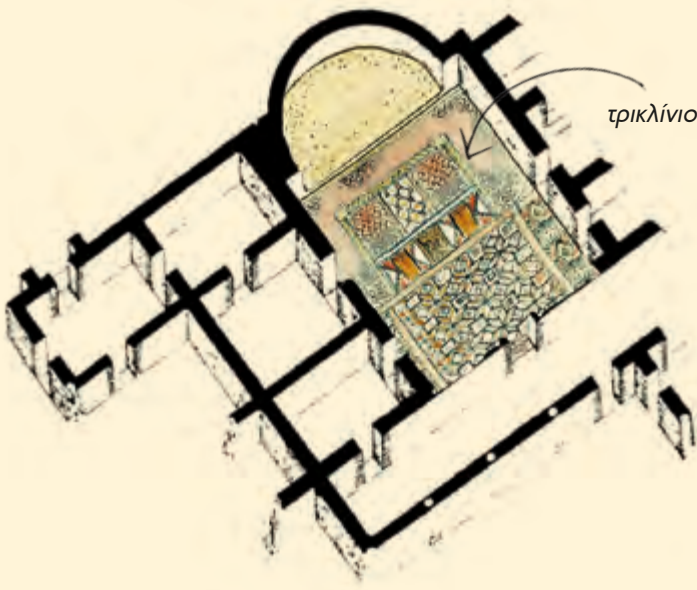

Αξονομετρικό
σχέδιο της ρωμαϊκής
πολυκατοικίας Casa
del Serapide, Ostia
Ιταλίας.

Αίθριο της ρωμαϊκής έπαυλης
(Casa Romana), Κως.

Η μορφή της **βυζαντινής κατοικίας** διαφοροποιείται ανάλογα με την περιοχή και την εποχή. Σε μεγάλες πόλεις υπήρχαν πολυώροφα κτίρια, ενώ οι περισσότεροι άνθρωποι κατοικούσαν σε ισόγεια ή διώροφα σπίτια με εσωτερικές αυλές, που σταδιακά καταργούνται και συχνά τη θέση τους παίρνει στον όροφο ο **ηλιακός**. Τις πλούσιες αστικές οικίες χαρακτηρίζει το **τρικλίνιο**, μεγάλος χώρος υποδοχής.

Αξονομετρικό σχέδιο
παλαιοχριστιανικής έπαυλης,
Θεσσαλονίκη.

Σχέδιο υστεροβυζαντινής
κατοικίας, Μυστράς.

Ο **πύργος-κατοικία** είναι ένας τύπος σπιτιού που συναντάμε σε διάφορες ιστορικές περιόδους μέχρι και τον 19ο αιώνα. Στο ισόγειο βρίσκονται βοηθητικοί χώροι και οι αποθήκες για τη φύλαξη της αγροτικής παραγωγής και στους ορόφους η κατοικία του γαιοκτήμονα. Καθώς έχει οχυρό χαρακτήρα, αποτελεί συχνά καταφύγιο για τους κατοίκους της περιοχής σε περίπτωση κινδύνου.

Βυζαντινός πύργος, Νέα Φώκαια Χαλκιδικής.

Πύργος - κατοικία (β' μισό
18ου - αρχές 19ου αι.),
Παραμυθιά Θεσπρωτίας.

Λαϊκή οικία στην Παλιά Πόλη της Ξάνθης.

Η **ελληνική παραδοσιακή κατοικία** διαφοροποιείται από τόπο σε τόπο. Στην ηπειρωτική Ελλάδα συνήθως έχει επικλινή στέγη, ενώ σε πολλά νησιά του Αιγαίου υπάρχει συνήθως δώμα. Τα **λαϊκά σπίτια** είναι μικρά, μονώροφα ή διώροφα, με βοηθητικούς χώρους στο ισόγειο και τον κύριο χώρο κατοικίας στον όροφο. Συνδυάζονται με αυλή ή βεράντα.

Τα **αρχοντικά** είναι μεγαλύτερα, με περισσότερους χώρους και μεγαλύτερη αυλή. Στον βορειοελλαδικό χώρο έχουν συνήθως στον όροφο προς τον δρόμο **σαχνισί** και προς την αυλή **χαγιάτι**, που οδηγεί στα διάφορα δωμάτια και στον **οντά**, τον κύριο χώρο ζωής της οικογένειας.

Σχέδιο του αρχοντικού του τούρκου αξιωματούχου Μεχμέτ Μπέη, Χαλκίδα.

Όψη νεοκλασικού σπιτιού στην Αθήνα.

Τα **νεοκλασικά σπίτια** είναι συνήθως διώροφα ή τριώροφα, με συμμετρική ορθογωνική κάτοψη και όψη που έχει τριμερή οργάνωση (βάση, κορμό και στέψη).

Όψεις «λαϊκού νεοκλασικού» σπιτιού στην Αθήνα.

Η **εξοχική έπαυλη** και το **αστικό μέγαρο**, που διαδίδονται στον ελληνικό χώρο από τα μέσα του 19ου αιώνα, εκφράζουν, με το μέγεθος, την πλούσια εσωτερική και εξωτερική διακόσμηση και τους μεγάλους κήπους τους, την προσπάθεια εξευρωπαϊσμού των ανώτερων κοινωνικά στρωμάτων.

Βίλα Καπαντζή (αρχές 20ού αι.), σήμερα κτίριο του ΜΙΕΤ, Θεσσαλονίκη.
Αρχιτέκτονας: P. Arigoni.

Ιλίου Μέλαθρον (1878-1879) - κατοικία του αρχαιολόγου Ε. Σλήμαν, σήμερα Νομισματικό Μουσείο, Αθήνα. Αρχιτέκτονας: E. Ziller.

Το **σύγχρονο σπίτι** στις πόλεις είναι συνήθως διαμέρισμα σε πολυκατοικία, ενώ μονοκατοικίες, μεζονέτες και σύγχρονες επαύλεις χτίζονται κυρίως στα **προάστια**. Η **αστική πολυκατοικία**, που πρωτοεμφανίζεται στον ελληνικό χώρο στις αρχές του 20ού αιώνα, εισάγει μια νέα μονάδα κατοίκησης, το διαμέρισμα, που επαναλαμβάνεται τυποποιημένο σε πολλούς ορόφους, προσφέροντας νέες ανέσεις στους κατοίκους της πόλης. Διαδίδεται κατά τη δεκαετία του 1930, ακολουθώντας τις νεωτεριστικές τάσεις της **αρχιτεκτονικής του Μεσοπολέμου**, ενώ κυριαρχεί μεταπολεμικά, συνήθως χωρίς «ποιοτικό σχεδιασμό», για να στεγάσει μαζικά τον ολοένα αυξανόμενο πληθυσμό των πόλεων.

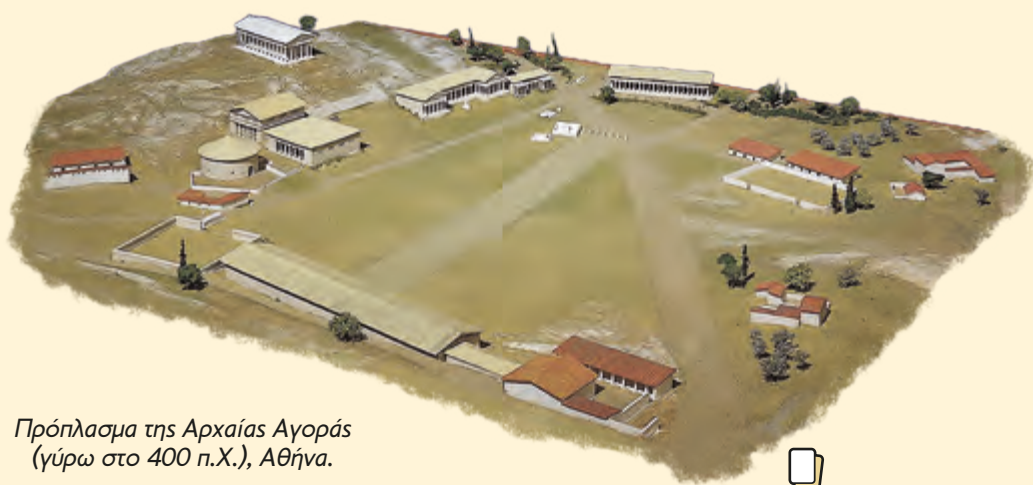
Όψη πολυκατοικίας της περιόδου 1920-1930 στη Θεσσαλονίκη.

Όψη μεταπολεμικής πολυκατοικίας στην Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Ν. Βαλσαμάκης.

Ρήτορες και λόγιοι, μαζί και πραγματευτάδες

Η **αρχαία αγορά** είναι ο πυρήνας της δημόσιας ζωής της αρχαιοελληνικής πόλης. Εκτός από χώρο εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών, αποτελεί χώρο συγκέντρωσης με πολιτικό, κοινωνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα.

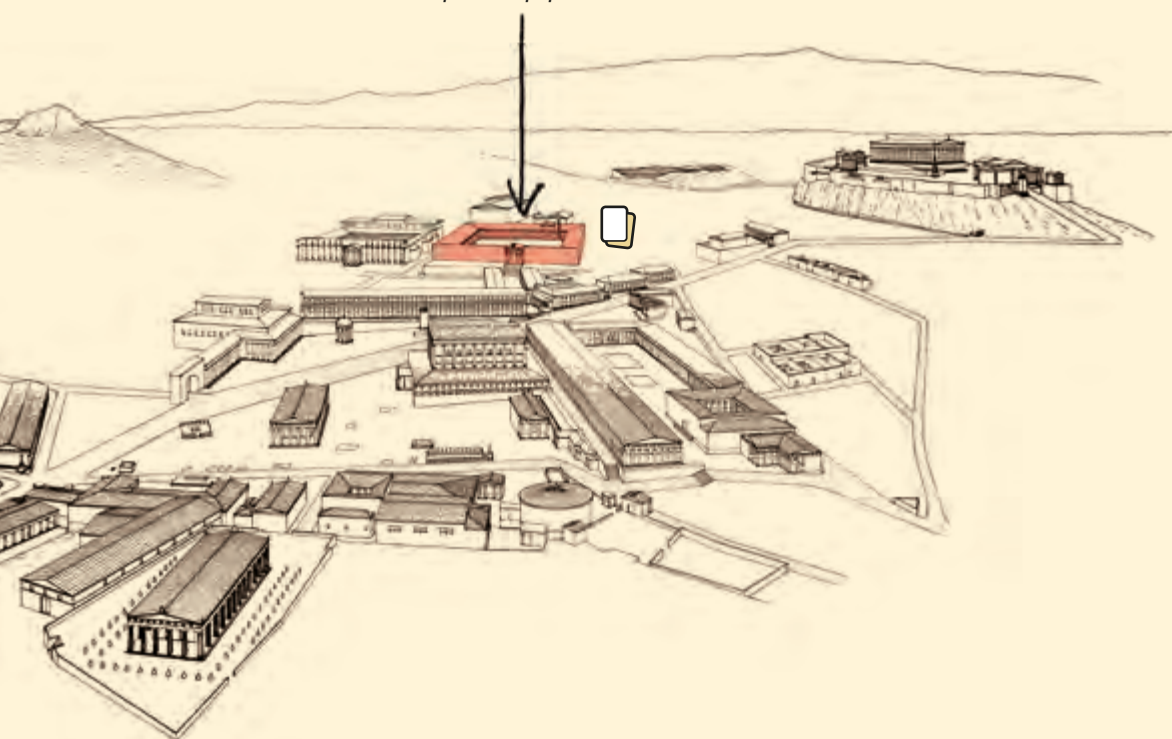
Πρόπλασμα της Αρχαίας Αγοράς
(γύρω στο 400 π.Χ.), Αθήνα.

Στον υπαίθριο χώρο της αγοράς, σε πόλεις φυσικής ανάπτυξης όπως στην Αθήνα, τα δημόσια κτίρια συνυπάρχουν σε ελεύθερη διάταξη με πρόχειρες κατασκευές καταστημάτων και εργαστηρίων, που κατά τα ελληνιστικά χρόνια ενσωματώνονται σε **στοές**. Αντίθετα, οι αρχαίες αγορές στις ιπποδάμειες πόλεις αποτελούν ορθογώνιες γεωμετρικές συνθέσεις.

Η **ρωμαϊκή αγορά (forum)** αποτελεί μνημειακό αρχιτεκτονικό συγκρότημα που αναπτύσσεται γύρω από ορθογώνια πλατεία. Περιλαμβάνει στοές, πίσω από τις οποίες ανεξάρτητοι χώροι λειτουργούν ως καταστήματα, εργαστήρια και αποθήκες, κρήνες και ναούς και είναι το κέντρο της οικονομικής ζωής της πόλης. Η είσοδος στο συγκρότημα γίνεται συνήθως μέσα από πρόπυλα.

Ρωμαϊκή Αγορά (forum)

Προοπτικό σχέδιο της Αρχαίας και της Ρωμαϊκής Αγοράς (γύρω στο 150), Αθήνα.

Μπεζεστένι Θεσσαλονίκης
(1455-1459).

Υπαίθρια οθωμανική αγορά. Χαρακτικό.

Crystal Palace. Κτίριο της Διεθνούς
Εκθεσης του Λονδίνου (1851).
Αρχιτέκτονας: J. Paxton.

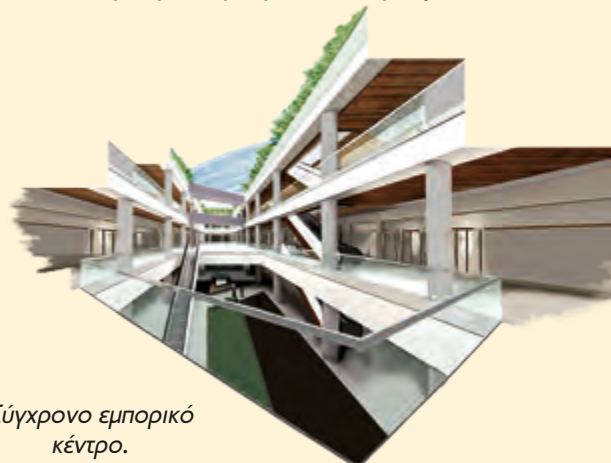

Βαρβάκειος Αγορά (1878-1886),
Αθήνα.

Γαλαρία Vittorio Emmanuele (1865-1877),
Μιλάνο. Αρχιτέκτονας: G. Mengoni.

Τα **σύγχρονα εμπορικά κέντρα** έχουν ως αφετηρία τις ευρωπαϊκές «γαλαρίες», στοές στεγασμένες με γυαλί, τις ανάλαφρες κατασκευές από μέταλλο και γυαλί των Διεθνών Εκθέσεων αλλά και τις κλειστές αγορές του 19ου αιώνα. Είναι μεγάλα κλειστά συγκροτήματα που αναπτύσσονται σε πολλαπλά επίπεδα, συχνά γύρω από αίθρια στεγασμένα με γυάλινη οροφή.

Σύγχρονο εμπορικό
κέντρο.

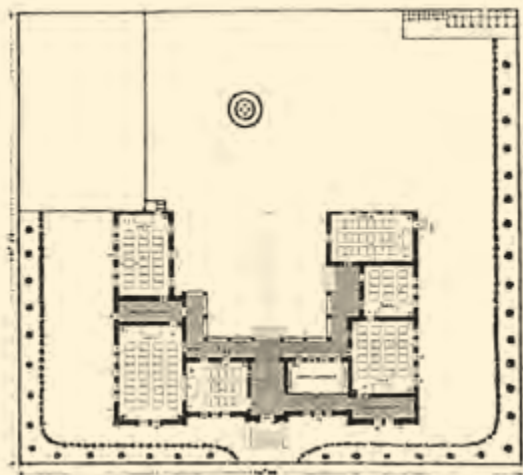
Σου έχουν πει για τους «ναούς της γνώσης»;

Σχολεία λέγονται σήμερα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στο νεοελληνικό κράτος, τον 19ο αιώνα, τα δημοτικά σχολεία στεγάζονται σε ισόγεια νεοκλασικά κτίρια, με μια κεντρική αίθουσα διδασκαλίας για τους μαθητές όλων των τάξεων και γραφείο δασκάλου.

Στα τέλη του 19ου αιώνα ορίζονται διάφοροι τύποι σχολικών κτιρίων που διαφοροποιούνται ανάλογα με τον αριθμό των αιθουσών διδασκαλίας (διτάξιο, τετρατάξιο, εξατάξιο).

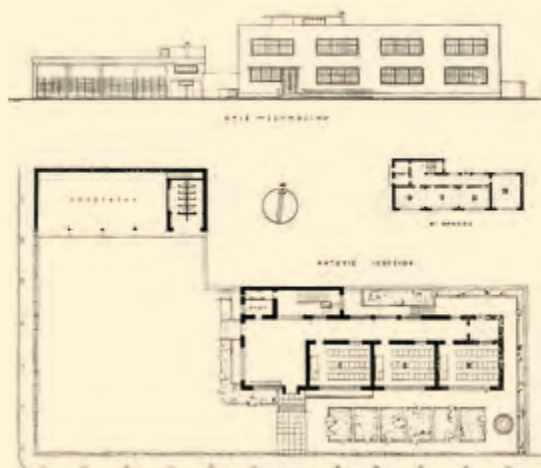
Τα κτίρια είναι συμμετρικά, ορθογώνια ή σε σχήμα Π, σε επαφή με αυλή.

Τύπος εξατάξιου δημοτικού σχολείου του 19ου αιώνα. Κάτοψη και όψη.

Τη δεκαετία του 1930, τα σχολικά κτίρια σε σχέδια πρωτοπόρων ελλήνων αρχιτεκτόνων, που κατασκευάζονται στο πλαίσιο μεγάλου κρατικού προγράμματος, αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα του μοντέρνου κινήματος.

Οι αίθουσες διδασκαλίας κατά μήκος διαδρόμων, οργανωμένες γύρω από αυλή, αλλά και ο συνδυασμός τους με χώρους εκδηλώσεων και αθλητικές και άλλες εγκαταστάσεις αποτέλεσαν πρότυπα για τον μετέπειτα σχεδιασμό σχολικών κτιρίων.

Όψη, κάτοψη και άποψη Δημοτικού Σχολείου Χαροκόπου (δεκαετία 1930), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Π. Καραντινός.

Σήμερα τα σχολεία σχεδιάζονται σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές υγιεινής και ασφάλειας, με έμφαση στη βιοκλιματική τους λειτουργία.

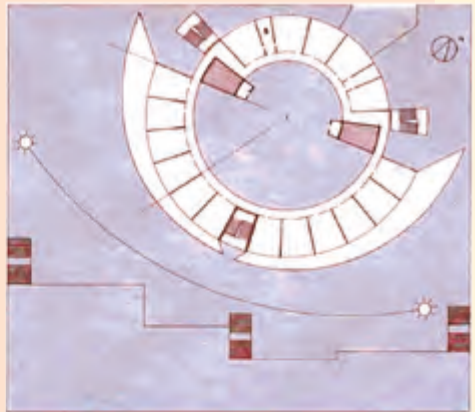
! Ιδιαίτερες περιπτώσεις σχεδιασμού σχολικών κτιρίων αποτελούν:

- α) Το Πειραματικό σχολείο του αρχιτέκτονα Δημήτρη Πικιώνη στη Θεσσαλονίκη. Συνδυάζει τις αρχές του μοντέρνου κινήματος με στοιχεία παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.

Πειραματικό Σχολείο του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1934).
Αρχιτέκτονας: Δ. Πικιώνης.

- β) Το «στρογγυλό σχολείο» στον Άγιο Δημήτριο της Αθήνας που σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Τάκη Ζενέτο. Στον κεντρικό χώρο του υπήρχε πρόβλεψη εγκατάστασης ηλεκτρονικών συστημάτων εκπαίδευσης.

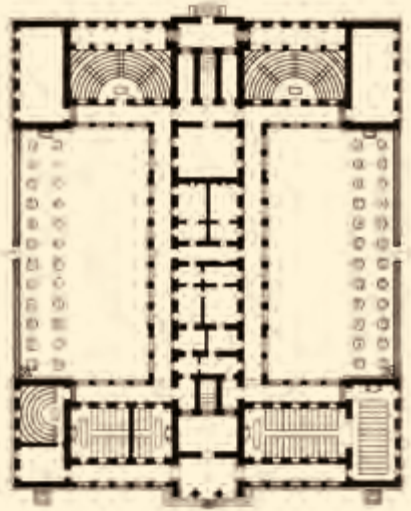

Κατόψεις και άποψη του «στρογγυλού σχολείου» (1969-1974) στον Άγιο Δημήτριο, Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Τ. Ζενέτος.

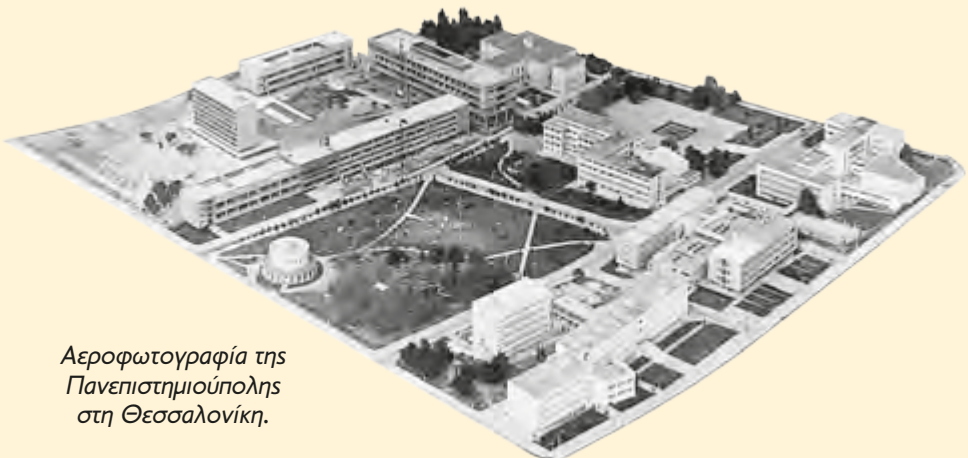
Πανεπιστήμιο λέγεται η σχολή ανώτατης εκπαίδευσης που περιλαμβάνει περισσότερες επιμέρους σχολές για εξειδικευμένη επιστημονική γνώση.

Στο νεοελληνικό κράτος, οι πρώτες ανώτατες σχολές του 19ου αιώνα στεγάζονται σε νεοκλασικά κτίρια. Από τον 20ό αιώνα κατασκευάζονται και νέα κτίρια σχολών που ακολουθούν συνήθως τις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Σήμερα κάποιες σχολές εξακολουθούν να στεγάζονται σε ιστορικά κτίρια της πόλης, αλλά οι περισσότερες λειτουργούν μέσα σε πανεπιστημιούπολεις.

Κάτοψη και άποψη του Πανεπιστημίου Αθηνών (1839-1864). Αρχιτέκτονας: Ch. Hansen.

Η **πανεπιστημιούπολη (campus)** είναι συγκρότημα κτιρίων, σε ελεύθερη διάταξη, που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση, γι' αυτό συνήθως βρίσκεται έξω από την πόλη ή στα όριά της. Εκεί τα ανεξάρτητα κτίρια των διαφόρων σχολών συνυπάρχουν με κτίρια διοίκησης, εστίασης και διαμονής των φοιτητών καθώς και με εγκαταστάσεις άθλησης και ψυχαγωγίας.

Αεροφωτογραφία της Πανεπιστημιούπολης στη Θεσσαλονίκη.

Πανεπιστήμιο της Virginia, στις Η.Π.Α. (1817-1826), το πρώτο πανεπιστήμιο με μορφή ακαδημαϊκού χωριού, σε σχέδια του προέδρου Thomas Jefferson.

Ο **μεντρεσές** είναι ισλαμικό ιεροδιδασκαλείο, δηλαδή σχολείο ανώτερης, θεολογικής κυρίως, εκπαίδευσης, όπου συνήθως κατοικούν και σπουδαστές.

Ένας τυπικός οθωμανικός μεντρεσές περιλαμβάνει χώρους που διατάσσονται σε στοές γύρω από εσωτερική αυλή με κρήνη. Αποτελεί συνήθως πρόκτισμα τζαμιού και περιλαμβάνει επίσης μεστζίτ, δηλαδή μικρό τζαμί χωρίς μιναρέ.

Άποψη και κάτοψη του μεντρεσέ του Βελή Πασά (β' μισό 16ου αι.), Μυτιλήνη.

Η **βιβλιοθήκη** είναι χώρος φύλαξης και ανάγνωσης βιβλίων. Οι πρώτες βιβλιοθήκες ήταν αρχαιακού χαρακτήρα, για τη φύλαξη διοικητικών και οικονομικών εγγράφων που είχαν τη μορφή κεραμικών ή ξύλινων «πινάκων».

Στον αρχαίο ελληνικό χώρο οι βιβλιοθήκες των φιλοσοφικών σχολών πιθανότατα συνδέονταν με χώρους ανάγνωσης, διαλέξεων και αναψυχής γύρω από περιστύλια.

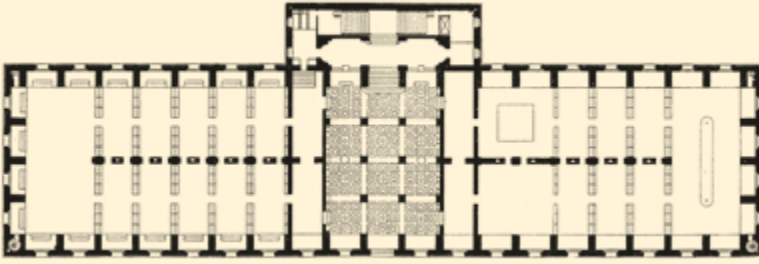
Οι δημόσιες βιβλιοθήκες της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής ήταν αυτόνομα επιβλητικά κτίρια με περιστύλιο. Είχαν ιδιαίτερο, συνήθως διώροφο, χώρο φύλαξης των παπύρων σε ειδικά ράφια, λατρευτικούς χώρους και αμφιθέατρα που χρησίμευαν ως αναγνωστήρια.

Πρόπλασμα της Βιβλιοθήκης του Αδριανού (περίπου 132) στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας.

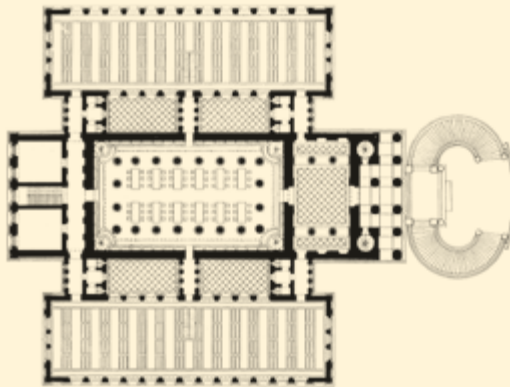

Στη βυζαντινή Ανατολή, όπως και στη μεσαιωνική Δύση, βιβλιοθήκες λειτουργούσαν συνήθως σε μοναστήρια, σε συνδυασμό με εργαστήρια αντιγραφής χειρόγραφων βιβλίων (κωδίκων), αλλά και σε ανάκτορα και πανεπιστήμια. Στην περίοδο της Αναγέννησης, με την ανακάλυψη της τυπογραφίας και την ευρεία διάδοση των βιβλίων, κατασκευάζονται στην Ευρώπη εντυπωσιακά αρχαιοπρεπή κτίρια ιδιωτικών βιβλιοθηκών και από τον 18ο αιώνα μεγάλες δημόσιες βιβλιοθήκες.

Κάτοψη και εσωτερική άποψη της Βιβλιοθήκης Sainte-Geneviève (1843-1851) στο Παρίσι, με εμφανή μεταλλική κατασκευή. Αρχιτέκτονας: H. Labrouste.

Στα μέσα του 19ου αιώνα, δίπλα στα νεοκλασικά κτίρια βιβλιοθηκών, συναντάμε και τα πρώτα κτίρια με μεταλλική κατασκευή. Σήμερα οι βιβλιοθήκες ακολουθούν τις σύγχρονες αρχιτεκτονικές τάσεις. Εκτός από τους χώρους φύλαξης και ανάγνωσης βιβλίων διαθέτουν και χώρους με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, που προσφέρουν τη δυνατότητα έρευνας σε ψηφιακά αρχεία.

Κάτοψη και εσωτερική άποψη της Εθνικής Βιβλιοθήκης (1887-1902), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Th. Hansen.

Τι να κάνει μια πόλη χωρίς παραγωγή;

Η **βιομηχανική αρχιτεκτονική** αφορά στον σχεδιασμό και την κατασκευή **χώρων βιοτεχνικών δραστηριοτήτων, εργοστασίων** και άλλων σχετικών εγκαταστάσεων, όπως χώρων εξόρυξης πρώτων υλών, αποθηκών καθώς και χώρων για τις μεταφορές ή την παραγωγή ενέργειας. Όσοι από αυτούς τους χώρους έχουν ιδιαίτερη ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία αποτελούν διατηρητέα μνημεία της βιομηχανικής μας κληρονομιάς.

Οι **χώροι βιοτεχνικών δραστηριοτήτων** είναι χώροι όπου παράγονται υλικά αγαθά με τη δύναμη ανθρώπων ή ζώων καθώς επίσης του ανέμου και του νερού. Στις αρχαίες και τις μεσαιωνικές πόλεις ήταν ενταγμένοι μέσα στον πολεοδομικό ιστό, χωρίς να ξεχωρίζουν από τις κατοικίες. Σήμερα βιοτεχνίες ονομάζουμε τα μικρά εργοστάσια, με περιορισμένο όγκο παραγωγής.

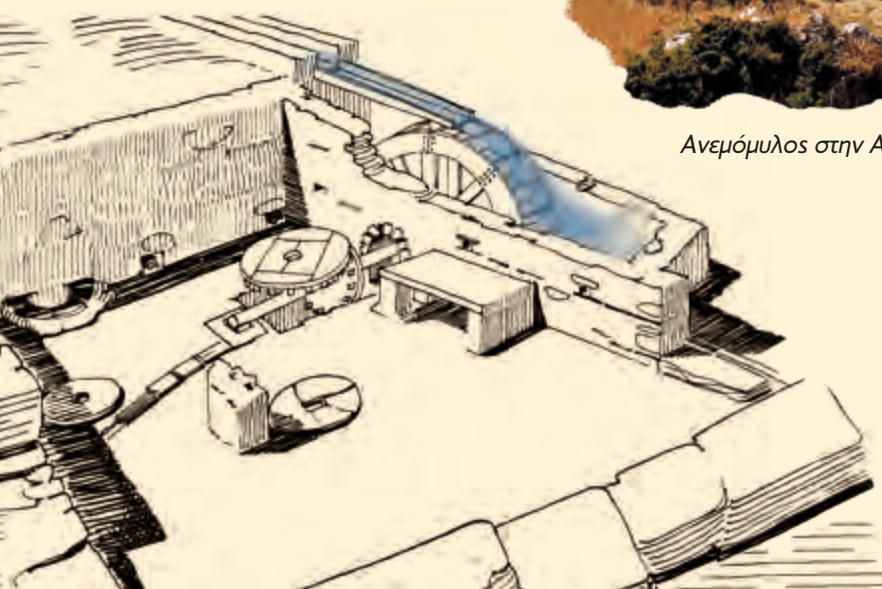
Τομή αρχαίου κεραμικού κλιβάνου.

Τα **κεραμικά εργαστήρια** βρίσκονταν συνήθως στην περιφέρεια ή έξω από τον οικισμό, κοντά σε πηγή νερού. Διέθεταν κτιστούς κλιβάνους για το ψήσιμο και την παραγωγή χρηστικών αντικειμένων και δομικών υλικών.

Στους περισσότερους **ανεμόμυλους** και **νερόμυλους**, ειδικές κατασκευές, οι φτερωτές, κινούσαν με τη δύναμη του νερού ή του αέρα μύλοπετρες που άλεθαν τα σιτηρά.

Ανεμόμυλος στην Απείρανθο, Νάξος.

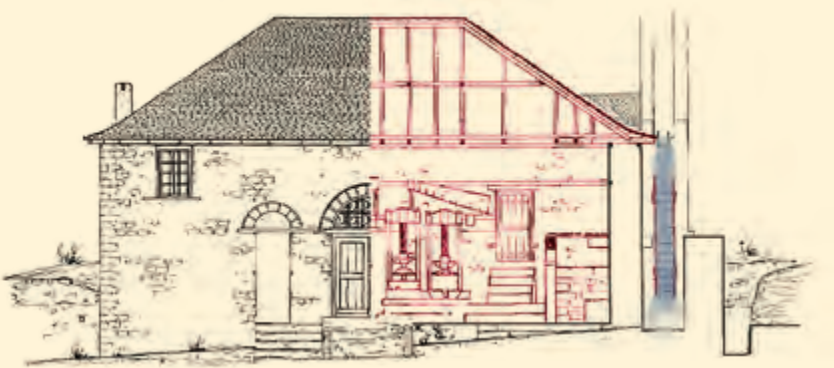

Προοπτικό σχέδιο παλαιοχριστιανικού νερόμυλου στην Αρχαία Αγορά, Αθήνα.

Στα **ελαιοτριβεία ή λιοτριβία** υπήρχαν μυλόπετρες για τη σύνθλιψη των καρπών της ελιάς, πιεστήρια και δεξαμενές για τη συγκέντρωση του λαδιού.

Αποκατάσταση πιεστηρίου σε αρχαίο ελαιοτριβείο της Κύπρου.

Όψη-τομή του ελαιοτριβείου της μονής Μεγίστης Λαύρας, Άγιον Όρος.

Αλευρόμυλος στη Μονή Πρέβελη, Κρήτη.

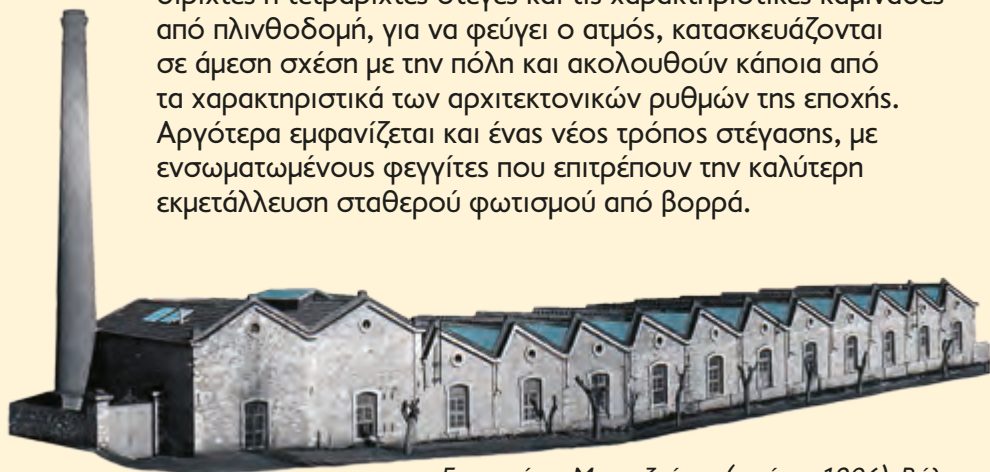
Τα **πατητήρια ή ληνοί** ήταν λαξευμένες στην πέτρα λεκάνες ή χτιστές δεξαμενές, όπου συμπιέζονταν τα σταφύλια για την παραγωγή μούστου και στη συνέχεια κρασιού.

Αποκατάσταση μινωικού πατητηρίου, Βαθύπετρο Κρήτης.

Τα **εργοστάσια** και οι **βιομηχανικές εγκαταστάσεις** εμφανίζονται μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση. Αξιοποιούν νέες μορφές ενέργειας (ατμό, ηλεκτρισμό, πετρέλαιο κ.ά.) για την τυποποιημένη και μαζική παραγωγή υλικών αγαθών.

Τον 19ο αιώνα, τα πρώτα λιθόκτιστα βιομηχανικά κτίρια, με δίριχτες ή τετράριχτες στέγες και τις χαρακτηριστικές καμινάδες από πλινθοδομή, για να φεύγει ο ατμός, κατασκευάζονται σε άμεση σχέση με την πόλη και ακολουθούν κάποια από τα χαρακτηριστικά των αρχιτεκτονικών ρυθμών της εποχής. Αργότερα εμφανίζεται και ένας νέος τρόπος στέγασης, με ενσωματωμένους φεγγίτες που επιτρέπουν την καλύτερη εκμετάλλευση σταθερού φωτισμού από βορρά.

Εργοστάσιο Μουρτζούκου (περίπου 1906), Βόλος.

Σταδιακά οι βιομηχανικοί χώροι μεγαλώνουν, καθώς ο φέρων οργανισμός τους κατασκευάζεται από μέταλλο ή οπλισμένο σκυρόδεμα, ενώ στις μέρες μας κατασκευάζονται συνήθως από προκατασκευασμένα στοιχεία. Καθώς τα εργοστάσια αποτελούν εστίες ρύπανσης για τις πόλεις, λόγω των αερίων που παράγονται από τις καύσεις αλλά και των βιομηχανικών αποβλήτων, οι σύγχρονες βιομηχανίες εγκαθίστανται σε βιομηχανικές περιοχές έξω από τα αστικά κέντρα. Κάποια από τα εργοστάσια που υπάρχουν ακόμα μέσα στην πόλη προστατεύονται ως διατηρητέα μνημεία και συχνά στεγάζουν νέες χρήσεις.

Αντλιοστάσιο της Οθωμανικής Εταιρείας Υδάτων (1890-1894), σήμερα Μουσείο Ύδρευσης, Θεσσαλονίκη.

Εργοστάσιο ζυθοποιίας Φιξ (περίπου 1950), σήμερα Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Τ. Ζενέτος.

Σιδηροδρομικός Σταθμός Πελοποννήσου (τέλη 19ου - αρχές 20ού αι.), Αθήνα.

Υπηρετώντας τον πολίτη

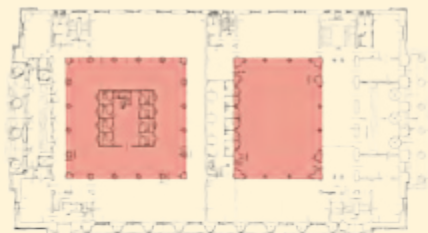
Ο όρος **τράπεζα**, που προέρχεται από τα τραπέζια των οικονομικών συναλλαγών στις αγορές των αρχαίων και μεσαιωνικών χρόνων, σήμερα αναφέρεται στο κτίριο όπου γίνονται χρηματικές συναλλαγές, αποταμίευση και δανεισμός χρηματικών ποσών.

Τραπεζικές συναλλαγές στεγάζονται κατά την περίοδο της Αναγέννησης σε **αστικά μέγαρα**.

Όψη του μεγάρου Banco Mediceo (1455-1459) που λειτουργούσε ως έδρα των οικονομικών συναλλαγών της οικογένειας των Μεδίκων στο Μιλάνο.

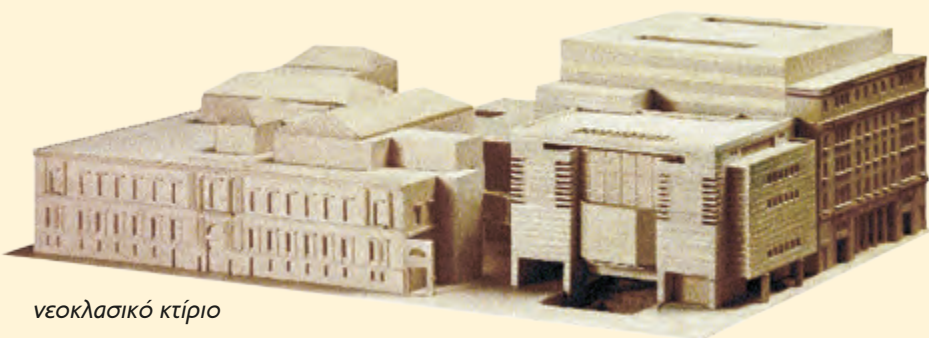
Από τον 18ο αιώνα οι τράπεζες οργανώνονται γύρω από μια αίθουσα συναλλαγών, συνήθως στεγασμένη με θόλο. Στο νεοελληνικό κράτος αρχικά στεγάζονται σε νεοκλασικά κτίρια, ενώ σταδιακά ακολουθούν τις νεότερες εξελίξεις της αρχιτεκτονικής.

Όψη, κάτοψη και τομή του μεγάρου της Εθνικής Τράπεζας και της Τράπεζας της Ελλάδος (1928-1933), Θεσσαλονίκη.

Αρχιτέκτονας: Α. Βάλβης, Επίβλεψη: Ι. Ισηγόνης

σύγχρονο κτίριο

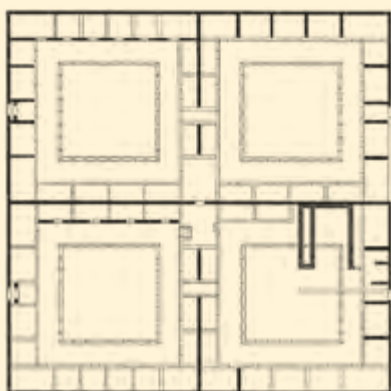

νεοκλασικό κτίριο

Πρόπλασμα της Εθνικής Τράπεζας στην Πλατεία Κοτζιά, Αθήνα. Αριστερά το αρχικό νεοκλασικό κτίριο (19ος αι.) και δεξιά η σύγχρονη προσθήκη (περίπου 2000). Αρχιτέκτονες της προσθήκης: Μ. Botta και έλληνες συνεργάτες.

■ **Ξενοδοχείο** λέγεται το κτίριο φιλοξενίας των επισκεπτών μιας πόλης.

Στον ελληνικό χώρο, για τη φιλοξενία των επίσημων προσκεκλημένων, υπήρχαν στα αρχαία ιερά δημόσια πολυτελή κτίρια με αίθρια.

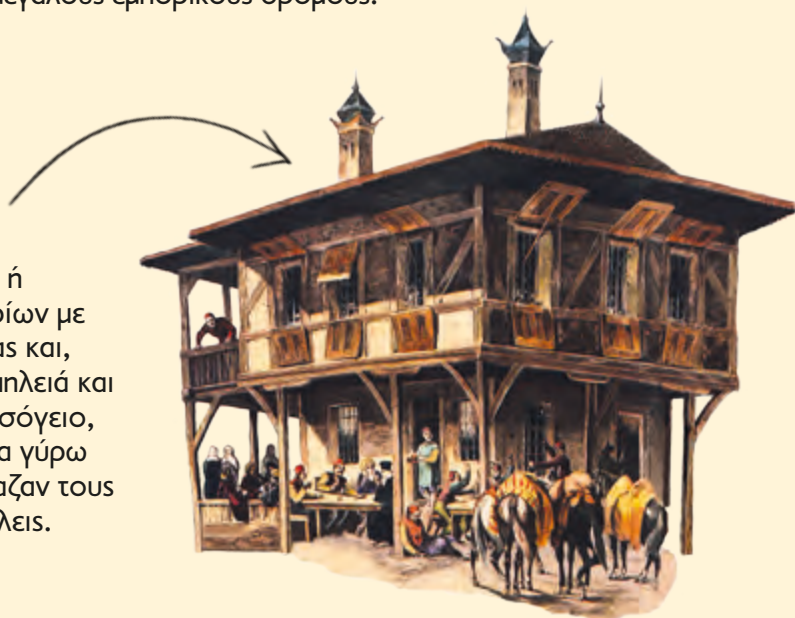
Κάτοψη του καταγωγίου (τέλη 4ου - αρχές 3ου αι. π.Χ.) στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου. Φιλοξενούσε προσκυνητές, ασθενείς και συνοδούς τους.

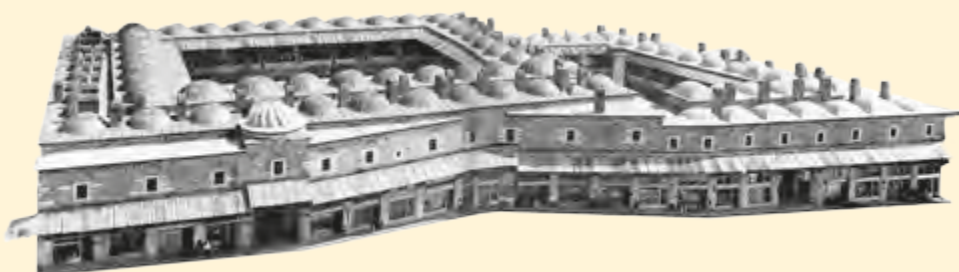
Σχέδιο ρωμαϊκού ξενοδοχείου, Ostia Italίας.

Τα **βυζαντινά πανδοχεία** είχαν τραπεζαρία, μαγειρείο και λουτρό στο ισόγειο και υπνοδωμάτια στον όροφο, ενώ **ξενώνες** συναντάμε συχνά σε μοναστήρια για άπορους ταξιδιώτες και οδοιπόρους. Στην οθωμανική αυτοκρατορία λειτουργούν τα **καραβάν σεράγια**, οχυρωμένα συγκροτήματα με εσωτερική αυλή πάνω στους μεγάλους εμπορικούς δρόμους.

Τα ιδιωτικά **χάνια**, μακρόστενα κτίρια ή συγκροτήματα κτιρίων με δωμάτια φιλοξενίας και, πολλές φορές, καπηλειά και καταστήματα στο ισόγειο, συχνά οργανωμένα γύρω από αυλή, ξεκούραζαν τους ταξιδιώτες στις πόλεις.

Χάνι έξω από τη Θεσσαλονίκη. Από έγχρωμο χαρακτηριστικό.

Καραβάν σεράι Rüstem Pasha (16ος αι.), Αδριανούπολη. Αρχιτέκτονας: Sinan Pasha.

Τα ξενοδοχεία που εμφανίζονται τον 19ο αιώνα στον ελληνικό χώρο στεγάζονται σε νεοκλασικά ή εκλεκτικιστικά κτίρια. Έχουν εντυπωσιακούς χώρους υποδοχής, καφεστιατόρια και χώρους εκδηλώσεων, που φιλοξενούν μεγάλο μέρος της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της πόλης.

*Ξενοδοχείο Ακταίον (περίπου 1903 – έχει κατεδαφιστεί) στο Φάληρο, Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Π. Καραθανασόπουλος.*

*Ξενοδοχείο Ξενία Άνδρου (1958).
Αρχιτέκτονας: Α. Κωνσταντινίδης.*

Στην Ελλάδα τα πρώτα ξενοδοχεία που ακολουθούν τις αρχές του μοντέρνου κινήματος εμφανίστηκαν στη δεκαετία του 1930, ενώ τα ξενοδοχεία του μεγάλου κρατικού προγράμματος τουριστικής ανάπτυξης των δεκαετιών του 1950-1960, τα «Ξενία», είναι χαμηλού ύψους συγκροτήματα κτιρίων που συνδυάζουν το μοντέρνο κίνημα με την αρχιτεκτονική παράδοση του τόπου. Σταδιακά και στις νεοελληνικές πόλεις διαδόθηκε η διεθνής τάση για πολυτελή και πολυώροφα ιδιωτικά ξενοδοχεία.

*Ξενοδοχείο Χίλτον (1958-1963), Αθήνα.
Αρχιτέκτονες: Εμμ. Βουρέκας,
Π. Βασιλειάδης και Σ. Στάικος. Στην όψη
προς τη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας
εγχάρκτη διακοσμητική σύνθεση του
εικαστικού Γ. Μόραλη.*

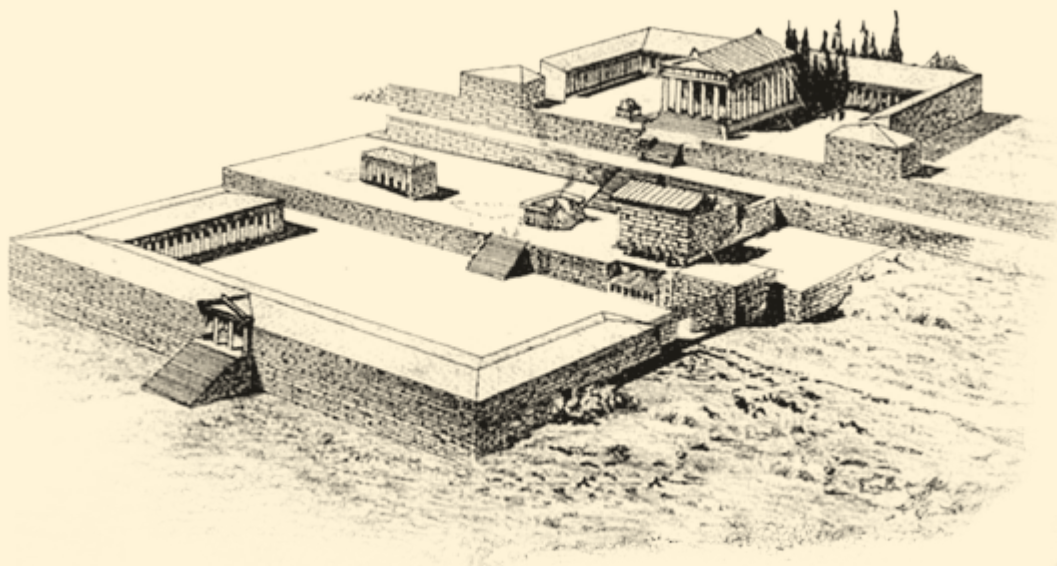
Φροντίζω δημαίνει αγαπώ!

Χώροι θεραπείας και **ίασης** υπάρχουν στον ελληνικό χώρο από την αρχαιότητα.

Τα **ασκληπιεία**, ιερά αφιερωμένα στον θεό Ασκληπιό, λειτουργούν και ως θεραπευτήρια. Τα συγκροτήματα αυτά περιλαμβάνουν στοές, όπως το εγκοιμητήριο ή άβατο, για τη θεραπεία των ασθενών στη διάρκεια του ύπνου τους, τον ναό, σε άμεση σχέση με πηγή νερού, χώρους διαμονής, αλλά και άθλησης και ψυχαγωγίας (θέατρο), στο πλαίσιο της σφαιρικής αντιμετώπισης της υγείας.

Ο Ασκληπιός με την κόρη του Υγεία
θεραπεύει μια ασθενή. Ανάγλυφη πλάκα
(4ος αι. π.Χ.) από το Ασκληπιείο του Πειραιά.
Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά.

Αναπαράσταση του Ασκληπιείου στην Κω (4ος αι. π.Χ.).

Τα **ρωμαϊκά νοσοκομεία**, συνήθως ενταγμένα σε στρατόπεδα, έχουν κατά κανόνα ορθογώνια κάτοψη με τους χώρους νοσηλείας οργανωμένους γύρω από κεντρικό αίθριο.

Πρόπλασμα ρωμαϊκού νοσοκομείου στο στρατόπεδο Vetera, Birten Γερμανίας.

Στο Βυζάντιο χώροι νοσηλείας υπήρχαν συχνά σε μοναστήρια, ενώ στην οθωμανική αυτοκρατορία η νοσοκομειακή περίθαλψη προσφέρεται στα **ιμαρέτ** και σε ιατρικές σχολές.

Παλιό Νοσοκομείο της Ρόδου (1440-1483), σήμερα Αρχαιολογικό Μουσείο.

Τα **νοσοκομεία**, με τη σημερινή έννοια, διαδίδονται τον 19ο αιώνα, τόσο στο νεοελληνικό κράτος όσο και στην οθωμανική επικράτεια, και στεγάζονται κυρίως σε νεοκλασικά κτίρια.

*Νοσοκομείο Ευαγγελισμός (1881-1884), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Α. Θεοφιλάς.
Το κτίριο δέχτηκε μεταγενέστερες επεμβάσεις.*

Τα νέα κτίρια νοσοκομείων της δεκαετίας του 1930 στην Ελλάδα χτίζονται σύμφωνα με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος. Συνήθως χαμηλού ύψους και οργανωμένα σε πτέρυγες, αναβαθμίζουν τις συνθήκες νοσηλείας, δίνοντας έμφαση στον φυσικό φωτισμό και αερισμό των χώρων.

Δημοτικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης (1902-1903).

Μεταπολεμικά οι αυξημένες ανάγκες οδηγούν στην κατασκευή πολυώροφων συμπαγών κτιρίων, που ακολουθούν τις εξελίξεις της ιατρικής και επιδιώκουν να καλύψουν τις σύγχρονες ανάγκες περίθαλψης και θεραπείας.

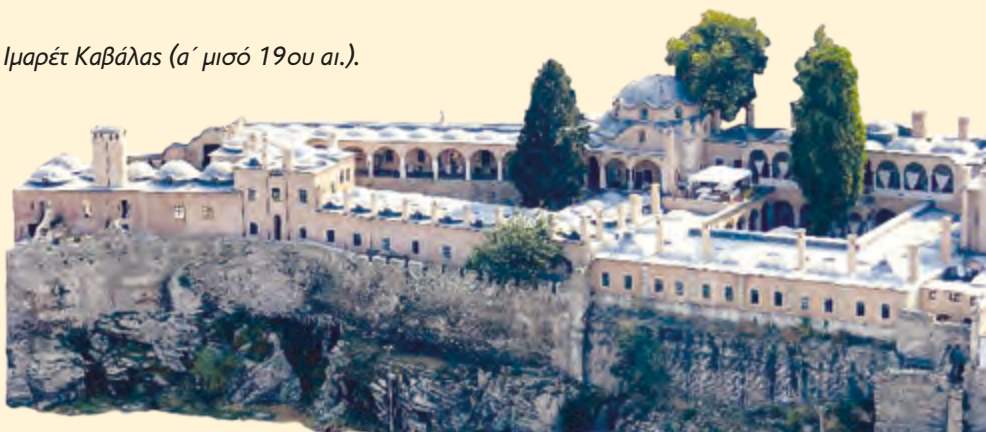

*Το πρώτο κτίριο του Νοσοκομείου Σωτηρία (εγκαίνια 1932), Αθήνα.
Αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα των κτιρίων νοσηλείας της δεκαετίας του '30.
Αρχιτέκτονας: Ι. Δεσποτόπουλος.*

Χώροι κοινωνικής πρόνοιας, όπως ορφανοτροφεία, γηροκομεία, πτωχοκομεία και άλλα, υπήρχαν στον ελλαδικό χώρο από τα βυζαντινά χρόνια, σύμφωνα με γραπτές πηγές. Συχνά λειτουργούσαν σε σύνδεση με τα μοναστήρια, όπως και στη μεσαιωνική Ευρώπη.

Στην οθωμανική αυτοκρατορία λειτουργούν **ιμαρέτ**, δημόσια φιλανθρωπικά ιδρύματα που σιτίζουν δωρεάν τους φτωχούς. Είναι συγκροτήματα κτιρίων που διατάσσονται συνήθως γύρω από αυλή/ές και περιλαμβάνουν μαγειρείο, πτωχοκομείο, νοσοκομείο, ξενώνα, ίσως και μεντρεσέ ή σχολείο. Συχνά γειτνιάζουν με τέμενος.

Ιμαρέτ Καβάλας (α' μισό 19ου αι.).

Από τον 19ο αιώνα, στο νεοελληνικό κράτος αλλά και στην οθωμανική επικράτεια, κοινωφελή ιδρύματα, όπως **ορφανοτροφεία**, **γηροκομεία** και **πτωχοκομεία** στεγάζονται συνήθως σε νεοκλασικά κτίρια. Στην Ελλάδα, από τη δεκαετία του 1930, με τα κτίρια του μοντέρνου κινήματος που στέγασαν μονάδες κοινωνικής πρόνοιας, επικράτησε η τάση για βελτίωση των συνθηκών διαμονής, που παραμένει επίκαιρη μέχρι σήμερα.

Αμαλίο Ορφανοτροφείο (μέσα 19ου αι.), Αθήνα. Στη θέση του βρίσκεται σήμερα το Μέγαρο Μαξίμου.

Γηροκομείο Πειραιά (1892-1899).

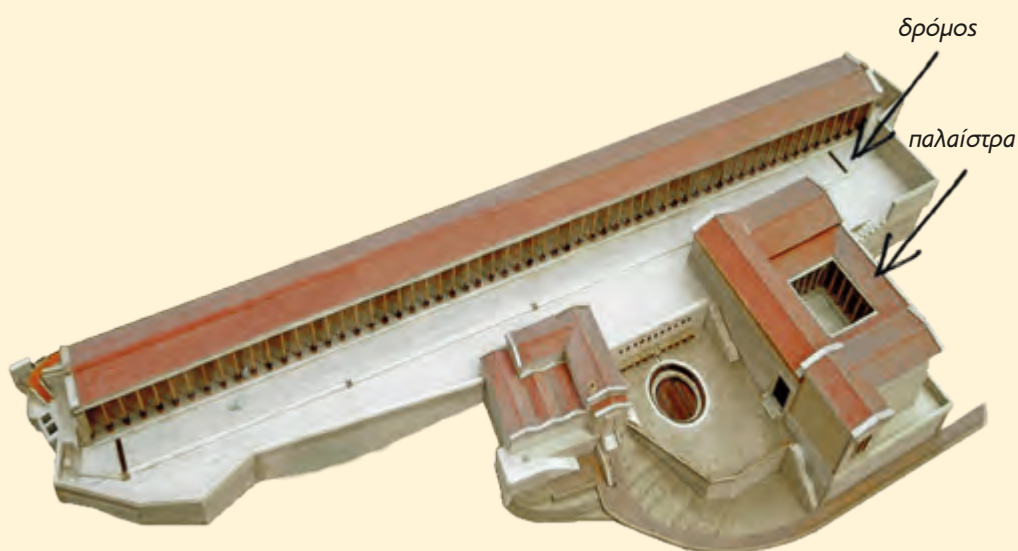
Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθήνας (1872-1875), σήμερα Παλαιά Δημοτική Πινακοθήκη. Αρχιτέκτονας: Π. Κάλκος.

Χώροι άθλησης, υγιεινής, καλλιέργειας και ψυχαγωγίας

Το **αρχαίο γυμνάσιο** είναι αρχικά υπαίθριος χώρος άθλησης με μικρές βοηθητικές εγκαταστάσεις έξω από την πόλη.

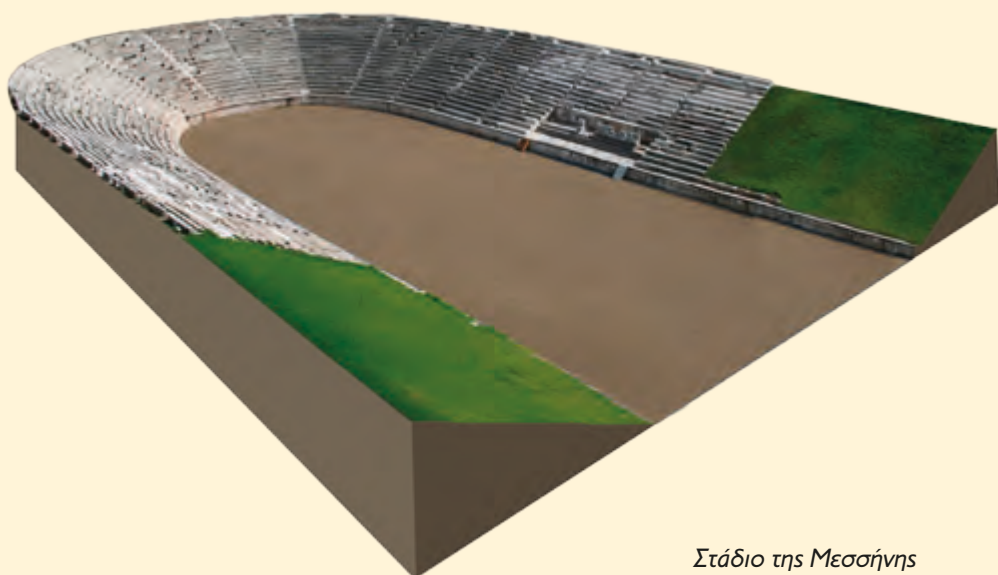
Στα κλασικά χρόνια γίνεται ένα συγκρότημα κτιρίων με χώρους άθλησης, λουτρά, βοηθητικούς χώρους, αλλά και αίθουσες για διαλέξεις και μαθήματα, γύρω από στοές, κήπους και χώρους περιπάτου. Βασικοί χώροι άθλησης είναι ο **δρόμος**, για το άθλημα του στίβου, και η παλαίστρα. Κάποια γυμνάσια εξελίσσονται σε φιλοσοφικές σχολές.

Η **παλαίστρα** στην αρχαία Ελλάδα είναι αρχικά μια πλατεία με σκάμματα για το άθλημα της πάλης στον χώρο του γυμνασίου. Τα κλασικά χρόνια γίνεται κτίριο με βοηθητικούς χώρους οργανωμένους γύρω από περιστυλη αυλή.

Πρόπλασμα αρχαίου γυμνασίου (4ος αι. π.Χ.), Δελφοί.

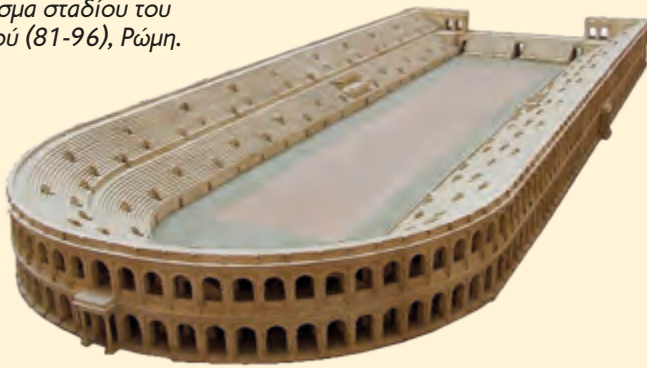
Το **αρχαιοελληνικό στάδιο**, που προοριζόταν για τους αγώνες στίβου, διαμορφώνεται συνήθως έξω από την πόλη, σε επίπεδο χώρο ανάμεσα σε λόφους. Έχει μακρόστενη ορθογώνια ή πεταλόσχημη κάτοψη, με τον χώρο των αγωνισμάτων στο κέντρο, περιμετρικά τον αμφιθεατρικό χώρο των θεατών και την είσοδο στη μια στενή πλευρά, απέναντι από το καμπύλο μέρος.

Στάδιο της Μεσσήνης (2ος αι. π.Χ.).

Το **ρωμαϊκό στάδιο** ακολουθεί κατά κανόνα τον τύπο του πεταλόσχημου αρχαιοελληνικού σταδίου, μόνο που οι κερκίδες των θεατών στηρίζονται σε θολωτές υποδομές. Χρησιμοποιείται συχνά και για άλλα θεάματα.

*Πρόπλασμα σταδίου του
Δομιτιανού (81-96), Ρώμη.*

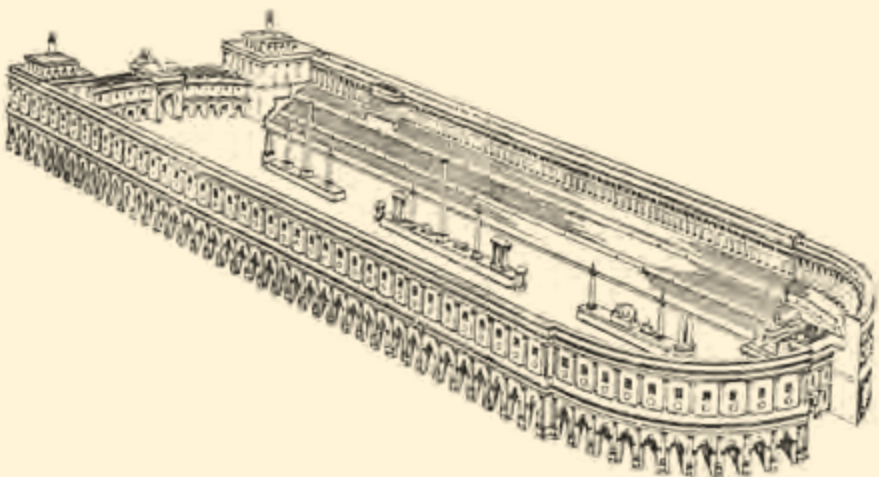
Το **σύγχρονο στάδιο** στεγάζει σύγχρονες αθλητικές δραστηριότητες, ενώ συχνά φιλοξενεί και πολιτιστικές δράσεις. Συνήθως έχει κάτοψη σε σχήμα έλλειψης και είναι κλειστός χώρος ή έχει στεγασμένο μόνο τον χώρο των κερκίδων.

*Ολυμπιακό Στάδιο (ΟΑΚΑ) στο Μαρούσι, Αθήνα. Ολοκληρώθηκε το 1982
και καλύφθηκε με στέγη, σε σχέδια του αρχιτέκτονα S. Calatrava, το 2004.*

Ο **αρχαιοελληνικός ιππόδρομος**, σύμφωνα με γραπτές πηγές και τα λίγα αρχαιολογικά ευρήματα, ήταν ένα είδος πεταλόσχημου σταδίου μεγάλου μεγέθους, όπου γίνονταν ιπποδρομίες και αρματοδρομίες.

Ο **ρωμαϊκός ιππόδρομος**, ένα είδος πεταλόσχημου σταδίου, ακολουθεί τον τύπο του αρχαιοελληνικού, αλλά οι κερκίδες των θεατών στηρίζονται σε θολωτές υποδομές. Για τους επισήμους διαμορφώνονται ξεχωριστά θεωρεία. Στον ιππόδρομο, εκτός από ιπποδρομίες, λαμβάνουν χώρα επίσης γιορτές και άλλα δημοφιλή θεάματα, παράδοση που συνεχίζεται και στους βυζαντινούς χρόνους.

Αναπαράσταση ιπποδρόμου (Circus Maximus, 1ος αι.), Ρώμη.

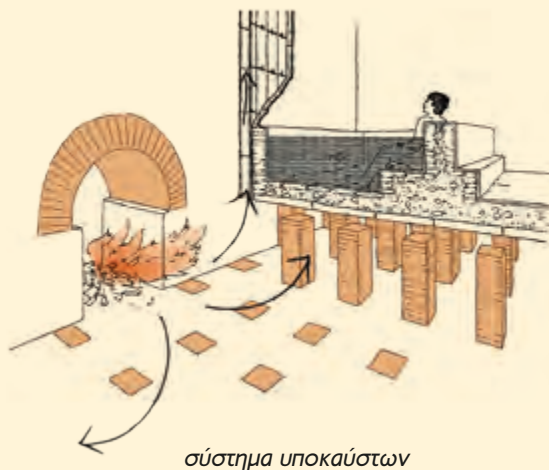
Τα **δημόσια λουτρά** αποτελούσαν διαχρονικά χώρους υγιεινής αλλά και κοινωνικής συναναστροφής.

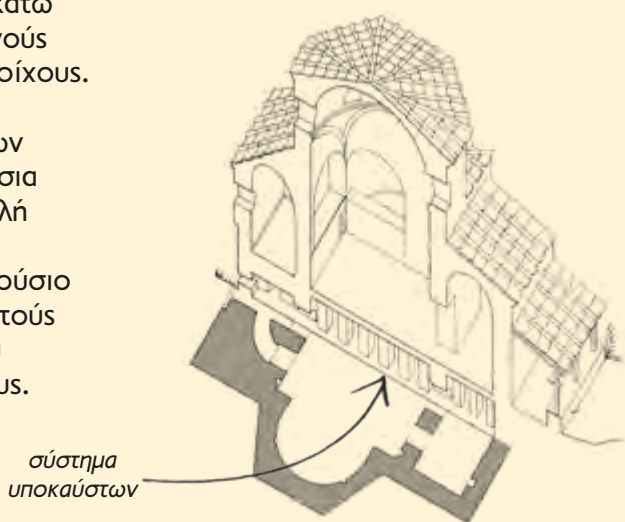
Αναπαράσταση ελληνιστικού λουτρού (2ος αι. π.Χ.) στη Ρωμαϊκή Αγορά της Θεσσαλονίκης.

Στα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια χρησιμοποιείται ένα πιο εξελιγμένο σύστημα θέρμανσης των χώρων με **υπόκαυστα**. Ο ζεστός αέρας από τον χώρο της εστίας κυκλοφορούσε κάτω από το δάπεδο και με αγωγούς διοχετευόταν μέσα στους τοίχους.

Θέρμες λέγονται τα μεγάλων διαστάσεων ρωμαϊκά δημόσια λουτρά. Αποτελούν πολυτελή κτιριακά συγκροτήματα συμμετρικής κάτοψης με πλούσιο γλυπτό διάκοσμο και ανοιχτούς χώρους στο εσωτερικό του ορθογώνιου περιβόλου τους.

σύστημα υποκαύστων

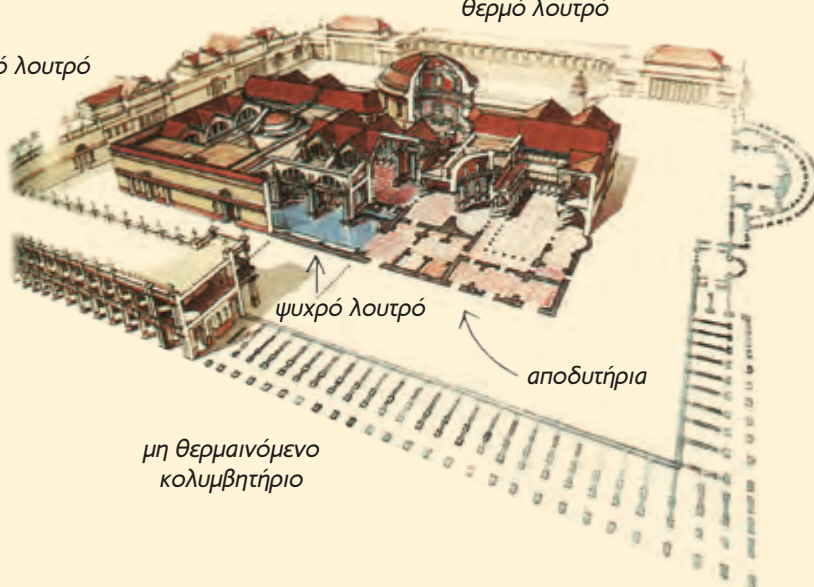

σύστημα υποκαύστων

Αναπαράσταση βυζαντινού λουτρού, Σπάρτη.

θερμό λουτρό

χλιαρό λουτρό

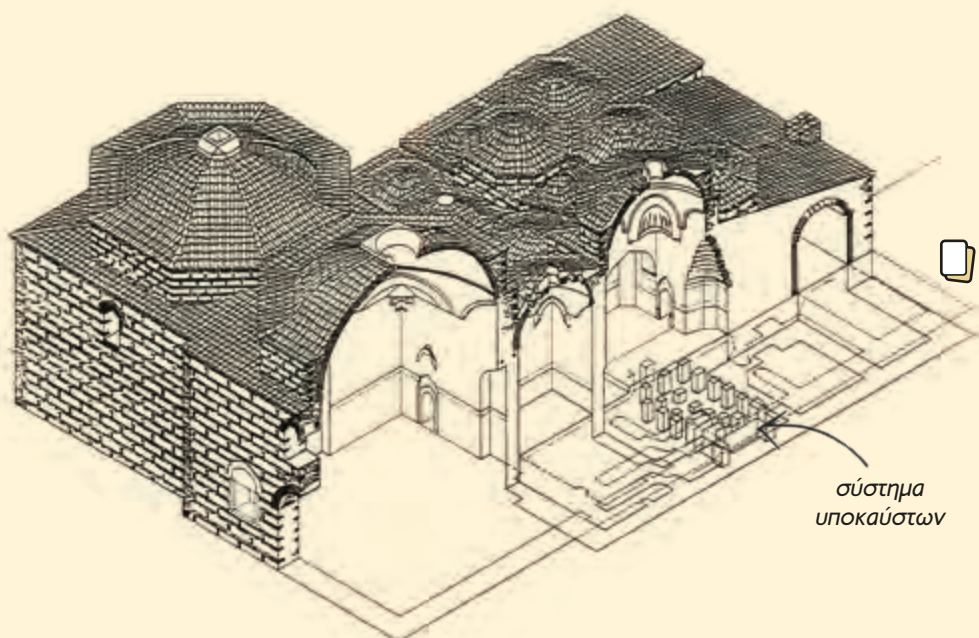

Αναπαράσταση των Θερμών του Καρακάλλα (αρχές 3ου αι.), Ρώμη.

Τα **οθωμανικά χαμάμ** είναι δημόσια λουτρά συνήθως συνδεδεμένα με τεμένη. Όπως και τα βυζαντινά, λειτουργούν χωριστά για γυναίκες και άνδρες.

Η κεντρική αίθουσα σε ένα τυπικό χαμάμ καλύπτεται συνήθως με μεγάλο ημισφαιρικό θόλο με μικρά ανοίγματα καλυμμένα με φυσητό γυαλί, ενώ στο κέντρο της έχει σιντριβάνι. Γούρνες με νερό που τρέχει έχουν αντικαταστήσει τους κοινόχρηστους λουτήρες, καθώς το Κοράνι απαιτεί τη χρήση τρεχούμενου νερού.

Δημόσια λουτρά χρησιμοποιούνται στις πόλεις μέχρι και τον 20ό αιώνα, όταν πλέον δημιουργούνται χώροι υγιεινής σε κάθε κατοικία.

Αξονομετρικό σχέδιο του Γιαχουντί Χαμάμ (τέλη 15ου - αρχές 16ου αι.), Θεσσαλονίκη.

Το **μουσείο** στην αρχαιότητα αποτελούσε κέντρο λατρείας των μουσών. Από την Αναγέννηση ο όρος χρησιμοποιήθηκε για τον ιδιωτικό χώρο φύλαξης και ανάδειξης διαφόρων συλλογών αντικειμένων και έργων τέχνης.

Στα τέλη του 17ου αιώνα συναντάμε τα πρώτα επισκέψιμα κτίρια μουσείων, που στεγάζονται σε πρώην παλάτια και μέγαρα πλουσίων.

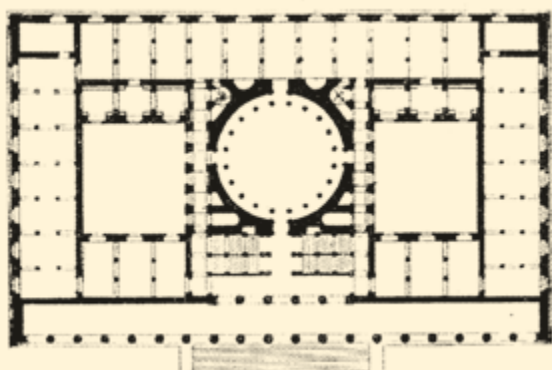

Η μεγάλη γαλαρία του Μουσείου του Λούβρου. Από πίνακα του R. Hubert (1796), Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.

Τα μουσεία του 19ου αιώνα αποτελούν μνημειακούς «ναούς» για την τέχνη και είναι νεοκλασικά κτίρια με αυστηρή μορφή και συμμετρική δομή. Το κτίριο με κεντρικό τρουλαίο χώρο και το μακρόστενο κτίριο με γαλαρίες, δηλαδή διαδρόμους, αποτελούν τους δύο βασικούς αρχιτεκτονικούς τύπους μουσείων.

*Κάτοψη και άποψη της Παλαιάς Πινακοθήκης (1826-1836), Μόναχο.
Αρχιτέκτονας: L. von Klenze.*

*Κάτοψη, προοπτικό σχέδιο του κεντρικού χώρου και άποψη του Παλαιού Μουσείου
(1823-1830), Βερολίνο. Αρχιτέκτονας: K. F. Schinkel.*

Τα μουσεία στεγάστηκαν στη συνέχεια στα γεωμετρικά κτίρια του μοντέρνου κινήματος. Τα σημερινά μουσεία με τις ποικίλες δραστηριότητές τους λειτουργούν σε σύγχρονα κτίρια ελεύθερης σύνθεσης, καθώς και σε ιστορικά κτίρια ή βιομηχανικούς χώρους που επαναχρησιμοποιούνται, ενώ υπαίθριοι χώροι αποτελούν «ανοιχτά μουσεία».

*Μουσείο Guggenheim (1956-1959),
Νέα Υόρκη. Αρχιτέκτονας: F. L. Wright.*

*Μουσείο Μπενάκη της οδού Πειραιώς (2004), Αθήνα.
Στεγάζεται σε μετασκευασμένο βιομηχανικό κτίριο.
Αρχιτέκτονες της μετασκευής: Μ. Κοκκίνου και Α. Κούρκουλας.*

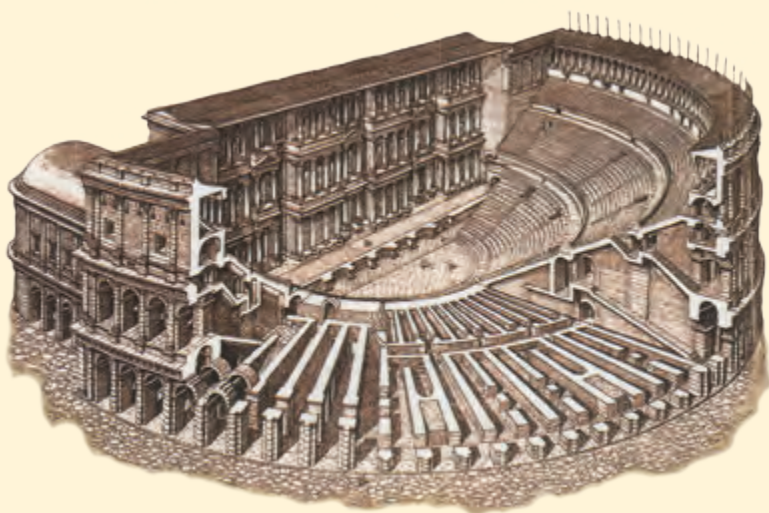
Το **θέατρο**, ως χώρος παιδείας και ψυχαγωγίας για όλους τους πολίτες, ήταν επινόηση των αρχαίων Ελλήνων.

Το αρχαιοελληνικό θέατρο διαμορφώνεται με πρόχειρες κατασκευές σε μια πλαγιά λόφου, ενώ από τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ. ένα τυπικό θέατρο αποτελείται από την **ορχήστρα**, υπαίθριο κυκλικό χώρο για τον χορό, και το **κοίλο**, τον αμφιθεατρικό χώρο όπου κάθονταν οι θεατές. Στα τέλη της κλασικής περιόδου τυποποιείται η **σκηνή**, στην οποία αρχικά οι ηθοποιοί ανέβαιναν σπάνια. Σταδιακά προστίθενται το **προσκήνιο**, στοά με κιονοστοιχία μπροστά από τον τοίχο της σκηνής, και οι πάροδοι, διάδρομοι εισόδου.

Αρχαίο θέατρο Επιδαύρου (340-330 π.Χ.).

Στο **ρωμαϊκό θέατρο** τα μέρη του αρχαίου θεάτρου ενώνονται σε μια ενιαία υπαίθρια κατασκευή, με ημικυκλική ορχήστρα, κοίλο στηριγμένο σε θολωτές κτιστές υποδομές και σκηνή με μνημειακή πρόσοψη.

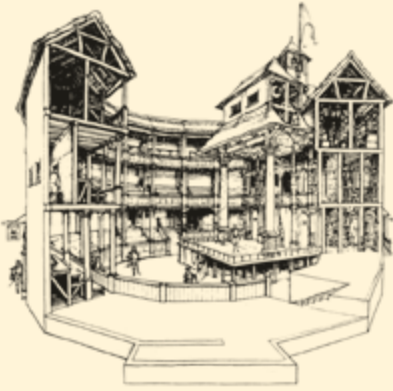
Προοπτικό σχέδιο τυπικού ρωμαϊκού θεάτρου.

Το **ρωμαϊκό αμφιθέατρο** είναι νέος αρχιτεκτονικός τύπος κτιρίου με ελλειπτικό σχήμα, που μοιάζει να προκύπτει από την «ένωση» δύο θεάτρων, και στεγάζεται με ένα σύστημα συρόμενων τεντών. Καθώς προορίζεται για θηριομαχίες και μονομαχίες, η σκηνή του θεάτρου καταργείται και οι κερκίδες χωρίζονται από την αρένα με ψηλό τοίχο και μεταλλικό πλέγμα.

Αναπαράσταση του Κολοσσαίου (70-80), Ρώμη.

Το **αναγεννησιακό θέατρο** συναντάται ως μόνιμο κλειστό θέατρο αλλά και ως ημιυπαίθρια κατασκευή με ρωμαϊκές επιρροές.

Αναπαράσταση της αρχικής μορφής του σαιξπηρικού θεάτρου Old Globe (1599-1613), Λονδίνο.

Σχέδιο του Θεάτρου Olimpico (1580-1585), Vicenza Ιταλίας. Αρχιτέκτονας: A. Palladio.

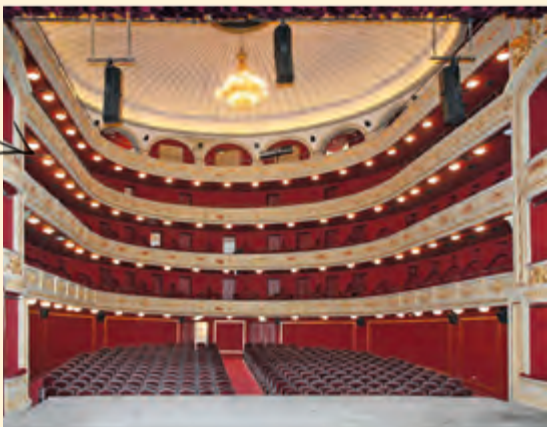
Στα **νεοκλασικά θέατρα** του 19ου αιώνα στην Ελλάδα, που έχουν ως πρότυπα τα εντυπωσιακά ευρωπαϊκά θέατρα του 17ου και 18ου αιώνα, κάτω από την κοινή στέγη αίθουσας και σκηνής οι εξώστες σταδιακά αντικαθιστούν τα θεωρεία, ενώ εντυπωσιακοί χώροι υποδοχής (φουαγιέ) αποτελούν χώρους κοινωνικών συναναστροφών.

Εσωτερικό του Μεγάλου Θεάτρου (1777-1780), Bordeaux Γαλλίας. Αρχιτέκτονας: V. Louis. Χαρακτικό.

Εσωτερική άποψη του Εθνικού Θεάτρου (1895-1901), Αθήνα. Αρχιτέκτονας: E. Ziller.

Εσωτερική και εξωτερική άποψη του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά (1884-1895). Αρχιτέκτονας: E. Ziller.

Στα **κινηματοθέατρα**, που εμφανίζονται στα χρόνια του Μεσοπολέμου, εκτός από θεατρικές παραστάσεις γίνονται και προβολές ταινιών. Στα **μεταπολεμικά κλειστά θέατρα** συναντάμε και νέους πολυμορφικούς τύπους, που προσφέρουν τη δυνατότητα αλλαγής του χώρου των θεατών και της σκηνής, ενώ νέα υπαίθρια θέατρα κατασκευάζονται με σύγχρονα δομικά υλικά.

Θέατρο Λυκαβηττού (1964), Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Τ. Ζενέτος.

Κινηματοθέατρο Αττικών (1914-1920), Αθήνα.
Αρχιτέκτονας: Α. Νικολούδης.

Οι **σύγχρονες θεατρικές σκηνές** λειτουργούν σε ιστορικά ή σύγχρονα κτίρια, αλλά και σε χώρους που στέγαζαν παλαιότερα διαφορετικές χρήσεις, συχνά ενταγμένους σε κέντρα πολιτισμού.

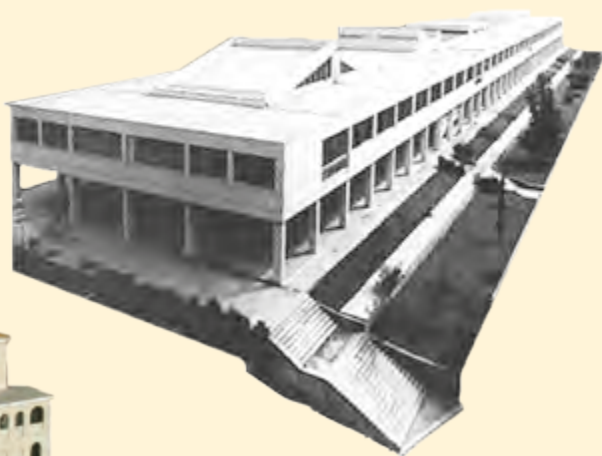

Νέα Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου (1970),
Αθήνα. Αρχιτέκτονας: Μ. Περράκης.

Το **αρχαιοελληνικό ωδείο** είναι ένας στεγασμένος χώρος που φιλοξενεί μουσικές παραστάσεις, αγώνες τραγουδιού, αλλά και φιλοσοφικές συζητήσεις ή συνεδριάσεις. Το **ρωμαϊκό ωδείο** έχει τη μορφή μικρού στεγασμένου ρωμαϊκού θεάτρου και δεν φιλοξενεί μόνο μουσικές και θεατρικές παραστάσεις, αλλά συχνά λειτουργεί και ως βουλευτήριο. Το **σύγχρονο ωδείο** είναι η μουσική σχολή που συχνά περιλαμβάνει εκτός από τους χώρους διδασκαλίας και αίθουσες συναυλιών.

Αναπαράσταση του
Ωδείου του Περικλέους
(5ος αι. π.Χ.), Αθήνα.

Ωδείο Αθηνών (1969-1976).
Αρχιτέκτονας: Ι. Δεσποτόπουλος.

Πρόπλασμα του Ηρωδείου (160-174), Αθήνα.

Ψηφίδες μνήμης στην πόλη

■ Το **νεκροταφείο** (κοιμητήριο ή νεκρόπολη) είναι ο χώρος ταφής των νεκρών.

Νεκροταφείο Κεραμεικού,
Αθήνα.

Στα **αρχαιοελληνικά νεκροταφεία**, που βρίσκονται έξω από τα τείχη της πόλης, οι ατομικοί τάφοι είναι χτιστοί ή λαξευτοί και συχνά κοσμούνται με κάποιο «σήμα», ένα μεγάλο πήλινο αγγείο, ένα άγαλμα ή μια **επιτύμβια στήλη**.

Τύμβος ονομάζεται ο ομαδικός τάφος με μορφή τεχνητού λόφου. Σε τύμβους πραγματοποιούσαν πολλές φορές την ταφή των νεκρών μετά από κάποια μάχη.

Τύμβος του Μαραθώνα (490 π.Χ.).

Οι πρώτοι χριστιανοί θάβουν τους νεκρούς τους στα προϋπάρχοντα νεκροταφεία, ενώ στην περίοδο των διωγμών χρησιμοποιούν εκτός από μεμονωμένους τάφους και **κατακόμβες**, δηλαδή υπόγεια νεκροταφεία με δαιδαλώδεις διαδρόμους.

Τα **χριστιανικά κοιμητήρια**, που αρχικά χωροθετούνται έξω από τα τείχη αλλά αργότερα και μέσα στα όρια της πόλης, αναπτύσσονται γύρω από **μαρτύρια** ή βασιλικές με τους τάφους οργανωμένους σε συστάδες.

Κατακόμβες Μήλου (τέλη 2ου αι. - τέλη 5ου αι.).

Ταφικό μνημείο λέγεται το κτίσμα ή η στήλη που τοποθετείται πάνω από τον χώρο ταφής ή ο ίδιος ο τάφος, όταν έχει ιδιαίτερη αρχιτεκτονική μορφή ή/και γλυπτή διακόσμηση.

Ο **μυκηναϊκός θολωτός τάφος** βρίσκεται μέσα σε λόφο. Αποτελείται από έναν ταφικό θάλαμο (τη θόλο), χτισμένο με το εκφορικό σύστημα, στον οποίο οδηγεί ένας διάδρομος (ο δρόμος).

Θολωτός τάφος του Ατρέα (1350-1250 π.Χ.), Μυκήνες.

Ο **μυκηναϊκός θαλαμοειδής τάφος** αποτελείται επίσης από θάλαμο και δρόμο, όπως και ο θολωτός. Δεν είναι όμως κτιστός, αλλά έχει λαξευτεί μέσα στον λόφο.

Τομή και κάτοψη μυκηναϊκού θολωτού τάφου στην περιοχή της Αρχαίας Αγοράς, Αθήνα.

Ο **μακεδονικός τάφος** είναι ένας υπόγειος θάλαμος με όψη που θυμίζει αρχαίο ναό. Στεγάζεται με καμάρα και από πάνω καλύπτεται με χώμα.

Όψη του τάφου του Φιλίππου (4ος αι. π.Χ.), Βεργίνα.

Επιτύμβια στήλη λέγεται η λίθινη πλάκα που τοποθετούσαν πάνω από τους αρχαιοελληνικούς τάφους και στην οποία χάραζαν το όνομα του νεκρού. Στήλες συναντάμε από την αρχαϊκή περίοδο, ενώ σταδιακά αποκτούν φροντισμένη ανάγλυφη διακόσμηση.

Ηρώ λέγεται το ταφικό μνημείο της ελληνιστικής περιόδου με μορφή ναού, όπου ο νεκρός λατρεύεται ως ήρωας. Σήμερα τα ηρώ αποτελούν τιμητικά μνημεία.

Επιτύμβια στήλη από τον Κεραμεικό (β' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.). Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

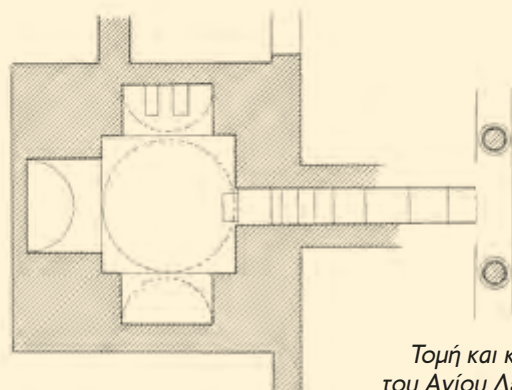
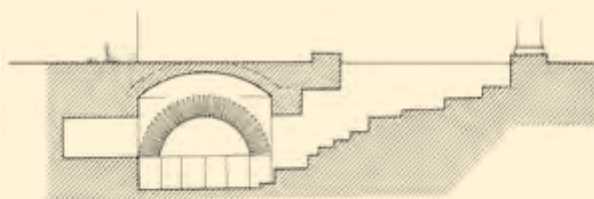
Ηρώ του σταδίου της αρχαίας Μεσσήνης (1ος-2ος αι.).

Το **μαυσωλείο** είναι ταφικό μνημείο με εντυπωσιακή μορφή. Υψώνεται συνήθως πάνω σε ψηλό βάθρο και θυμίζει αρχαίο ναό. Εμφανίζεται στην ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο και ανήκει σε κάποιο σπουδαίο νεκρό.

Αναπαράσταση του ταφικού μνημείου του ηγεμόνα της Καρίας Μαυσώλου και της συζύγου του (4ος αι. π.Χ.) στην Αλικαρνασσό της Μικράς Ασίας. Γνωστό και ως Μαυσωλείο της Αλικαρνασσού.

Το **μαρτύριο** είναι κτίσμα πάνω από τον τάφο ενός χριστιανού μάρτυρα. Είναι συνήθως πολυγωνικό ή κυκλικό οικοδόμημα.

Τομή και κάτοψη του μαρτυρίου του Αγίου Λεωνίδα (4ος αι.), Αθήνα.

Το **αρκοσόλιο** είναι τοξωτή εσοχή σε τοίχο ναού, παρεκκλησίου ή κατακόμβης για τον τάφο ή σαρκοφάγο σημαντικού προσώπου. Τα διακοσμημένα με τοιχογραφίες αρκοσόλια αποτελούσαν τους μνημειακούς τάφους της εποχής του Βυζαντίου.

Τάφος του Μιχαήλ Τορνίκη και της συζύγου του στο ταφικό παρεκκλήσιο της Μονής της Χώρας (14ος αι.) στην Κωνσταντινούπολη.

Ο **τουρμπές**, κατά κανόνα δίπλα σε τζαμί, είναι μουσουλμανικό ταφικό μνημείο για κάποιο μέλος της άρχουσας τάξης ή για σημαντικούς θρησκευτικούς αρχηγούς ή δερβίσηδες.

Τουρμπές Μουσά Μπαμπά (16ος αι.), Θεσσαλονίκη.

Τάφος του αρχαιολόγου Ερρίκου Σλήμαν στο Α' νεκροταφείο της Αθήνας. Αρχιτέκτονας: Ernst Ziller.

Τα **τιμητικά μνημεία** είναι κτιριακές κατασκευές ή γλυπτικές συνθέσεις που αποδίδουν τιμή σε κάποιο πρόσωπο.

Τα **αρχαία χορηγικά μνημεία** είναι συνήθως μεγάλου μεγέθους περίτεχνες βάσεις για τους μεταλλικούς τρίποδες που έπαιρναν ως έπαθλο οι χορηγοί των βραβευμένων παραστάσεων που συμμετείχαν στους αγώνες δράματος. Κάποτε έχουν τη μορφή μικρού ναού.

Η **αψίδα θριάμβου** είναι μνημειακό κτίσμα της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής που χτίζεται σε κεντρικό σημείο της πόλης προς τιμήν κάποιου αυτοκράτορα, άλλου σημαντικού προσώπου ή σε ανάμνηση κάποιου γεγονότος. Μία τυπική αψίδα θριάμβου χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο τόξο με ιδιαίτερη γλυπτική διακόσμηση.

Αναπαράσταση της αρχαίας οδού Τριπόδων στην Αθήνα με το μνημείο του Λυσικράτους (335-334 π.Χ.).

Αψίδα θριάμβου του Σεπτίμου Σεβήρου (203), Ρώμη.

Μνημεία πεσόντων κατασκευάζονται για την απόδοση τιμής σε αυτούς που χάνουν τη ζωή τους στο πεδίο της μάχης και αποτελούν γλυπτικές συνθέσεις σε κομβικά σημεία των πόλεων.

Το μνημείο του Αγνωστού Στρατιώτη μπροστά από τη Βουλή των Ελλήνων (δεκαετία 1930). Αρχιτέκτονας: Μ. Λαζαρίδης – γλύπτης: Φ. Ρωκ.

Ος εδώ και μη παρέκει... **Α**ς τα πάρουμε όμως από την αρχή!

Α

Αέτωμα.....	Ι
Αίθουσα.....	Ο
Αίθριο.....	Λ, Ξ, Π
Ακάλυπτος χώρος.....	Ζ
Ακροκέραμο.....	Ι
Ακρόπολη.....	Γ
Ακρωτήριο (στέγης).....	Ι
Άμβωνας.....	Ξ
Αμφιπρόστυλος ναός.....	Ξ
Αναγεννησιακό θέατρο.....	Χ
Ανάκτορο.....	Ο
Ανάκτορο ελληνιστικών χρόνων.....	Ο
Ανδρών.....	Π
Ανελκυστήρας.....	Λ
Ανεμόμυλος.....	Τ
Ανοιχτός χώρος.....	Ε
Ανοιχτός δημόσιος χώρος.....	Ε
Αντηρίδα.....	Η
Αξονομετρικό σχέδιο.....	Β
Αποκατάσταση μνημείων.....	Α
Αρ νουβό (Art nouveau).....	Ν
Αρ ντεκό (Art deco).....	Ν
Αργολιθοδομή.....	Θ
Αρκοσόλιο.....	Ψ
Αρχαία αγορά.....	Ρ
Αρχαίο γυμνάσιο.....	Χ
Αρχαίο ελληνικό σπίτι κλασικών χρόνων.....	Π
Αρχαίο ελληνικό σπίτι ελληνιστικών χρόνων.....	Π
Αρχαίο χορηγικό μνημείο.....	Ψ
Αρχαιοελληνική αρχιτεκτονική.....	Ν
Αρχαιοελληνικό νεκροταφείο.....	Ψ
Αρχαιοελληνικό στάδιο.....	Χ
Αρχαιοελληνικό ωδείο.....	Χ
Αρχαιοελληνικός ιππόδρομος.....	Χ
Αρχαίος ελληνικός ναός.....	Ξ
Αρχιτεκτονική.....	Α
Αρχιτεκτονική κληρονομιά.....	Α
Αρχιτεκτονική σύνθεση.....	Μ
Αρχιτεκτονική της Αναγέννησης.....	Ν
Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου.....	Ν, Π
Αρχιτεκτονική του 21ου αιώνα.....	Ν
Αρχιτεκτονικό μνημείο.....	Α
Αρχιτεκτονικό σχέδιο.....	Β
Αρχιτεκτονικός ρυθμός.....	Ν
Αρχοντικό.....	Π
Ασανσέρ.....	Λ
Ασκληπιείο.....	Φ
Αστική ανάπτυξη.....	Δ
Αστική πολυκατοικία.....	Π
Αστικό μέγαρο.....	Ο, Π, Υ
Άστρ.....	Γ
Αψίδα θριάμβου.....	Ψ

Β

Βαλανείο.....	Χ
Βαπτιστήριο.....	Ξ
Βασιλική.....	Ξ
Βασιλική με τρούλο.....	Ξ
Βιβλιοθήκη.....	Σ
Βιοκλιματική αρχιτεκτονική.....	Μ
Βιομηχανική αρχιτεκτονική.....	Τ
Βιομηχανική εγκατάσταση.....	Τ
Βοτσαλωτό.....	Κ
Βουλευτήριο.....	Ο
Βουλή.....	Ο
Βυζαντινή αρχιτεκτονική.....	Ν
Βυζαντινή κατοικία.....	Π

Βυζαντινό ανάκτορο.....	Ο
Βυζαντινό πανδοχείο.....	Υ
Βωμός.....	Ξ

Γ

Γείσο.....	Η, Ι
Γεωμετρικές χαράξεις.....	Μ
Γηροκομείο.....	Φ
Γοτθική αρχιτεκτονική.....	Ν
Γοτθικός ρυθμός.....	Ν
Γυναικωνίτης.....	Ξ

Δ

Δάπεδο.....	Κ
Δεξαμενή.....	Ε
Δημαρχείο.....	Ο
Δημόσιο λουτρό.....	Χ
Διαβατικό.....	Λ
Διάζωμα.....	Η
Διακονικό.....	Ξ
Διατείχισμα.....	Γ
Δικαστήριο.....	Ο
Διπλός εν παραστάσι ναός.....	Ξ
Δίπτερος ναός.....	Ξ
Δίριχτη στέγη.....	Ξ
Δοκάρι.....	Η
Δοκός.....	Η
Δόμος.....	Ο
Δρόμος.....	Ε, Χ
Δώμα.....	Ι
Δωρικός ρυθμός.....	Ν

Ε

Είδη στέγσης.....	Ι
Εκκλησία.....	Ξ
Εκκλησιαστήριο.....	Ο
Εκλεκτικισμός.....	Ν
Εκφορικό σύστημα.....	Ι
Ελαιοτριβείο.....	Τ
«Ελαφρά τοιχοποιία».....	Θ
Ελληνική παραδοσιακή κατοικία.....	Π
Εμβάτης.....	Μ
Ενισχυτική ζώνη της τοιχοποιίας.....	Θ
Εξοχική έπαυλη.....	Π
Εξώστης.....	Λ
Επάλξεις.....	Γ
Επένδυση τοίχου.....	Θ
Επικάλυψη στέγης.....	Ι
Επικλινής στέγη.....	Ι
Επίπεδη στέγη.....	Ι
«Επίσημη» αρχιτεκτονική.....	Ν
Επιστύλιο.....	Η
Επιτύμβια στήλη.....	Ψ
Επίχρισμα.....	Θ
Εργοστάσιο.....	Τ
Έρκερ (Erker).....	Λ

Ζ

Ζεματίστρα.....	Γ
Ζευκτό.....	Ι

Η

Ηλιακός.....	Λ, Π
Ημιυπαίθριος χώρος.....	Λ
Ηρώ.....	Ψ

Θ

Θέατρο.....	Χ
Θεμέλια.....	Η

Θέρμες.....	X
Θόλος.....	I, Ξ
Θριγκός.....	H

I

Ιερό βήμα.....	Ξ
Ιμαρέτ.....	Φ
Ιπποδάμειο σύστημα.....	Δ
Ισλαμική αρχιτεκτονική.....	N
Ισόδομο σύστημα.....	Θ
Ιστορικό κέντρο.....	Δ
Ιωνικός ρυθμός.....	N

K

Καθολικό.....	Ξ
Καλούπι.....	H
Καλυπτήρας.....	I
Καμάρα.....	I, Ξ
Καμπαναριό.....	Ξ
Κάνναβος.....	M
Κανόνας δόμησης.....	Z
Καραβάν σεράι.....	Y
Κατακόμβη.....	Ψ
Καταχύστρα.....	Γ
Κελλί.....	Ξ
Κεραμίδι.....	I
Κεραμικό εργαστήριο.....	T
Κιβωτός της Διαθήκης.....	Ξ
Κιγκλίδωμα.....	Λ
Κιλλίβαντας.....	Λ
Κινηματοθέατρο.....	X
Κινστέρνα.....	E
Κίονας.....	H
Κινοστοιχία.....	H
Κλειδί.....	H
Κλειστός χώρος.....	Λ
Κλίμακα.....	B, Λ
Κλίτος.....	Ξ
Κόγχη.....	Λ
Κοίλο.....	X
Κοινοβούλιο.....	O
Κολόνα.....	H
Κονίαμα.....	Θ
Κορινθιακός ρυθμός.....	N
Κοσμήτης.....	I
Κρήνη.....	E
Κτισμένο περιβάλλον.....	E
Κυρίως ναός.....	Ξ
Κωδωνοστάσιο.....	Ξ

Λ

Λαϊκό σπίτι.....	Π
Λαξευτή τοιχοποιία.....	Θ
Ληνός.....	T
Λιθοδομή.....	H, Θ
Λιοτρίβι.....	T
Λουτρό.....	Ξ, X

M

Μαγειρείο.....	Ξ
Μακεδονικός τάφος.....	Ψ
Μαρμαροθέτημα.....	K
Μαρτύριο.....	Ψ
Μαυσωλείο.....	Ψ
Μέγαρο.....	O
Μεντρεσές.....	Σ
Μεσαιωνική αρχιτεκτονική της Δύσης.....	N
Μεταλλικό φύλλο.....	I
Μεταλλικός φέρων οργανισμός.....	H
Μεταμοντέρνο κίνημα.....	N
Μεταπολεμικό κλειστό θέατρο.....	X
Μιναρές.....	Ξ
Μινμπάρ.....	Ξ
Μινωικό ανάκτορο.....	O

Μιχράμπ.....	Ξ
Μνημείο πεσόντων.....	Ψ
Μοναστήρι.....	Ξ
Μονή.....	Ξ
Μοντέρνο κίνημα.....	N
Μουσείο.....	X
Μουσουλμανικό τέμενος.....	Ξ
Μπαγδατί.....	Θ
Μπαλκόνι.....	Λ
Μπαρόκ.....	N
Μπαρόκ ανάκτορο.....	O
Μπεζεστένι.....	P
Μυκηναϊκό ανάκτορο.....	O
Μυκηναϊκός θαλαμοειδής τάφος.....	Ψ
Μυκηναϊκός θολωτός τάφος.....	Ψ
Μωσαϊκό δάπεδο.....	K

N

Ναός εν παραστάσι.....	Ξ
Νάρθηκας.....	Ξ
Νεκροταφείο.....	Ψ
Νεοκλασική αρχιτεκτονική.....	N
Νεοκλασική πόλη.....	Δ
Νεοκλασικό ανάκτορο.....	O
Νεοκλασικό θέατρο.....	X
Νεοκλασικό σπίτι.....	Π
Νερόμυλος.....	T
Νοσοκομείο.....	Φ

Ξ

Ξενοδοχείο.....	Y
Ξενώνας.....	Ξ, Y, Φ
Ξερολιθιά.....	Θ
Ξύλινος φέρων οργανισμός.....	H
Ξυλοδεσιά.....	Θ
Ξυλότυπος.....	H, I

O

Οθωμανική αρχιτεκτονική.....	N
Οθωμανικό χαμάμ.....	X
Οικοδομικό σύστημα.....	Z
Οικοδομικό τετράγωνο.....	Z
Οκταγωνικός ναός.....	Ξ
Οντάς.....	Π
Οπισθόδομος.....	Ξ
Οπλισμένο σκυρόδεμα.....	H
Οπτόπλινθος.....	Θ
Οροφή.....	I
Ορφανοτροφείο.....	Φ
Ορχήστρα.....	X
Οχύρωση πόλης.....	Γ

Π

Παλαίστρα.....	X
Παλάτι.....	O
Πανεπιστήμιο.....	Σ
Πανεπιστημιούπολη (campus).....	Σ
Πανταχόθεν ελεύθερο οικοδομικό σύστημα.....	Z
Παραδοσιακή αρχιτεκτονική.....	N
Παραστάδα.....	H, Ξ
Παρεκκλήσι(ο).....	Ξ
Πάρκο.....	E
Πατητήρι.....	T
Πεζόδρομος.....	E
Περίδρομος.....	Γ
Περίκεντρο βαπτιστήριο.....	Ξ
Περίκεντρο κτίριο.....	Ξ
Περίπτερος ναός.....	Ξ
Περιστύλιο.....	Λ
Περίστωο.....	Λ
Πεσσός.....	H
Πιλοτή (Pilotis).....	Λ
Πλατεία.....	E
Πλινθοδομή.....	Θ

Πλίθρα.....	Θ	Συνεχές οικοδομικό σύστημα.....	Ζ
Πλινθοπερίκλειστο σύστημα.....	Θ	Συντελεστής δόμησης.....	Ζ
Πλίνθος.....	Θ	Σύστημα «δοκός επί στύλων».....	Η
Πολεοδομία.....	Α	Σχεδιαστικός κανόνας.....	Μ
Πολεοδομικό σύστημα.....	Δ	Σχέδιο κάτοψης.....	Β
Πόλη.....	Γ	Σχέδιο όψης.....	Β
Πόλη – κάστρο.....	Γ	Σχέδιο τομής.....	Β
Πόλη με βάση σχέδιο.....	Δ	Σχιστόπλακα.....	Ι
Πόλη «φυσικής ανάπτυξης».....	Δ	Σχολείο.....	Σ
Πολυγωνικό σύστημα.....	Θ		
Ποσοστό κάλυψης.....	Ζ	Τ	
Προάστιο.....	Δ, Π	Ταβάνι.....	Ι
Πρόδομος.....	Ο	Ταράτσα.....	Ι
Πρόθεση.....	Ξ	Ταφικό μνημείο.....	Ψ
Προμαχώνας.....	Γ	Τάφος.....	Γ
Πρόναος.....	Ξ	Τείχος.....	Γ
Προοπτικό σχέδιο.....	Β	Τεκές.....	Ξ
Πρόπλασμα.....	Β	Τελεστήριο.....	Ξ
Πρόπυλο.....	Λ	Τέμπλο.....	Ξ
Πρόστυλος ναός.....	Ξ	Τεχνική της κρυμμένης πλίνθου.....	Θ
Προσώο.....	Λ	Τζαμί.....	Ξ, Σ
Προτείχισμα.....	Γ	Τιμητικό μνημείο.....	Ψ
Πρυτανείο.....	Ο	Τοικοδομία.....	Θ
Πτερό.....	Ξ	Τοικοποιία.....	Θ
Πτέρωμα.....	Ξ	Τόξο.....	Η
Πτωχοκομείο.....	Φ	Τοξοστοιχία.....	Η
Πύλη.....	Γ	Τούβλο.....	Θ
Πύργος.....	Γ	Τουρμπές.....	Ψ
Πύργος – κατοικία.....	Π	Τράπεζα.....	Ξ, Υ
		Τρικλίνιο.....	Π
Ρ		Τρούλος.....	Ι, Ξ
Ράμπα.....	Λ	Τσατμάς.....	Θ
Ρομανική αρχιτεκτονική.....	Ν	Τύμβος.....	Ψ
Ρομανικός ρυθμός.....	Ν	Τύμπανο τρούλου.....	Ι
Ρυμοτομικό σχέδιο.....	Ζ		
Ρωμαϊκή αγορά (forum).....	Ρ	Υ	
Ρωμαϊκή αρχιτεκτονική.....	Ν	Υαλοπέτασμα.....	Θ
Ρωμαϊκή βασιλική.....	Ξ, Ο	Υδραγωγείο.....	Ε
Ρωμαϊκή έπαυλη ή βίλα.....	Π	Υδραυλικό κονίαμα.....	Θ
Ρωμαϊκή πόλη.....	Δ	Υδρορρόη.....	Ι
Ρωμαϊκό αμφιθέατρο.....	Χ	Υπαίθριος χώρος κτιρίου.....	Λ
Ρωμαϊκό ανάκτορο.....	Ο	Υπαίθριος χώρος συνελεύσεων.....	Ο
Ρωμαϊκό θέατρο.....	Χ	Υπερώο.....	Ξ
Ρωμαϊκό νοσοκομείο.....	Φ	Υποδομές.....	Ε
Ρωμαϊκό σπίτι.....	Π	Υπόκαυστο.....	Χ
Ρωμαϊκό στάδιο.....	Χ	Υποστύλωμα.....	Η
Ρωμαϊκό ωδείο.....	Χ		
Ρωμαϊκός ιππόδρομος.....	Χ	Φ	
Ρωμαϊκός ναός.....	Ξ	Φάνωμα.....	Ι
		Φέρων οργανισμός.....	Η
Σ		Φέρων οργανισμός.....	Η
Σαχνισί.....	Λ, Π	Φέρων οργανισμός με τόξα.....	Η
Σενάζ.....	Θ	Φιάλη.....	Ξ
Σηκός.....	Ξ	Φουρούσι.....	Λ
Σίμη.....	Ι		
Σκάλα.....	Λ	Χ	
Σκηνή.....	Χ	Χαγιάτι.....	Λ, Π
Σκυρόδεμα.....	Η	Χάνι.....	Υ
Σοβάς.....	Θ	Χριστιανικό κοιμητήριο.....	Ψ
Spolia.....	Θ	Χριστιανικός ναός.....	Ξ
Σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο ναός.....	Ξ	«Χρυσή» τομή.....	Μ
Σταυροθόλιο.....	Ι	Χώρος βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.....	Τ
Στηθαίο.....	Λ	Χώρος θεραπείας και ίασης.....	Φ
Στοά.....	Λ, Ρ	Χώρος κοινωνικής πρόνοιας.....	Φ
Στρωτήρας.....	Ι		
Στύλος.....	Η	Ψ	
Σύγχρονη θεατρική σκηνή.....	Χ	Ψευδοϊσόδομο σύστημα.....	Θ
Σύγχρονο εμπορικό κέντρο.....	Ρ	Ψευδοπερίπτερος ναός.....	Ξ
Σύγχρονο σπίτι.....	Π	Ψευδοροφή.....	Ι
Σύγχρονο στάδιο.....	Χ	Ψηφιδωτό.....	Κ
Σύγχρονο ωδείο.....	Χ		
Σύμμικτο κτίριο.....	Η	Ω	
Συναγωγή.....	Ξ	Ωμόπλινθος.....	Θ
Συνδετικό κονίαμα.....	Θ		

Επιλεγμένη βιβλιογραφία και δικτυογραφία

Βιβλιογραφία

Αγγελίδη Χ. Γ., «Καταγωγή, νοσοκομεία, ξενώνες. Η διαδρομή της περιθαλψης στο Βυζάντιο», *Αρχαιολογία και Τέχνες* 103 (2007), σ. 14-19.

Ανδρεαδάκη Ε., *Βιοκλιματικός σχεδιασμός - Περιβάλλον και βιωσιμότητα*, Θεσσαλονίκη 2006.

Βαλαβάνης Π., Φωκά Ι., *Ανακαλύπτω την αρχαία Ελλάδα - Αρχιτεκτονική και πολεοδομία*, Αθήνα 1992.

Βελένη-Αδάμ Π., *Θεσσαλονίκη. Νεράιδα, βασίλισσα, γοργόνα*, Θεσσαλονίκη 2001.

Βελένης Γ., *Τα τείχη της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1998.

Βλαχόπουλος Α. Γ. (επιμ.), *Αρχαία Αθήνα και Αττική. Ιστορική τοπογραφία του άστεως και της χώρας*, Αθήνα 2010.

Βλίζος Στ. (επιμ.), *Η Αθήνα κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Πρόσφατες ανακαλύψεις, νέες έρευνες*, Αθήνα 2008.

Γκαλά-Γεωργιά Ε. (επιμ.), *Η πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη. Ο χώρος, οι άνθρωποι, η ιστορία*, Θεσσαλονίκη 2008.

Γκιολές Ν., *Παλαιοχριστιανική τέχνη. Ναοδομία (π. 200-600)*, Αθήνα 1994.

Γραμμένος Δ. Β. (επιμ.), *Ρωμαϊκή Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 2003.

Ζαφειροπούλου Ντ. (επιμ.), *Κάστρων περίπλους - Castroium circumpannigatio*, Αθήνα 2008.

Ζήβας Δ., *Αρχιτεκτονικός οδηγός Αθηνών*, Αθήνα 2012.

Καλαμαρά Π. (επιμ.), *Οικείες ιστορίες. Διαχρονικές αφηγήσεις οικιστικής αρχιτεκτονικής και οικογενειακού βίου*, Αθήνα 2008.

Καλαμαρά Π., Μέξια Α. (επιμ.), *Η Πολιτεία του Μυστρά. Ώρες Βυζαντίου. Έργα και ημέρες στο Βυζάντιο*, Αθήνα 2001.

Καλοπίση-Βέρτη Σ., Παναγιωτίδη-Κεσίσσουλ Μ., *Πολύγλωσσο εικονογραφημένο λεξικό όρων Βυζαντινής αρχιτεκτονικής και γλυπτικής*, Ηράκλειο 2010.

Κανετάκη Ε. Ι., *Οθωμανικά λουτρά στον ελλαδικό χώρο*, Αθήνα 2004.

Καραδήμου-Γερόλυμπος Α., *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*, Θεσσαλονίκη 1995 (β' έκδ.).

Καραδήμου-Γερόλυμπος Α., *Μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Θεσσαλονίκη και βορειοελλαδίτικες πόλεις στο τέλος του 19ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2004.

Κατσαρός Β., *Φάρμακα και θαύματα. Γιατροί, νοσηλεύτές και άγιοι, γιάτραινες και ακτουάριοι*, Αθήνα 2008.

Κωνσταντινίδης Α., *Για την αρχιτεκτονική, 1940-1982*, Ηράκλειο 2011.

Κωνσταντινίδης Α., *Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια*, Ηράκλειο 2011.

Λάββας Γ. Π., *Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής με έμφαση στον 19ο και 20ό αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2008.

Λαγόπουλος Α.-Φ. (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής πόλης*, Αθήνα 2010.

Μπίρης Κ. Η., *Αι Αθήναι από του 19ου εις τον 20όν αιώνα*, Αθήνα 2005.

Μπίρης Μ. Γ., *Αθηναϊκή αρχιτεκτονική, 1875-1925*, Αθήνα 2003.

Μπούρας Χ. Θ., *Μαθήματα Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, Πρώτος τόμος*, Αθήνα 1999.

Μπούρας Χ. κ.ά. (επιμ.), *Αθήναι. Από την Κλασική εποχή έως σήμερα (5ος αι. π.Χ. - 2000 μ.Χ.)*, Αθήνα 2000.

Μπούρας Χ. Θ., *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής. Δεύτερος τόμος. Αρχιτεκτονική στο Βυζάντιο, το Ισλάμ και την Δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα*, Αθήνα 2001 (γ' έκδ.).

Μπούρας Χ., *Βυζαντινή Αθήνα, 10ος - 12ος αι.*, Αθήνα 2010.

Μπούρας Χ., *Τρόποι εργασίας των βυζαντινών αρχιτεκτόνων και αρχιμαστόρων. Μνήμη Μανόλη Χατζηδάκη*, Αθήνα 2010.

Μπούρας Χ., Φιλίππιδης Δ. (επιμ.), *Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 2013.

Μηρούσκαρη Ε. (επιμ.), *Η Οθωμανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*, Αθήνα 2008.

Ορλάνδος Α. Κ., *Η ξυλόστεγος παλαιοχριστιανική βασιλική της Μεσογειακής Λεκάνης*, Αθήναι 1994 (β' έκδ.).

Ορλάνδος Α. Κ., *Τα παλάτια και τα σπίτια του Μυστρά*, Αθήνα 2000.

Παπαγεωργίου-Βενετάς Α., *Ο Αθηναϊκός Περίπατος και το ιστορικό τοπίο των Αθηνών*, Αθήνα 2010 (β' έκδ.).

Πασιζιάννου Κ. Σπ., *Το ελληνικό παραδοσιακό σπίτι*, Αθήνα 2003.

Ροδή Α. Π., Τουρνικιωτς Π., *Do.co.mo.mo: Εκδοχές του μοντέρνου στην Αθήνα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 2010.

Σαρηγιάννης Γ., *Η αρχαία πόλη, Κύκλος μαθημάτων Ιστορία και Θεωρία Ι και ΙΙ*, Αθήνα 2011.

Σίνος Στ., *Θεωρία και πράξη στην προ-μοντέρνα αρχιτεκτονική*, Αθήνα 2012.

Σίνος Στ., Καζάκου Μ., Μαρίνου Γ. (επιμ.), *Τα μνημεία του Μυστρά. Το έργο της Επιτροπής αναστήλωσης μνημείων Μυστρά*, Αθήνα 2009.

Τραυλός Ι. Ν., *Πολεοδομική εξέλιξη των Αθηνών από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των αρχών του 19ου αιώνας*, Αθήνα 2005 (γ' έκδ.).

Τραυλός Ι., Κόκκου Α., *Ερμούπολη: Η δημιουργία μιας νέας πόλης στη Σύρο στις αρχές του 19ου αιώνα*, Αθήνα 1980.

Τρυποσκούφη Α., Τσίτουρη Α. (επιμ.), *Ενετοί και Ιωαννίτες ιππότες. Δίκτυα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 2001.

Φεσσά-Εμμανουήλ Ε., *Η αρχιτεκτονική του νεοελληνικού θεάτρου, 1720-1940*, Αθήνα 1994.

Φεσσά-Εμμανουήλ Ε., Μαρμαράς Ε. Β., *12 Έλληνες αρχιτέκτονες του Μεσοπολέμου*, Ηράκλειο 2005.

Φιλίππιδης Δ., *Νεοελληνική αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1984.

Χατζητρίφωνος Ευ., *Το περίστωο στην υστεροβυζαντινή εκκλησιαστική αρχιτεκτονική. Σχεδιασμός - λειτουργία*, Θεσσαλονίκη 2004.

Χιωτίνης Ν., *Εισαγωγή στην ιστορική σημαντική της αρχιτεκτονικής πράξης*, Αθήνα 2011.

Χριστοπούλου Β., *Αρχαία Αγορά της Αθήνας - Άρειος Πάγος*, Αθήνα 2011.

Albani J., Chalkia Eu. (επιμ.), *Heaven and Earth. Cities and Countryside in Byzantine Greece*, Αθήνα 2013.

Brooks S., «Sculpture and the Late Byzantine Tomb», στο Evans H. C. (επιμ.), *Byzantium. Faith and Power (1261-1557)*, New York, New Haven and London 2004, σ. 95-103.

Camp J. M., *Η Αρχαία Αγορά της Αθήνας. Οι ανασκαφές στην καρδιά της πόλης* (μτφρ. Κλεώνα Μ.), Αθήνα 2005.

Ćurčić S., *Architecture in the Balkans. From Diocletian to Süleyman the Magnificent, c. 300-1550*, New Haven 2010.

Ćurčić S., Χατζητρύφωνος Ευ. (επιμ.), *Κοσμική Μεσαιωνική αρχιτεκτονική στα Βαλκάνια, 1300-1500, και η διατήρησή της*, Θεσσαλονίκη 1997.

Hesberg H. von, *Ρωμαϊκή αρχιτεκτονική*, Θεσσαλονίκη 2009.

Hoepfner W., *Ιστορία της κατοικίας, 5000 π.Χ. - 500 μ.Χ.* (μτφρ. Τσαγκαράκης Η.), Θεσσαλονίκη 2005.

Miilo F., *Η Ιστορία της αρχιτεκτονικής. Στα μονοπάτια της τέχνης* (μτφρ. Κοιτίδη Β.), Αθήνα 2000.

Müller-Wiener W., *Η αρχιτεκτονική στην αρχαία Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1995.

Pevsner N., *A History of Building Types*, Princeton 1979.

Pollio M., «Περί αρχιτεκτονικής» του Βιτρούβιου (μτφρ. Λέφας Π.), τ. Α΄ – Β΄, Αθήνα 2000.

Risebero B., *Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 1982.

Sarti S. (επιμ.), *Ελληνική και Ρωμαϊκή τέχνη* (μτφρ. Moise L., Πανταζής Α.), Αθήνα 2010.

Spawforth T., *Αρχαίοι ελληνικοί ναοί* (μτφρ. Μαχαίρα Μ.), Αθήνα 2006.

Walter-Καρύδη Ε., *Το ελληνικό σπίτι. Ο εξευγενισμός της κατοικίας στα υστεροκλασικά χρόνια*, Αθήνα 1996.

Watkin D., *Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής* (μτφρ. Κουρεμένος Κ.), Αθήνα 2005.

Δικτυογραφία

- http://www.archailogia.gr/apxείο-τευχών/
- http://mbp.gr/edu/images/stories/paper/Anakalyptontas.pdf
- http://mbp.gr/edu/ekpaideytika-programmata/1.3/to-bizantino-kastro
- http://www.culture2000.tee.gr/ATHENS/
- http://odysseus.culture.gr/
- http://www.eie.gr/archaeologia/gr
- http://www.diazoma.gr/
- http://repository.acropolis-education.gr/acr_edu/?locale=el
- http://constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmald=10853#chapter_0
- http://www.larousse.fr/encyclopedie/
- http://exploringbyzantium.gr/EKBMM/Page?name=index&lang=gr
- http://www.ysma.gr/theglafkaproject/#/el/help/preparation/step0
- http://www.parthenonfrieze.gr/#/home

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Διεύθυνση Μουσείων – Τμήμα Εκθέσεων και Μουσειολογικής Έρευνας

ISBN: 978-960-386-232-1